T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

KALKINMA AJANSLARININ ÜLKE EKONOMİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE KARACADAĞ KALKINMA AJANSI ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Ünsal NARMAN

ŞANLIURFA - 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

KALKINMA AJANSLARININ ÜLKE EKONOMİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE KARACADAĞ KALKINMA AJANSI ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Ünsal NARMAN

Danışman
Prof. Dr. Esra SİVEREKLİ

ŞANLIURFA - 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Maliye Anabilim Dalı 125218006 numaralı Ünsal NARMAN'nın hazırladığı ***"Kalkınma Ajanslarının Ülke Ekonomileri Açısından Önemi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Örneği"*** konulu tezli **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 27/09/2019 tarihinde, saat 11.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

27/09/2019

Sınav Jürisi	**Unvan, Adı Soyadı**	**Kanaati**	**İmzası**
Danışman			
Üye			
Üye			

Bu Tezin Maliye Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

…./…./…..

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Enstitü Müdürü

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.
b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek □Almıştır ■Almamıştır

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Ünsal NARMAN
Öğrenci Numarası	125218006
Enstitü Anabilim Dalı	Maliye
Programı	Maliye Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe)	Kalkınma Ajanslarının Ülke Ekonomileri Açısından Önemi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Örneği

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Kalkınma Ajanslarının Ülke Ekonomileri Açısından Önemi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Örneği çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 126 sayfalık kısmına ilişkin, 16/08/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 33'tür.
Uygulanan filtrelemeler:
1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 6 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

…/…/……..
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. …/…/……
Prof. Dr. Esra SİVEREKLİ

ÖZET

KALKINMA AJANSLARININ ÜLKE EKONOMİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE KARACADAĞ KALKINMA AJANSI ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

NARMAN, Ünsal

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Esra SİVEREKLİ

Eylül, 2019, 106 sayfa

Bu çalışmanın konusu; Karacadağ Kalkınma Ajansının Şanlıurfa'da desteklediği projeler sonucunda ekonomik etkilerin incelenmesidir. Karacadağ Kalkınma Ajansının Şanlıurfa'daki desteklediği projelerin Şanlıurfa ekonomisine etkileri, farklı ekonomik veriler üzerinde değerlendirme yapılarak ele alınması amaçlanmaktadır.

Çalışmada, Karacadağ Kalkınma Ajansının, Şanlıurfa'da hangi yıllarda ne kadar proje desteklediği, projelere ne kadar harcama yapıldığı ve ne tür projeler desteklendiği araştırılmıştır. Desteklenen projeler kapsamında Şanlıurfa'ya ait işsizlik, ihracat, kurumlar vergisi ve yatırım teşvik belge sayısı üzerindeki etkisi değerlendirilmiş. Elde edilen veriler tablo ve grafik şekline getirilerek yorumlanmıştır.

2009 yılında kurulan Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Merkezi Diyarbakır'da olan Ajans Şanlıurfa'da açılan Yatırım Destek Ofisi ile hizmet vermektedir. Kurulduğundan bu yana Şanlıurfa iline katkıda bulunan Ajans ilde birçok işletmeye teknik destek ve mali destek sağlarken bölgenin turizm potansiyeli ile yakından ilgilenmektedir. Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa'da desteklediği projeler kapsamında ödenen kurumlar vergisin artış olmuştur, işsizliğin azalmasında olumlu etkiler yaratmıştır. Şanlıurfa'daki ihracat rakamlarında da olumlu etkiler gözlenmektedir. Karacadağ Kalkınma Ajansı danışmanlığında yatırımcıların almış olduğu yatırım teşvik belgelerinde sürekli bir artış olmuştur. Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa ekonomisinin büyümesine olumlu etkileri olmuştur.

Kalkınmaya sadece iktisadi veriler ile bakmak yanlış olur. Kalkınma bir süreç gerektirmektedir. Karacadağ Kalkınma Ajansı sadece hibe dağıtan bir kuruluş olarak görmek pek doğru değildir. Çünkü Karacadağ Kalkınma Ajansı, bölgesel kalkınma amacına yönelik vereceği hibe ve kredi desteklerden ziyade, bölgesel kalkınma ve gelişmenin yönetiminde ve yönlendirilmesinde kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ve güç birliğini sağlayacak yerelde yeni bir "yönetişim" mekanizması ortaya koymaktadır. Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa'da valilik, ticaret odası, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel aktörlerle projeler geliştirerek ekonomik büyümenin sağlanmasının yanında kalkınmaya da katkı sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Şanlıurfa, Şanlıurfa Ekonomisi

ABSTRACT

THE IMPORTANCE OF DEVELOPMENT AGENCIES IN TERMS OF COUNTRIES' ECONOMIES AND KARACADAĞ DEVELOPMENT AGENCY, ŞANLIURFA EXAMPLE

NARMAN, Ünsal

Master's Thesis

Department of Finance

Advisor: Prof. Dr. Esra SİVEREKLİ

September, 2019, 106 pages

The study aimed to examine the economic effects of the projects supported by Karacadağ Development Agency in Şanlıurfa. It was aimed to discuss the effects of the projects supported by Karacadağ Development Agency on the economy of Şanlıurfa by evaluating various economic data.

In the study, answers to questions such as in which years and how many projects Karacadağ Development Agency supported in Şanlıurfa, how much was spent on the projects and what types of projects were supported. by the agency were sought. Within the scope of the supported projects, their effects on unemployment, export, corporate tax and investment incentive certificates in Şanlıurfa were evaluated. The data obtained were interpreted by presenting them in tables and graphs.

Karacadağ Development Agency, which was established in 2009, started operating in Şanlıurfa and Diyarbakır provinces. The agency, with its headquarters in Diyarbakır, serves through the Investment Support Office opened in Şanlıurfa. The Agency, which has significantly contributed to the province of Şanlıurfa since its establishment, is closely interested in the tourism potential of the region in addition to providing technical and financial support to many businesses in the province. As a result of the projects supported by Karacadağ Development Agency in Şanlıurfa, there have been increases in paid corporate taxes, creating positive effects on the decrease in unemployment. Positive effects are also observed in the export figures in Şanlıurfa. There has been a continuous increase in the number of investment

incentive certificates received by investors with the consultancy of Karacadağ Development Agency. Karacadağ Development Agency has had positive effects on the growth of Şanlıurfa's economy.

It would be wrong to evaluate development through only economic data. Development requires a process. It is also not right to see Karacadağ Development Agency as an organization which only provides grants. This is because, rather than providing grants and credit support for regional development purposes, Karacadağ Development Agency introduces a new local "governance" mechanism that will ensure cooperation and collaboration between public and private sector and non-governmental organizations in the management and guiding of regional development and improvement. Karacadağ Development Agency contributes to economic growth by developing projects with governorates, chambers of commerce, universities, non-governmental organizations and other local actors in Şanlıurfa, as well as contributing to development.

Keywords: Development, Regional Development, Development Agencies, Karacadağ Development Agency, Şanlıurfa, Şanlıurfa's Economy

KALKINMA AJANSLARININ ÜLKE EKONOMİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE KARACADAĞ KALKINMA AJANSI ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ III

ÖZET IV

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VIII

KISALTMALAR XV

TABLOLAR LİSTESİ XVIII

ŞEKİLLER LİSTESİ XIX

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA AJANSLARI KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE GELİŞİM SÜRECİ

1.1. KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 3

1.1.1. Kalkınma Kuramı 3

1.1.1.1. Kalkınma Kavramı 4

1.1.1.2. Maliye Politikası Aracı Olarak Kalkınma 4

1.1.2. Etki Alanına Göre Kalkınmanın Sınıflandırılması 4

1.1.2.1. Bölgesel Kalkınma 4

1.1.2.1.1. Bölgelerarası Eşitsizliğin Giderilmesi 5

1.1.2.1.2. Bölgesel Kalkınmanın Ulusal Kalkınmaya Geçişteki Rolü 7

1.1.2.1.3. Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasında Bölgesel Planlamanın Rolü 7
1.1.2.1.4. Bölgesel Kalkınmanın Amaç ve Araçları 8
1.1.2.1.5. Bölgesel Kalkınmada Teorik Yaklaşımlar 8
1.1.2.1.5.1. Eski Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları 8
1.1.2.1.5.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli 8
1.1.2.1.5.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi 9
1.1.2.1.5.1.3. Merkezi Yer Teorisi 10
1.1.2.1.5.2. Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları 10
1.1.2.1.5.2.1.Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı 10
1.1.2.1.5.2.2. Cazibe Merkezi Modelleri 11
1.1.2.2.Ulusal Kalkınma 11
1.1.2.3. Küresel Kalkınma 12
1.2. KALKINMANIN SAĞLANMASINDA KALKINMA AJANSLARI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 13
1.2.1. Kalkınma Ajanslarının Tanımı 13
1.2.2. Kalkınma Ajanslarının Türleri 13
1.2.2.1. Kuruluş Biçimlerine Göre Kalkınma Ajansları 14
1.2.2.2. Faaliyetlerine Göre Kalkınma Ajansları 14
1.2.2.3. Fonksiyonlarına Göre Kalkınma Ajansları 15
1.2.2.4. Mali Kaynaklarına Göre Kalkınma Ajansları 15
1.3. KALKINMA AJANSLARNIN DÜNYADAKİ GELİŞİM SÜRECİ VE ÜLKE ÖRNEKLERİ 15
1.3.1. Kalkınma Ajanslarının Dünyadaki Gelişim Süreci 15
1.3.2. Ülke Örnekleri 16
1.3.2.1. ABD 16

1.3.2.2. Fransa 17

1.3.2.3. İngiltere 17

1.3.2.4. İtalya 18

1.3.2.5. İspanya 18

1.3.2.6. Almanya 18

1.3.2.7. Japonya 19

1.3.3. Kalkınma Ajanslarının Dünya Ekonomisi Açısından Önemi 19

İKİNCİ BÖLÜM

KALKINMA AJANSLARININ TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL ÖRNEKLER

2.1. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞ NEDENLERİ 21

2.1.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Nedenleri 21

2.1.2. Türkiye'de İlk Mevzuata Yönelik Kalkınma Hamleleri: Kalkınma Planları 21

2.1.3. Bir Diğer Kalkınma Hamlesi: Bölgesel Kalkınma Programları 24

2.1.3.1. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK) 25

2.1.3.2. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) 25

2.1.3.3. Doğu Anadolu Projesi (DAP) 26

2.1.3.4. Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) 27

2.1.3.5. Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) 27

2.1.4. Türkiye'deki Kalkınma Ajansları Hakkında Genel Bilgiler 28

2.1.4.1. Önemi ve Amaçları 28

2.1.4.2. Özellikleri 28

2.1.4.3. İdari Yapısı 29

2.1.4.4. Görev ve Fonksiyonları 31

2.1.4.5. Personel Rejimi 31

2.1.4.6. Bütçesi 32

2.1.4.7. Denetimi 32

2.1.5. Kalkınma Ajanslarının Destek Türleri 33

2.1.5.1. Teknik Destekler 33

2.1.5.2. Mali Destekler 33

2.1.5.2.1. Faiz Desteği 33

2.1.5.2.2. Faizsiz Kredi Desteği 34

2.1.5.2.3. Doğrudan Finansman Desteği 34

2.1.5.2.3.1. Doğrudan Faaliyet Desteği 34

2.1.5.2.3.2. Güdümlü Proje Desteği 34

2.1.5.2.3.3. Proje Teklif Yöntemiyle Sağlanan Doğrudan Finansman Desteği 34

2.1.6. Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Gelişim Süreci: 5449 Sayılı Kanun Sonrası 35

2.2. İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (İBBS) 35

2.3. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI VE GELİŞİM SÜRECİ 36

2.3.1. Türkiye'de İlk Kalkınma Ajansı Deneyimleri: 5449 Sayılı Kanun Öncesi 36

2.3.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GAP-GİDEM) 36

2.3.1.2. Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) 37

2.3.1.3. Mersin Kalkınma Ajansı (MKA) 37

2.3.1.4. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP) 38

2.3.2. Bölgesel Örnekler 38

2.3.2.1. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) 39

2.3.2.2. İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA) 40

2.3.2.3. Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA) 40

2.3.2.4. Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA) 40

2.3.2.5. Diğer Örnekler 41

2.4. KALKINMA AJANSLARI VE KALKINMA BAKANLIĞI İLİŞKİSİ 43

2.5. KALKINMA AJANSLARINDAN BEKLENİLEN FAYDALAR 44

2.6. KALKINMA AJANSLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER 44

2.7. KALKINMA AJANSLARININ BAŞARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER 45

2.8.KALKINMA AJANSLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ 45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI VE ŞANLIURFA'DAKİ FAALİYETLERİ

3.1. KARACADAĞ KALKINMA AJANSI 47

3.1.1. Kuruluşu 47

3.1.2. Misyonu ve Vizyonu 47

3.1.3. Yetki, Görev ve Sorumlulukları 48

3.1.4. Amaç ve Hedefleri 48

3.1.5. Temel Politikaları ve Öncelikleri 49

3.2. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ ORGANİZASYON YAPISI 50

3.3. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ GELİR VE GİDERLERİ 53

3.4. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ DENETİMİ 57

3.5. KARACADAĞ KALKINMAAJANSININ DESTEK PROGRAMLARI 58

3.5.1. Teknik Destek Programı 58

3.5.2. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı 59

3.5.3. Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı 59

3.5.4. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı 59

3.5.5. Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı 60
3.5.6. KOBİ Mali Destek Programı 60
3.5.7. Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı 60
3.5.8. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı 60
3.5.9. GAP Organik Tarım Mali Destek Programı 60
3.5.10. Sosyal Etkileşim Mali Destek Programı 61
3.5.11. GAP Sanayide Enerji Verimliliği Artışı Mali Destek Programı 61
3.5.12. KOBİ, Yazılım ve Tasarım Mali Destek Programı 61
3.5.13. Okul Öncesi Eğitim Mali Destek Programı 61
3.6. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ ŞANLIURFA'DAKİ FAALİYETLERİ 62
3.6.1. 2010 Yılı Faaliyetleri 65
3.6.2. 2011 Yılı Faaliyetleri 66
3.6.3. 2012 Yılı Faaliyetleri 66
3.6.4. 2013 Yılı Faaliyetleri 67
3.6.5. 2014 Yılı Faaliyetleri 68
3.6.6. 2015 Yılı Faaliyetleri 68
3.6.7. 2016 Yılı Faaliyetleri 69
3.6.8. 2017 Yılı Faaliyetleri 70
3.6.9. 2018 Yılı Faaliyetleri 71
3.7. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ ŞANLIURFA EKONOMİSİNE ETKİLERİ 72
3.7.1. Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi 72
3.7.2. İhracat 75
3.7.3. İşsizlik 78
3.7.4. Yatırım Teşvik Belgesi 81

3.7.5. Şanlıurfa Ait Ekonomik Verilerin Karşılaştırılması ve Devam Eden Projeler 84

SONUÇ 88

KAYNAKÇA 91

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomi Topluluğu
AHİKA	Ahiler Kalkınma Ajansı
ANKARAKA	Ankara Kalkınma Ajansı
BAKA	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BAKKA	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BEBKA	Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
CMDP	Cazibe Merkezi Destek Programı
ÇKA	Çukurova Kalkınma Ajansı
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DAKAP	Doğu Anadolu Kalkınma Programı
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DİKA	Dicle Kalkınma Ajansı
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
EBKA	Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı
EGEV	Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı
EKA	Ekonomik Kalkınma Ajansı
EURADA	Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Bürosu
FKA	Fırat Kalkınma Ajansı
GAP	Güney Doğu Anadolu Projesi

GAP-GİDEM	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
GATT	Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GEKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı
GMKA	Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İHKİB	İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği'nin
İKA	İpek Yolu Kalkınma Ajansı
İSTKA	İstanbul Kalkınma Ajansı
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
KUDAKA	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KUZKA	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
MARKA	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MEVKA	Mevlana Kalkınma Ajansı
MKA	Mersin Kalkınma Ajansı
MTSO	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NUTS	The Nomenclature of Territorial Unitsfor Statistics
OKA	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ORAN	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
SERKA	Serhat Kalkınma Ajansı
TRAKYAKA	Trakya Kalkınma Ajansı

TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TVA	Tennessee Valley Authority
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
YHGP	Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi
ZAFER	Zafer Kalkınma Ajansı
ZBK	Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Gelirleri (1000 TL) 54

Tablo 2: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Giderleri (1000 TL) 56

Tablo 3: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Projeler ve Bütçeleri (1000 TL) 63

Tablo 4: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Proje Sayıları ve Bütçeleri (1000 TL) 64

Tablo 5: Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2000-2017 Yıllarına Ait Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Göstergeleri (1000 TL) 74

Tablo 6: Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2002-2018 Yıllarına Ait İhracat Göstergeleri ($) 77

Tablo 7: Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2004-2018 Yıllarına Ait İşsizlik Oranları (15+ Yaş) 79

Tablo 8: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yıllarına Arasındaki Teşvik Belge Sayısı, Yatırım Miktarları ve İstihdam Edilecek Kişi Sayıları 82

Tablo 9: Şanlıurfa'ya Ait 2010-2017 Yıllarına Arasındaki Proje Sayıları, Proje Bütçeleri, Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Rakamları, İşsizlik Oranları ve İhracat Rakamları 85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.Karacadağ Kalkınma Ajansı Organizasyon Şeması 50

Şekil 2: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Gelirleri (1000 TL) 55

Şekil 3: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Giderleri (1000 TL) 56

Şekil 4: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması (1000 TL) 57

Şekil 5: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Proje Sayıları 64

Şekil 6: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Projelerin Bütçeleri (1000 TL) 65

Şekil 7: Şanlıurfa'ya Ait 2000-2017 Yılları Arasındaki Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Rakamları (1000 TL) 75

Şekil 8: Şanlıurfa'ya Ait 2002-2018 Yılları Arasındaki İhracat Rakamları ($) 78

Şekil 9: Şanlıurfa'ya Ait 2008-2013 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranları (%) 80

Şekil 10: TRC2 Bölgesine ve Türkiye'ye Ait 2004-2018 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranları (%) 81

Şekil 11: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yılları Arasındaki Teşvik Belge Sayıları 82

Şekil 12: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yılları Arasındaki Teşvik Belge Sayıları Kapsamında İstihdam Edilecek Kişi Sayıları 83

Şekil 13: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yılları Arasındaki Teşvik Belge Sayıları Kapsamında Yatırım Miktarları 84

GİRİŞ

Ulusal kalkınmanın sağlanması için bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesinde devlet desteğini zorunlu kılmaktadır. Bu eşitsizliklerin giderilmemesi durumunda merkezi bölge haline gelen ve yatırımların yoğun olduğu bölgeler büyümeye devam ederken geri kalmış bölgeler ile aralarındaki gelişmişlik farkları derinleşebilir. Geri kalmış bölgelerin devlet desteği ile sosyal, ekonomik ve kültürel alanda hızlı bir şekilde kalkınmanın sağlanması gerekmektedir. Bölgede yapılacak yatırımların hangi kaynakla yapıldığı da önem arz etmektedir. Geri kalmış bölgelere dış kaynaklar sağlamadan kendi yerel kaynak ve dinamikleri ile kalkınması ve bu kaynakların yerel, özerk ve dinamik kurumlar tarafından sağlıklı bir şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi için kalkınma ajanslarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde örneklerine rastlanan kalkınma ajanslarının gelişim süreci 1929 yılında meydana gelen Büyük Buhrana dayanmaktadır. Kalkınma ajanslarının ilk ortaya çıktığı yer Amerika Birleşik Devletleri'dir. 1929 yılında yaşanan krizde ABD'de Tennessee Vadisi diğer bölgelere oranla daha fazla etkilenmiştir. 1933 yılında kurulan bölgesel kalkınma idaresi bölgedeki su yataklarını kontrol altına almak için barajlar inşa edilmiştir. Yapılana barajlar sonucunda sulama yapılarak tarım yapılan bir bölge haline gelmiştir. Kendi elektriğini üretmesi bölgeye yatırımların yapılmasında önemli rol oynamıştır. 1970'li yıllarda ulusal kalkınmacılığın bölgesel kalkınmacılığa yönlenmesi ve bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucu birçok ülkede kalkınma ajansları gibi bölgesel ekonomiyi canlandıracak ve yön verecek bölgesel kuruluşlar kurulmuştur.

Türkiye'de ilk kalkınma hamleleri ilki 1963 yılında uygulanan beş yıllık kalkınma planlarıyla gerçekleştirilmiş. Bunun yanında bölgelerarası eşitsizlikleri azaltmak için 1960 yılında ilk bölgesel kalkınma planı olan GAP gündeme gelmiştir. Planın içerisinde bakıldığında barajlar inşa edilerek sulamanın kontrol altına alınması, bölgenin kendi elektriğini üretmesi ve tarım alanlarının endüstriyel tarım ürünlerinin yetiştirilmesi planlanmış ve günümüzü gelindiğinde planın büyük bir

kısmının gerçekleştiğini görmekteyiz. GAP'ın yanında DAP, DOKAP, ZBK ve YHGP gibi bölgesel planlar hazırlanmış ve uygulanmaya devam etmektedir.

Türkiye'de kalkınma ajanslarının gelişim sürecini iki aşamalı inceleyebiliriz; 5449 sayılı Kanun öncesi ve sonrası diye adlandırabiliriz. 5449 sayılı Kanun öncesi Doğu Anadolu, Mersin ve Ege Kalkınma Ajansları kurulmuş ama kaynak ve tecrübe akımında yetersiz olduğu için başarılı olamamıştır. 5449 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 26 bölgeye ayrılan Türkiye'de 26 kalkınma ajansı kurulmuştur.

2009 yılında kurulan kalkınma ajanslarından olan Karacadağ Kalkınma Ajansı TRC2 Bölgesinde yani Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Merkezi Diyarbakır'da olan Ajans Şanlıurfa'da açılan Yatırım Destek Ofisi ile hizmet vermektedir. Kurulduğundan bu yana Şanlıurfa iline katkıda bulunan Ajans ilde birçok KOBİ'ye mali destek sağlarken bölgenin turizm potansiyeli ile yakından ilgilenmektedir. Ekonomik gelişmenin yanında kişisel gelişmede önem veren Ajans teknik destek aracılığıyla eğitimlerde vermektedir.

Tezin birinci bölümünde; bölge kavramı bölgelerarası eşitsizlik vurgulanırken, kalkınma ajanslarının tanım ve çeşitleri, dünyadaki gelişim sürecine ve ülke örneklerine yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde; Türkiye'deki kalkınma planlarına, bölgesel planlara ve ilk kalkınma ajansı örneklerine yer verilmiştir. Bunların yanında 5449 sayılı Kanun öncesinde ve sonrasında kalkınma ajansları hakkında genel bilgiler verilip bölgesel örnekler incelenmiş, kalkınma ajanslarının faydaları ve yöneltilen eleştiriler ele alınırken Kalkınma Bakanlığı'nın önemi vurgulanmıştır.

Tezin üçüncü ve son bölümünde; Karacadağ Kalkınma Ajansı hakkında genel bilgilere yer verilirken, Şanlıurfa'da yıllar itibariyle desteklediği projeler, projelere harcanan bütçeler, proje sayıları ve bunların Şanlıurfa'ya ait işsizlik, ihracat, kurumlar vergisi ve teşvik belgesi üzerindeki etkileri tablo ve şekiller ile ortaya koyularak yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA AJANSLARI KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE GELİŞİM SÜRECİ

1.1. KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Kalkınma Kuramı

2. Dünya Savaşı sonrasında krizler, savaşlar, bunalımlar ve uluslararası sıkıntılarla temeli atılmış ve ihmal edilmiş olan kalkınma kuramı tarihsel süreçteki yerini 1970'li yıllara kadar devam ettirmiştir. Bu dönemde modernleşme olarak ele alınan kalkınma kuramı gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi alanında olumlu gelişmelere yol açmış ve artan sermaye birikimi tasarruf ve yatırımları olumlu yönde etkilemiştir (Erbay ve Özden, 2013 s. 5). 1970 ve 1980'li yıllar arasında kalkınma kavramı siyasi içerikli bir kavram olmuştur. 1990'lı yallara gelindiğinde bilgi teknolojisinin gelişmesiyle kalkınma kavramı daha etkin bir anlam kazanmıştır (Erkan, 2010, s. 31).

Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma farklı anlamlar taşımalarına rağmen birbirleri yerine kullanılmaktadır (Yavilioğlu, 2002, s. 64). Kalkınmanın farklı tanımlamaları yapılabilir. Kalkınma, ekonomi başta olmak üzere kültürel, toplumsal gibi birçok anlama karşılık gelmektedir. Kalkınma; kaynakların verimli kullanılarak şimdiki ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1967, s. 31-67). Farklı tanımlama yapmak gerekirse; kalkınma kişi başına düşen milli gelirin artırılması anlamına da gelmektedir ("Sürdürülebilir Kalkınma", 2015). Stiglitz; kalkınmayı belli bir hedefe ulaşmak olarak ifade etmiştir ve kalkınmanın sadece ekonomik büyümeden oluşmadığını bunun yanında toplumsal, kültürel gibi anlamlarda taşıdığını ifade etmiştir (Ercan, 2015, s. 269).

Kalkınmanın dört amacı bulunmaktadır. Bunlar; kaynakları dengeli dağılmış, sağlıklı ve gelişen, çevresel politikaların ön planda olduğu bir ekonomi, insan haklarına dayalı ve özgürlüğe dayalı bir sisteme dayalı olmalıdır (Çelik, 2006, s. 21).

1.1.1.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı, ilk akla gelen anlamı ekonomik olsa da daha geniş bir anlam içermektedir. Kalkınma, kişi başına düşen milli ve üretim artması ile birlikte, sosyal kültürel ve ekonomik yapının da olumlu yönde değişmesi demektir (Tolunay ve Akyol, 2006, s. 118).

Kalkınmanın amacı; insanın yaşam ve hayat standartlarının kaliteli ve daha yaşanır hale getirilmesi amaçlanmaktadır. 2. Dünya Savaşından sonra kalkınma konusu, azgelişmiş ülkelerin yoksulluktan kurtulması, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler arasındaki yerini alması ve dünya barışının korunması açısından da gelişmiş ülkeleri yakından ilgilendiren bir sorundur (Dulupçu, 1999, s. 155).

1.1.1.2. Maliye Politikası Aracı Olarak Kalkınma

Ekonomik kalkınma; kişi başına gerçek gelir miktarındaki artışa ek olarak ekonomik yapıdaki değişiklikleri ifade etmek için kullanılır. Kalkınma aynı zamanda bir ekonomideki sosyal ve politik alandaki çağdaşlaşmayı kapsayan bir kavramdır (Ataç, 2012, s. 294). Hükümet topladığı vergiler yaptığı transfer ödemeleri, satın aldığı mal ve hizmetlere karar verdiği zaman maliye politikasını uygulamış olur (Pınar, 2012, s. 32). Maliye politikasının kalkınma amacı, 2. Dünya Savaşından sonraki yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaya başlamıştır. Buna göre; gelişmiş ülkelerde dengeli bir büyüme hızına ulaşılması ve korunması amaç olurken, gelişmekte olan ülkelerde özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarından sonra kalkınma çabalarının başlatılması ve devam ettirilmesi amaç olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde sahip olunan yapısal sorunlar nedeniyle kalkınma oldukça önemli bir hedef haline gelmeye başlamıştır (Siverekli, 2003, s. 98).

1.1.2. Etki Alanına Göre Kalkınmanın Sınıflandırılması

Kalkınmayı etki alanına göre üçe ayırabiliriz. Bunlar; bölgesel, ulusal ve küresel kalkınmadır.

1.1.2.1. Bölgesel Kalkınma

Bölge; ülkeden daha küçük, kentten daha büyük belli bir yönetim biçimine ve bütçeye sahip olan yönetim birimi olarak tanımlanabilir (Arslan, 2010, s. 88).

Bölgesel kalkınma, bir ülkenin içerisinde yer alan bölgelerin kendi ve ülkenin kaynaklarını kullanarak, bölgenin ihtiyaçları dikkate alınarak kalkınmayı amaçlayan çalışmaların bütünüdür (Kök, 2010, s. 16). Bölgesel kalkınma; her ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Bölgesel kalkınma farklılıkları gelişmiş ülkelerde daha yoğun görülmektedir (Çeken, 2012, s. 296).

2. Dünya Savaşından sonra birçok ülke kalkılmasını sağlamak için hazırladıkları ulusal kalkınma planlarında makro hedefler belirlediklerinden dolayı bölgesel kalkınmadaki gelişim izlenememektedir (Taşlıyan ve Korkmaz, 2012, s. 366). Soğuk savaş sırasında ülkeler içeresindeki bölgelerin gelişmişlik bakımımdan farklılık gösterdiği görülmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bölgelerarası gelişmişlik düzeyi ve gelir farklılıkları nedeniyle ulusal kalkınmanın yanında bölgesel kalkınmanın sağlanması gerekmektedir (Sevinç, 2011, s. 40).

2. Dünya Savaşından sonraki dönemde özellikle bloklaşma döneminde ülkelerdeki siyasi belirsizlikler, olası bir savaş durumuna göre artan silah ve savunma sanayi harcamaları, hazırlanan kalkınma planlarında sermayenin yetersiz olmasına karşın eldeki gelirlerle belli bölgelere sadece yatırım yapılması 1980'li yıllara kadar bölgelerarası gelişmişlik farkının artmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında birçok ülkede bölgesel planlar hazırlanmış, yerel kuruluşlar kurulmuş ve bölgesel teşvikler oluşturularak bölgelerarası kalkınmanın asgari düzeye indirilmesi hedeflenmiştir.

1980'li yıllardan sonra bölgesel kalkınmada kaynak anlayışında değişiklik olmuştur. Bu değişiklik kaynakların bölgeye dışarıdan aktarılması yerine bölgenin kendi yerel kaynaklarını kullanarak kalkınmanın sağlanması şeklinde değişmiştir (Pirili, 2011, s. 314). Günümüzde çevre sorunlarının artması bölgesel kalkınmanın daha dengeli ve düzenli olmasını önemli kılmıştır (Ön Ulusal Kalkınma Planı, 2003, s. 122).

1.1.2.1.1. Bölgelerarası Eşitsizliğin Giderilmesi

Bölgelerarası eşitsizlik, ülkelerin farklı bölgelerinde görülen her türlü eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Bölgelerarası eşitsizliklerin nedenleri; tarihi, coğrafi,

kültürel etkenler, yatırımların yetersizliği, iktisadi veya siyasi nedenlerle yatırımların belli bölgelere yoğunlaşması olarak sayılabilir (Aslan, 2013, s. 305).

18. yüzyılda sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte artan sermaye birikimi ve küresel rekabet hem ülkeler hem de bölgelerarasındaki eşitsizliğin artmasına neden olmuştur ("Bölgelerarası Eşitsizlik", 2015). Bölgelerarasındaki eşitsizliği ölçmenin en verimli yolu kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)'dır. Bölgesel eşitsizlikler giderilirken politika yapıcıların bölgesel dinamikleri ve bölge açısından yerel kaynakları kullanarak doğru kalkınma hamlelerinin yapılması gereklidir (Çalışkan, 2010, s. 94).

Gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde altyapı eksiklikleri, işsizlik, gelir dağılımındaki çarpıklık ve özelliklede bölgelerarası eşitsizlikler ekonomik kalkınmanın önündeki büyük engeller olarak görülmekte ve yapılan harcamalar bu kalıplar içinde yapılmaktadır (Demir ve Sever, 2008, s. 105). Bölgelerarası eşitsizlikler sadece gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerinde başlıca sorunlarından biri olup bunu gidermek için farklı politikalar uygulanmaktadır (Pınar ve Arıkan, 2003, s. 94). Bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesinin sosyal, ekonomik ve toplumsal zorlukları bulunmaktadır. Bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek çok maliyetli ve uzun vadeli bir iş olduğundan devletin buna müdahale etmesinin doğal bir sonucudur. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi için politika ve stratejiler geliştirmektedirler (Oral ve Uğur, 2013, s. 141). Bölgelerarası eşitsizlikleri ortadan kaldıracak doğru politikalar tasarlanabilmesi için her şeyden önce bölgelerarası eşitsizlikleri doğrudan ve sürdüren nedenlerin bilinmesi gerekir (Mutlu, 1992, s. 94).

Bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi için aşağıdaki dört farklı araç kullanılabilir (Özel, 2009, s. 172).

- Yönetim örgütünün bölgesel kalkınma sorunlarına uyumunun sağlanması.
- Ekonomik araçların geri kalmış bölgelere yönlendirilmesi.
- Devlet yatırımlarının yapılması.
- Büyük gelişmiş bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılması.

1.1.2.1.2. Bölgesel Kalkınmanın Ulusal Kalkınmaya Geçişteki Rolü

Küreselleşme süreci, hız kazanmasıyla birlikte kalkınma kavramı ulusal düzeyden bölgesel düzeye ve bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesine yönelmiştir (Kara, 2009, s. 27). Sosyal sermaye, insan kaynaklarının geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, kalkınma, rekabet gücü gibi ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşılmasında yerel, bölgesel ve ulusal unsurlar birbirine destekler nitelikte tamamen iç içe geçmiş bir yapı oluşmuştur (Biçer, 2009, s. 587).

1980'lerden itibaren kalkınma politikaların da yerel kaynaklar ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Yerel kaynakların harekete bölgesel ve ulusal kalkınmaya katkıda bulunacak politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Bestelci, 2009, s. 514). Bu politikaların gerçekleşmesi için katılımcılık, işbirliği, eşgüdüm ve bölgesel planlama çalışmaları gibi araçlar üzerinde durulmuştur (Ülker ve Şahin, 2010, s. 333).

Bölgelerarası eşitsizliklerin en asgari düzeye indirilmesi özelliklede ekonomik açıdan kalkınmanın sağlanması ulusal kalkınmaya da katkı sağlarken ülkelerin küresel pazarda yerini alması, pazar payını ve etkinliğini artırması açısından önemlidir.

1.1.2.1.3. Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasında Bölgesel Planlamanın Rolü

Bölgesel planlama; mekânsal olarak sınırlı bir alanın sosyal, fiziksel ve ekonomik kaynakların bütünleşmiş yönetimi olarak tanımlanabilir (Dulupçu, Sungur ve Keskin, 2010, s. 241). Bölge planlaması, karşılaştırmalı olarak, bölgeler arasında ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve alt yapıya ilişkin yoksunlukların azaltılmasını amaçlamaktadır. Bölgelerarası dengesizlikleri azaltmanın ekonomik, sosyal ve siyasal birtakım güçlükleri vardır. Ancak özellikle az gelişmiş ülkelerde kendi haline bırakıldığında, bu dengesizliklerin azalma eğiliminde olmadıkları yaygın bir kanıdır. Bölgelerarası tam bir denge sağlamanın pek de gerçekçi olmadığı kabul edildiğinde, mevcut dengesizlikleri azaltmaya yönelik bir politikanın benimsenmesi, sosyal, adalet ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi açısından daha uygun olmaktadır. Bölgelerarası dengesizliği, yalnızca gelire dayalı olarak değerlendirmek her zaman yeterli olmamaktadır. Bu nedenle gelirin yanı sıra, işgücü yapısı, işsizlik düzeyi, eğitim derecesi, yatırım düzeyleri, bölgelerin ve bölgelerde yaşayanların gerçek

yaşam standartlarını ve rekabet düzeylerini belirlemede daha etkili olmaktadır (Özel, 2009, s. 193).

1.1.2.1.4. Bölgesel Kalkınmanın Amaç ve Araçları

Bölgesel kalkınmanın temel amacı yerel, bölgesel ve ulusal yaşam standartlarını yükseltmektir (Özsağır ve Çütcü, 2013, s. 241). Bölgesel kalkınmanın diğer amaçları; bölgelerarası eşitsizliğin azaltılması, ulusal kalkınmanın yanında bölgesel kalkınmanındı sağlanması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması, şeklinde sıralanabilir (Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023), 2013, s. 111).

Bölgesel kalkınmada kullanılan araçlar dünyadaki ve örnekleri incelendiğinde çeşitlilik gözlenmektedir ve bu araçların önemi giderek artmaktadır (Akın, 2006, s. 297). Bu araçlarla uygulanmasında devlet müdahalesini zorunlu kılmaktadır (Açma, 1991, s. 26).

1.1.2.1.5. Bölgesel Kalkınmada Teorik Yaklaşımlar

Bölgesel kalkınmada zamana göre farklı fikir akımları ortaya çıkmıştır. Bölgesel kalkınma teorilerini eski ve yeni bölgesel kalkınma modelleri şeklinde iki ayırmak mümkündür. Eski bölgesel kalkınma yaklaşımları; Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi ve Merkezi Yer Teorisi olmak üzere üçe ayrılır. Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımları ise; Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Cazibe Merkezi Modeli şeklinde ikiye ayrılır.

1.1.2.1.5.1. Eski Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları

Eski bölgesel kalkınma yaklaşımları; Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi ve Merkezi Yer Teorisi olmak üzere üçe ayrılır.

1.1.2.1.5.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli

Keynesyen düşüncesi; 1930 yılındaki krizden sonra devlet müdahalesinin kalkınmada ve istikrarda önemli rol oynamasından dolayı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde devletin müdahalesiyle ekonomik kalkınma, istihdamın sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması için önemli unsurlar olmuştur. Keynes, sermaye biriktikçe yeni sermaye yatırımı fırsatlarının tükeneceğini ve bunun sonucu olarak sermaye birikimi ve ilerlemenin yavaşlayacağını öne sürmüştür. Keynes, gelişim ve

büyümenin sürekliliği için tüketim ve yatırım tarafından oluşturulacak talebin önemine vurgu yapmaktadır. Bu dönemde bölgesel ekonomik kalkınma kuramlarında da bölgesel gelişme sürecinin dengesizliğe dayalı doğasını vurgulayan Keynesyen görüş önem kazanmıştır (Ecearal, 2005, s. 93). Keynesyen görüşte bölgesel kalkınmanın sağlanması için devlet müdahalesini gerekli görmektedir (Yavan, 2011, s. 72).

Keynesyen Bölgesel Kalkınma Modeli az gelişmiş bölgelerde talebi canlandırmak için refah politikalarını, gelirin yeniden dağılımını ve devletin bu bölgelere yatırım yapacak işletmelere teşvik vermesini öngörmektedir (Ayten, 2011, s. 359). 1960'lı yıllarda bölgesel kalkınma için uygulanan Keynesyen politikaları; az kalkınmış bölgelerde gelir ve istihdamda artış oluşmuştur (Özen ve Özmen, 2010, s. 321). Özellikle azgelişmiş ülkelerde merkezden bölgelere kaynak aktarımının azalması ve borç yükünün artması, küresel piyasada dışardan destekli etkinlikten uzak ve zayıf ekonomik yapılı olan bu yapıların dayanamaması, gelişmiş bölgelere kaynak aktarımlarının devam etmesi gibi nedenlerden dolayı başarısız olmuştur (Köksel ve Yöntem, 2011, s. 321).

1.1.2.1.5.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi

Neo-Klasik büyüme teorisi, 1956'da birbirinden bağımsız olarak Avusturyalı Swan ve ABD'li Solow tarafından geliştirilmiştir (Şiriner ve Doğru, 2005, s. 166). Neo-Klasik Büyüme Teorisine göre hiçbir dışsal aktivitesi olmayan ve düşük tasarruf oranına sahip kapalı bir ülke, tasarruf oranı yüksek bir ülkeye göre daha yavaş bir şekilde büyür. Ancak açık ekonomiye sahip bir ülke, ticaret ve yabancı sermaye sayesinde daha yüksek gelir seviyelerine ulaşabilir ve zengin ülkelerin seviyesine yaklaşması gerçekleşir. Çünkü zengin ülkelerden sermaye ve işgücü oran düşük ve yatırımların getirisi yüksek olan fakir ülkelere sermaye akımı olacaktır (Sağbaş, 2002, s. 139). Bölgesel kalkınmada farklı yaklaşımlar uygulanmış ve çoğunlukla Neo-Klasik gelişim teorilerinden içsel kalkınmanın desteklenmesine kadar çeşitlenen ekonomik müdahaleler temeline dayanmıştır (Quinn, 2007, s. 191).

Teorideki varsayımlar; üretim faktörleri için, üretim teknolojisi için sabit getirili bir üretim teknolojisi, ölçeğe göre azalan, devlet müdahalesi minimum, nüfus artış hızı sabit kapalı ekonomi varsayımı bulunmakta ve beşeri sermayedeki

üretkenlik değişkenleri dikkate alınmamaktadır (Atamtürk, 2007, s. 91). Neo-Klasik Büyüme Modelinde toplam talep unsuru göz ardı edilmiştir (Tekgül ve Cin, 2013, s. 318).

1.1.2.1.5.1.3. Merkezi Yer Teorisi

Bobek kentsel yerleşmelerin tarihsel ya da morfo genetik yaklaşımlarca kullanılan; topografik ve coğrafi yer seçimi, tarihsel gelişim gibi yüzeysel karakteristikler yerine işlevler üzerinde odaklanılması gerektiğini belirtirken, kentsel yerleşmeleri ticaret trafiği (akışları) ağında, ticaret eylemlerini çeken bir kuvvetin bulunduğu uygun bir yerde bilerek inşa edilen bir düğüm noktası olarak açıklar. Bobek'in "yalnızca ekonomik, kültürel ve siyasal iletişimlerde denetimi elinde tutan yerler kent ya da kasaba adını hak ederler" açıklamasında akışlar ağına soyut ancak mekânsal bir yapı kazandırılması Walter Christaller'ın Merkezi Yerler Kuramı ile gerçekleştirilmiştir (Çöteli ve Yenen, 2012, s. 52).

Lösch'e göre kârın en fazla olduğu yer, üretim maliyetleri sabit olduğu için talebin en fazla olduğu yerdir. Fakat talebin en fazla olduğu noktalar, ne cebirsel ne de geometrik olarak bulmak mümkündür. Dolayısıyla tek bir üreticinin yerleşimi neresi olmalı sorusunun, ne açık ne de bilimsel bir çözümü bulunmaktadır. Buna karşılık deneme yanılma yöntemi olan pratik bir çözümü bulunmaktadır (Locsh, 1954, s. 29).

1.1.2.1.5.2. Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları

Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımları ise; Cazibe Merkezi Modeli ve Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı şeklinde ikiye ayrılır.

1.1.2.1.5.2.1.Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı

Endojen Büyüme Modeli, büyüme hızını içselleştirmeye, yani modelin içinde belirlemeye çalışmaktadır. Modelin taraftarları, hükûmet politikaları ve iktisadi davranışın genellikle uzun dönemde büyüme hızını etkileme yeteneğine sahip olması gerektiği görüşüyle hareket etmekte ve bu oluşuma izin verecek teorileri araştırmaktadırlar ("Endojen Bölgesel Kalkınma", 2015).

Endojen Bölgesel Kalkınma; yerel kaynaklara, yerel faaliyetlere ve bölgesel önceliklerin endojen potansiyellerine önem veren bir kalkınma stratejisidir. Bu

kalkınma anlayışı, bölgesel dinamik ve aktörlerin kalkınma sürecinin planlanması, başlaması, izlenmesi ve uygulanması faaliyetlerine aktif olarak katılımına imkân sağlamaktadır (Başkaya, 2011, s. 189).

1.1.2.1.5.2.2.Cazibe Merkezi Modelleri

Büyüme kutupları 1960'lı yılların başında ortaya çıktı ve devletin güçlü kaynaklara sahip olduğu ve güçlü bir planlama aktörü olduğu 1960'lı yıllar boyunca geçmişte sahip olduğu rekabetçi gücünü kaybederek geri kalan kentlerin canlandırılması, kırsal kalkınmanın sağlanması, bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi gibi birçok sorun alanında kullanıldı. 1970'lerden günümüze uzanan dönemde ise bu politikanın geçmiş deneyimler de göz önünde tutularak benimsenmediği görülmektedir. Bölgesel teknokent tabanlı gelişim stratejileri ve sanayi kümeleri kurma çabaları gibi cazibe merkezli büyüme kutuplarının yankıları günümüzde de duyulmaktadır ("Cazibe Merkezi Modelleri", 2015,).

Bölgesel ve ulusal ölçekli cazibe merkezi işlevi görecek kentlerdeki yaşam ve iş ortamının iyileştirilmesi için, girişimciliğin, istihdam imkânlarının geliştirilmesi ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)'lere yönelik iş destek hizmetlerinin, yerel ürünlerin ve hizmetlerin markalaşmanın sağlanması, turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve kalitesinin artırılması gibi çok yönlü projeler ilgili kuruluşlar aracılığıyla desteklenmelidir. Sağlanacak destekler, şehrin rekabet üstünlüğü ve özgünlüğü olan sektör ve alanlarının geliştirilmesi konularına odaklanmaktadır. Bu modelin en önemli amacı turizm potansiyelini ortaya çıkartılmasıdır (GAP Kalkınma İdaresi, 2008, s. 20).

1.1.2.2. Ulusal Kalkınma

Ulusal kalkınmacılık modeli, imparatorluklar sonrası kurulan üniter devletlerin milliyetçiliği ekonomik siyasi ve sosyal alanda pekiştirmek için ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma tepki olarak 1. Dünya Savaşından sonra Anti-Liberalizm ortaya çıkmıştır. Anti-Liberalizm bir taraftan Friedrich List ve Alman kalkınmacılığına uzanan kökleriyle devlet koordinesinde stratejik kalkınma yönetimini önermekte, diğer taraftan ise toplumlarda birbirleriyle çekişen ve çatışan çıkar gruplarının varlık ihtimalini de inkâr ederek dayanışmacı (organik) bir sosyoekonomik modele gönderme yapmaktaydı (Ünay, 2009, s. 89).

1929 yılındaki krizle birlikte bir taraftan uluslararası ticaretin ve üretimin önemli ölçüde daralmasına sebebiyet veren bu bunalım, diğer taraftan da Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerinin gündemine sürekli ve yaygın bir işsizlik sorunu yaratmıştır (Aydın, 1999, s. 1). 1929'lardaki Büyük Buhranın bütün dünyada piyasa mekanizmasının etkinliğine yönelik doğurduğu derin tereddüt ve kuşkular, ulusal ekonomik kalkınma söyleminin tekrar gündeme gelmesine ortam hazırladı. Bu tarihsel süreçte ulusal kalkınmacılık dönemi küresel çapta başlatan en önemli sosyopolitik unsur olmuştur (Ünay, 2009, s. 89).

Ulusal kalkınmada temel dinamik dış rekabet gücünü artırmak olmalıdır. Bir ekonominin dış ticaret gücünü kaybetmesi doğrudan varlık ve kaynak kaybına neden olmaktadır. Bir ekonomide enflasyon, kamu açıkları gibi istikrar sorunları yatırımları olumsuz etkilemektedir. Ulusal kalkınmanın sağlanmasında ulusal kalkınma planları adı altında bölgesel kalkınma planları hazırlanmalı ve hazırlanan bölgesel planlarda yerel aktörler yer almalı ve yerel kaynaklarla uzun vadede yatırımlar yapılmalı başta ekonomik kalkınma olmak üzere kültürel, toplumsal, eğitim gibi alanlarda da kalkınma sağlanmalıdır. Bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi ulusal kalkınmayı da etki edecektir.

1.1.2.3. Küresel Kalkınma

Küreselleşme; siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alandaki değerlerin bölgesel ve ulusal sınırları aşarak dünyaya yayılması olarak tanımlanmaktadır (Özkan, 2006, s. 4). Küreselleşme; ticaretin, direkt yabancı sermaye yatırımlarının artması ve fikir haklarının uygulamaya konmasıyla üretim faktörlerinin mobilitesinin daha da yükselmesi sonucu dünyanın giderek daha fazla bütünleşmesini ifade etmektedir (Kürkçü, 2013, s. 2).

Dünyada küreselleşme süreci yeni bir olgu değildir. Devletlerarası ilişkiler, ekonomik sistemler, doğmakta olan bilinç ve küresel kültür olarak sıralanabilen birçok aşaması vardır. 18.yüzyılda İngiltere'de başlayan sanayi devrimi Fransa'da ortaya çıkan kültür devrimlerinin dünyadaki yansımaları günümüze kadarki modernleşme hareketlerinin temel altyapısını oluşturmaktadır (Eroğlu ve Albeni, 2002, s. 118). 1980'den sonra uluslararası sermaye hareketliliği ve ticaret hacmi hızlı bir şekilde artmıştır. Ayrıca, bu dönemde teknoloji ve bilgi anlamında devrim

yaşanmıştır. Son olarak 1980 sonrasında, küreselleşme ile birlikte çevresel ve kültürel sorunlar ilk planda yer almaya başlamıştır (Bayar, 2015, s. 27).

2. Dünya Savaşından sonra küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte Bretton Woods Konferansının gerçekleşmesiyle pek çok uluslararası kuruluş kurulmuştur. Bunlar Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB)'dır. Uluslararası ticaretin gelişmesi ve önündeki engellerin alınması için Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) imzalanmıştır. Daha sonra ticari anlaşmazlıkların çözümü için Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuştur. Bunun beraber uluslararası ticaretin gelişmesi için Maastricht Anlaşması ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ticaret anlaşmaları imzalanmıştır (Dulupçu ve Demirel, 2015, s.33).

1.2. KALKINMANIN SAĞLANMASINDA KALKINMA AJANSLARI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.2.1. Kalkınma Ajanslarının Tanımı

Kalkınma ajanslarının ülkedeki faaliyetlerine ve idari özelliklerine göre farklı tanımlar yapılabilir. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) kalkınma ajanslarını; sektörel ve genel kalkınma sorunlarını belirleyen, bunların çözümüne yönelik imkânları ve çözümleri saptayan ve bunları geliştiren projeleri yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla destekleyen birimler şeklinde tanımlamaktadır (Özer, 2012, s. 39). Farklı bir tanımlamada ise; merkezi hükümetten ayrı ve bağımsız olan bir yönetim tarzıyla, tanımlanmış belli bir bölgede, sosyoekonomik ve kültürel şartların geliştirilmesi ve bölgenin canlandırılması amacıyla kurulmakla beraber, tamamen veya kısmen kamu sektörü tarafından finanse edilen kuruluşlara kalkınma ajansı denir (Akın ve Yıldız, 2005, s. 38).

1.2.2. Kalkınma Ajanslarının Türleri

Kalkınma ajansları kuruluş biçimlerine göre, faaliyetlerine göre, fonksiyonlarına göre ve mali kaynaklarına göre sınıflandırabiliriz.

1.2.2.1. Kuruluş Biçimlerine Göre Kalkınma Ajansları

Kuruluşlarına göre kalkınma ajansları dörde ayrılır (Eren ve Cidecigiller, 2011, s. 395).

- Merkezi hükümetler tarafından kurulanlar: Hükümet tarafından kurulduğu ve desteklendiği açıdan mali olarak diğer kalkınma ajanslarından avantajlı konumdadır.
- Bölgesel ve yerel idarelerin içerisinde yer alanlar: Yerel yönetimler ve yerel hizmet sunan kurumlar ile ilişki içinde olduklarından işlevselliği diğer ajanslara oranla azdır.
- Yerel ve bölgesel idareler tarafından kurulanlar: Bu tür kalkınma ajansları politik tutumlara bağlıdır. Bunun yanında karar alma ve özerk olması açısından diğer kalkınma ajanslarından ayrılırlar.
- Kamu ya da özel sektör ortaklıkları ile kurulan ve bağımsız nitelik taşıyanlar: Kamu ve özel sektörün ortak çıkarları doğrultusunda hareket eden bu tür kalkınma ajansları baskı gruplarını da ifade etmektedir. EURADA'ya göre bu tür kalkınma ajansları daha verimlidir ve gelecekte bu türde kalkınma ajansları daha fazla olması beklenmektedir.

1.2.2.2. Faaliyetlerine Göre Kalkınma Ajansları

Faaliyetlerine göre kalkınma ajansları dörde ayrılır (Eren ve Cidecigiller, 2011, s.396).

- Global olarak faaliyet gösteren kalkınma ajansları: Sektörler arasında proje oluşturmak, aradaki iletişimi sağlamak, üretilen projeleri yönetmek ve desteklemek başlıca görevleridir.
- Stratejik kalkınma ajansları: Sosyal ve ekonomik alanda araştırma yaparak veri dataları oluşturmak, bölgeyi yerel ve uluslararası alanda güçlü tutarak yatırımları çekmek başlıca görevleridir.
- İçsel cazibe yaratan kalkınma ajansları: Bölgeyi tanıtarak ve yatırımlara danışmanlık yaparak, bölgeye yatırım çekmek amacıyla kurulurlar.
- Sektörel açıdan faaliyet gösteren kalkınma ajansları: Belirli sektörlerin belli projelerinde faaliyet göstermektedirler.

1.2.2.3. Fonksiyonlarına Göre Kalkınma Ajansları

Fonksiyonlarına göre kalkınma ajansları ikiye ayrılır (Çakmak, 2008, s. 13).

- Çok fonksiyonlu ajanslar: Uluslararası kaynaklarda faydalanan, geniş kapsamlı danışmanlık ve büyük çaplı plan ve program yapan kalkınma ajanslarıdır.
- Küçük ajanslar: Bölgeye yatırımcı çekmek, bilgi vermek ve danışmanlık yapmak başlıca görevleri olan kalkınma ajanslarıdır.

1.2.2.4. Mali Kaynaklarına Göre Kalkınma Ajansları

Mali kaynaklarına göre kalkınma ajansları ikiye ayrılır (Çakmak, 2008, s. 72).

- Zayıf ajanslar: Kaynak bakımından dışa bağımlı olan ve bunlar dışında kaynağı olmayan kalkınma ajanslarıdır.
- Güçlü ajanslar: Yerel, ulusal ve uluslararası birçok mali kaynağa sahip olan kalkınma ajanslarıdır.

1.3. KALKINMA AJANSLARININ DÜNYADAKİ GELİŞİM SÜRECİ VE ÜLKE ÖRNEKLERİ

1.3.1. Kalkınma Ajanslarının Dünyadaki Gelişim Süreci

Kalkınma ajansları ilk olarak ekonomik amaçlı ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle yerel ve bölgesel kalkınmanın ön plana çıkmasıyla bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. Kurulan bu bölgesel kalkınma ajanslarının temel ve öncelikli amaçları ekonomik kalkınmadır (Işık, Baysal ve Ceylan, 2010, s. 10). Kalkınma ajanslarının ilk ortaya çıkısı Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkmasındaki etken tüm dünyada etkisini gösteren 1929'daki ekonomik krizdir. Bu dönemde ortaya çıkan sektörel yetersizlikler ve bölgelerarası eşitsizliklerden dolayı bölgesel planlar ön plana çıkmıştır. 1929 yılında ABD'de meydana gelen krizinden dolayı diğer bölgelere göre daha çok etkilenen Tennessee Vadisi'nde 1933 yılında başlatılan bölgesel kalkınma programı, böyle bir gerekliliğin sonucu ve tarihte bilinen ilk kalkınma ajansı örneği olmuştur. Tennessee Valley Authority (TVA) adıyla kurulan bölgesel idare büyük barajlar kurarak su rejimi düzenli hale getirmiş, tarım alanları elverişli olan bölge tarımsal işgücü sağlarken

ürettiği elektrikle de bölgeyi yatırım yapılacak cazip bir bölge haline getirmiştir (Dede, 2009, s. 3).

Batı Avrupa ülkelerinde; 1950 ve 1970 yılları arasında bölgesel politikalar ekonomik ve sosyal müdahaleler ön planda iken, 1970'li yıllarda bölgesel politikalar değişmeye başlayarak bölgesel kalkınmada içsel dinamikler önem kazanmıştır. 2. Dünya Savaşının yıkıcı etkilerinden sonra bölgelerarası eşitsizliklerin artması ve hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda bölgesel kalkınma ajanları yaygın olarak kurulmaya başlamıştır. Bugün dünyadaki birçok bölgesel kalkınma ajansının temel amacı uluslararası sermayeyi kendi bölgelerine çekerek bölgesel kalkınmayı sağlamaktır (Dede, 2009, s. 3). Avrupa'da kurulan kalkınma ajansları 150'ye yakın üyesi olan EURODA'ya bağlı çalışmalar gerçekleştirmektedir (Yozgat, 2013, s. 651).

Kalkınma ajansları veya benzer statüde değerlendirilen kurumsal yapılar, Avusturya, Fransa, Belçika, İrlanda'da 1950'li yıllarda; İngiltere, Almanya, Hollanda, İtalya'da 1960-70'li yıllarda; İspanya, Yunanistan, Danimarka, Finlandiya'da 1980'li yıllarda oluşturulmuştur. Bulgaristan, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Macaristan, Portekiz, Polonya, İsveç, Ukrayna, Slovakya ise 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği (AB)'nin talebi ile bu sürece dâhil olmuşlardır (Demirci, 2005, s. 205).

1990'lı yıllardan sonra yaygınlaşan bölgesel kalkınma ajanslarının sosyal ve ekonomik alanda kalkınmanın sağlanması için ulusal ve uluslararası kuruluşlardan finansman desteği alması birçok yeni bölgesel kalkınma ajansının kurulmasına ortam hazırlamıştır (Ak ve Ak, 2013, s. 422).

1.3.2. Ülke Örnekleri

Kalkınma ajanslarıyla ilgili ülke örneklerine yer verilirken kalkınma ajansının ilk ortaya çıktığı ABD, gelişmiş Avrupa ülkelerinden Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya ve Almanya'ya bunların yanında uzak doğu ülkelerinden biri olan Japonya'ya da yer verilmiştir.

1.3.2.1. ABD

Amerika'da 1929 ekonomik krizinden diğer bölgelere nazaran daha fazla etkilenen Tennessee Vadisi'nde 1933 yılında başlatılan TVA adlı bu bölgesel

kalkınma programı tarihte bilinen ilk kalkınma ajansı örneğini teşkil etmektedir. Kırsal nüfusun yoğun olduğu bu bölgede kriz sonrasında yoğun göç hareketleri yaşanmıştır. Bu program ışığında bölgede baraj projelerinin devreye sokulması ile düzensiz olan su rejiminin önüne geçilmiş, tarım alanlarının elverişli hale getirilmesi ve ürettiği elektrik enerjisi ile bölgeye sanayi yatırımları ve tarımsal iş gücünü çekerek, bölge ekonomisini canlandırmış ve istenilen kalkınma hedefine ulaşılabilmiştir. Bu proje ile Tennessee Vadisi önemli bir tarım merkezi haline gelirken bölgeye ucuz enerjide sağlanmıştır (Filiztekin, 2008, s. 97).

ABD'de çok sayıda kalkınma ajansı bulunmaktadır. US AID diğer kalkınma ajanslarından farklı olarak ABD dışındaki ülkelere yatırım yapılması konusunda ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşları yönlendirmekte ve yatırım konusunda strateji ve politikalar geliştirmektedir (Arslan, 2010, s. 92).

1.3.2.2. Fransa

ALSACE Kalkınma Ajansı, yabancı yatırımcıyı bölgeye getirmek, şirketlerle kurum ve kuruluşlar arasındaki sorunları çözerek, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak amacıyla kurulmuştur. Avrupa'nın merkezinde bulunan ALSACE bölgesi Avrupa'da gelir düzeyinin yüksek olduğu bölgelerden birisidir. Bu bölge dünyanın zengin ülkelerinden çok önemli yatırımlar çekmeyi başararak Fransa'nın en fazla yabancı sermaye çeken bölgesi olmuştur. ALSACE, büyüme dinamikleri, kaliteli iş gücü, rekabetçi fiyatlandırma, vasıflı iş gücü ile önem kazanmıştır (Apalı ve Yıldız, 2014, s.81-82).

1.3.2.3. İngiltere

İngiltere'de 1965'lerden beri Galler, İskoçya, Kuzey İrlanda ve Adalar bölgelerinde kalkınma amaçlı bölgesel planlama amacıyla oluşturulan çeşitli bölgesel örgütlenmeler, 1980'lerin sonlarına doğru AB politikaları etkisiyle bölgesel politika belirleme ve sunmanın aracı haline gelmiştir (Özen, 2005, s. 10).

İngiltere'de bölgesel politikalar ile ilgili önemli dönüşümlerin ortaya çıkması sadece mevcut bölgesel temelli politikaların bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesinde yetersiz kalmasının yanında AB'ye uyum süreci içerisinde yapılması gereken politika dönüşümleri ve küreselleşme olgusunun yaratmış olduğu bölge temelli rekabet ve dinamizmin gereği yeni oluşumlar kaçınılmaz olarak ortaya

çıkmıştır (Karasu, 2005, s. 201). İngiltere'de 1998 Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası altında kurulmuş ve Nisan 1999'dan sonra sekiz İngiliz bölgesinde çalışmaya başlamıştır. Dokuzuncusu, Londra'da, Büyük Londra İdaresi'nin kurulmasını takiben Temmuz 2000'de kurulmuştur (Harding, 2006, s. 139).

1.3.2.4. İtalya

İtalya'daki kalkınma ajansları 1970 yılında belediyeler, bölgesel yönetim, üniversite, sanayi ve ticaret odalarının ortaklığıyla ajansların oluşturulması için yasal bir zemin oluşturulmuştur. Ajansların statüsü kamu limited şirketi şeklinde olup ilişkili olduğu kuruluş Ekonomi ve Finans Bakanlığıdır. İtalya'da kalkınma ajansları bölgesel, yerel ve ulusal olmak üzerek üçe ayrılır. İtalya'da Yönetim Kurulunun Başbakana karşı sorumlu olduğu bir ulusal kalkınma ajansı Sviluppo Italia 1999 yılında kurulmuş ve 2000 yılında faaliyete geçmiştir. Sviluppo Italia'dan bağımsız olarak, bölge yönetimlerinin inisiyatifi ile oluşturulan bölgesel ajanslar ise bölge idarelerine bağlıdır (Şimşek, 2013, s. 88).

1.3.2.5. İspanya

İspanya'nın AB'ye 1986 yılında girmesiyle birlikte ekonomisi de değişmeye başlamıştır. Aslında ekonominin liberalleşmesi ve devlet sisteminin bölgeselleşmesi bunun sonuçlarındandır. Federal devlet sistemine doğru bir kayma olmuştur. 1980'den önce Özerk Topluluklar için Finansman Kanunu ile birlikte güç bölge seviyesine aktarılmış ve ciddi bir bölgeselleşme dönemi ortaya çıkmıştır. İspanya'da bugün 17 bölge bulunmaktadır. Bunlardan tarihi olan Bask Bölgesi, Galiçya ve Katalonya özel bir konuma sahiptir. Bölgelere aktarılan gücü iki kategoride toplamak mümkündür. İlki sağlık, refah, eğitim, konut, çevre ve kültür gibi konuları içeren sosyal kategori; ikincisi ise altyapı, tarım, sanayi düzenlemeleri ve ekonomik kalkınma gibi konuları içeren ekonomik kategoridir. Avrupa'daki diğer ülkeler gibi bölgelerin politika güçlerine ve özerkliklerine kavuşmasıyla İspanya'da da kalkınma ajansları önem kazanmıştır (Kayasü, Pınarcıoğlu, Yaşar ve Dere, 2003, s. 58).

1.3.2.6. Almanya

Almanya'da çok sayıda kalkınma ajansı bulunmakta ve bu kalkınma ajanslarının temel amacı yabancı yatırımcıları bölgeye çekmektir. Sanayinin gelişmiş olması, düşük enflasyon, siyasi istikrar gibi faktörler ülkeyi yatırım cazibesi haline

getirmektedir. Almanya 16 eyaletten oluşmaktadır. Kurulan kalkınma ajanslarının bütçeleri hem özel sektör hem de kamu sektörü tarafından finanse edilmektedir. Kalkınma ajansıları kamu hukuku ve şirket hukuku kapsamında kurulup organizasyonu sağlanmaktadır (Köse ve Konur, 2011, s. 114).

1.3.2.7. Japonya

Japonya'daki kalkınma ajansları bürokrasinin ve kamu kuruluşunun egemen olduğu, sorunlu bölgelerle ilgili olarak sadece ekonomik kriterlerin değil, sosyal kriterlerin ve işsizlikle ilgili sorunların da dikkate alındığı kuruluşlardır (Gündüz, 2010, s. 71). Japonya'da, bütün yerel yönetimlere geniş yetkiler verilmiştir. Tohuko Bölgesi'nde 1956 yılında ilk bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. Kurulan ajansın ilk çalışması işletmelere kredi sağlaması olmuştur. Japonya Bölgesel Kalkınma Kurumu 1974 yılında kurulan ikinci kalkınma ajansı olmuştur. Bu kalkınma ajansının temel amacı sanayiyi teşvik edip ve sanayi alt yapısını geliştirmektir. Diğer bir amacı ise kömür madenciliğini geliştirmek ve teşvik etmektir (Akgül ve Efe, 2010, s. 420).

1.3.3. Kalkınma Ajanslarının Dünya Ekonomisi Açısından Önemi

Küreselleşmenin etkisi ile birlikte her alanda adem-i merkeziyetçi bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Ülkelerde merkezden yönetimden yerel yönetime geçiş hızlanmıştır. Kalkınma ajansları son yıllarda etkili olan bu yaklaşımın bir sonucu olarak, kalkınma anlayışının adem-i merkeziyetçi bir uygulamasıdır. Bölgelerin kalkınması tüm ülkenin kalkınması anlamına geleceğinden, her bölgenin kendi kalkınmasını gerçekleştirmesi önem arz etmektedir. Kalkınma ajansları sorumlu oldukları bölgelerin kalkınma birimleri olarak küreselleşmenin bu boyutunu yerelde tüm paydaşların katılımını sağlayarak uygulamaktadırlar. Kalkınma ajansları her alandaki küresel olgu ve gelişmeleri, yerelin anlayabileceği ve değere dönüştürebileceği bir organizasyon pozisyonunda olmalıdır (Er ve Erkan, 2011, s. 372).

Kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları arasında; ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, girişimciliği teşvik etmek, sosyal ve toplumsal bilinci geliştirmek, bölgesel kalkınmayı sağlayarak, ulusal kalkınmayı katkı sağlamak. Kalkınma

ajanslarının kurulmasındaki öncelikler bölgesel istihdamın, yatırımın ve rekabet edebilirliğinin artırılmasıdır (Özçalık, 2012, s. 172).

Yatırımların yönlendirilmesinde kalkınma ajansları danışman olarak kullanılmaktadır. Bölgeye yapılacak yatırımların yapısı aynı zamanda bölgenin rekabet gücü elde etmesine ve küresel rekabette farklılık yaratmasına yardımcı olacaktır. Günümüzde rekabet gücü ileri teknoloji, bilgi ve yenilikçilik gibi parametreler belirlemektedir. Dolayısıyla bölgeler bu tür yatırımlara ağırlık vermek durumunda kalmaktadırlar (Özer, 2014, s. 403). Kalkınma ajanslarının, küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarma yönündeki önemine dikkat çekilirken, aynı zamanda yerel potansiyeli küresel pazarlara taşıma potansiyeline de vurgu yapılmaktadır. Kalkınma ajanslarının, uygulamaya katılan tüm aktörlerle işbirliği içinde çalışarak, bölgenin stratejik planını oluşturmaları küreselleşme ile oluşan değişim ve dönüşümlere ayak uydurulabilmesinin sağlanması bakımından önemli gelişmelerdir (Gürel, 2011, s. 333). Ulusal kalkınmanın sağlanması için hazırlanan ulusal kalkınma planlarının bölgesel uygulana bilirliğinin bölgesel ayağı olan kalkınma ajansları, merkezi idarenin kalkınma için bazı görev ve sorumluluklar yüklediği bölgesel birlikler olduklarından ve bölgelere has özelliklere göre hareket ettiklerinden ötürü bölgeye sağladıkları faydalar, merkezi yönetimin bölgeye sağladıkları faydalardan çok daha fazladır. Merkezi kalkınma programlarında her bölgeye eşit uygulamalar yapılamaması sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler kalkınma ajansları ile ortadan kalkmaktadır (Özerdem ve Demirkıran, 2011, s. 458).

İKİNCİ BÖLÜM

KALKINMA AJANSLARININ TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL ÖRNEKLER

2.1. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞ NEDENLERİ

2.1.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Nedenleri

AB uyum sürecinde Türkiye ekonomik, kültürel, coğrafi ve toplumsal açıdan benzerlik gösteren İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İİBS) sistemine göre 26 bölgeye ayrılmıştır. 26 bölgede kalkınma ajansları kurulmuştur. Kalkınma ajanslarının kuruluş nedenlerinden biri AB uyum süreci iken bir diğer nedeni AB tarafından sağlanan hibelerden faydalanmaktır. Kalkınma ajanslarının kuruluş nedenleri, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, bölgesel stratejilerin uygulanması, altyapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma ve özel sektöre yerel yatırımlar için danışmanlık yapmak ve bölgesel talepleri karşılayacak ürün ve hizmet üretimi için çözümler ve finansal kaynaklar aramak şeklinde sıralanabilir (Demirci, 2005, s. 193).

5449 sayılı Kanuna göre kalkınma ajanslarının kuruluş nedeni; yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyon ve işbirliğini sağlayarak, bölgele içerisinde de kalkınmışlık farklarını en asgari düzeye indirmektir. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için yerel kaynakların etkin ve verimli kullanılarak sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı sağlamak.

Türkiye'deki kalkınma ajansları gerektiği kadar AB hibelerinden faydalanamamaktadır. Kalkınma ajansları AB hibelerinden daha fazla yararlanması gerekmektedir. AB hibelerinden daha fazla yararlanılmasında koordinasyon görevini yürütmekte olan Kalkınma Bakanlığı'nın da önemli roller üstlenmesi gereklidir.

2.1.2. Türkiye'de İlk Mevzuata Yönelik Kalkınma Hamleleri: Kalkınma Planları

1923'den günümüze kadar izlenen politikalara baktığımızda 1923-1950 yılları arasındaki Devletçilik dönemi ve bu dönemde izlenen politikalar, 1950-1960 yılları arasında Liberal dönem ve bu dönemde izlenen politikalar, 1960'dan

günümüze kadar uzanan planlı dönemde, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikalar izlenmiş ve bu doğrultuda kalkınma planları hazırlanmıştır (Yardımcıoğlu, Kocamaz ve Sezal 2012, s. 381).

Aşağıda Türkiye'de uygulanan kalkınma planlarına ve bu planların temel hedeflerine yer verilmiştir.

1. Beş Yıllık Kalkınma Planında (BYKP) (1963-1967) sosyal ve iktisadi açıdan kalkınmak amaçlanmıştır. Plan, tasarrufu artırmayı, bölgelerarası dengesizliği azaltmayı, gelir dağılımında adaleti sağlamayı, potansiyel kaynakların verimli kullanılmasını, şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözümlenmesini öngörmüştür (1.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963, s. 471).

2.BYKP'ında (1968-1972) bölgesel planlama, modern tarım metotlarının kullanılması, sanayinin geliştirilmesi ve milli hâsıla içindeki sanayi payının yükseltilmesi, tarım sektöründeki fazla işgücünün farklı alanlarda çalışmaya yönlendirmesi, ekonominin dışa bağlılığını azaltılması, ödemeler dengesinin sağlanması ve insanların hayat standartlarını yükselterek üretim ve tüketim dengesi oluşturması amaçlanmıştır (2.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968, s. 2-3).

3.BYKP'ında (1973-1977) bölgesel planlamadan vazgeçilerek Kalkınmada Öncelikli Yörelerin (KÖY) geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda kamu yönetimi ve kamu girişimlerinin daha verimli hale getirmesi, bunun yanında tarım, eğitim, sağlık, hukuk ve adalet reformları yapılması planlanmıştır (3.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973, s. 3).

4.BYKP'ında (1979-1983) kamu yönetiminin daha etkin hale getirilmesi, işsizliğin azaltılması ve istihdamı artıracak faaliyetler geliştirmesi, köylü ve çiftçilerin desteklenmesi, üretimin artırılması, tüketicinin korunması, sağlıklı bit toplum yaratılması, temel hedefler olarak belirlenmiştir (4.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1974, s. 4).

5.BYKP'ında (1985-1989) savunma sanayine yönelik üretimi artırmak, işsizliği azaltıp, istihdamı artırmak, ihracata yönelik teşvikler yapılması, Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ile olan ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, tasarruf ve yatırımların artırılması, kamu gelir ve giderlerin ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlayıcı yönde yapılması, mahalli idarelerin fonksiyonlarının artırılması, sosyal

güvenlik ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, köylü ve çiftçilerin gelirlerinin artırılması, kalkınmaya öncelik verilen bölgelerin kalkındırılması ve kalkınmışlık farklarının en aza indirilmesi amaçlanmıştır (5.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985, s. 3).

6.BYKP'ında (1990-1994) hızlı ve dengeli kalkınmanın sağlanması gelir dağılımında adaletsizliğin önlenmesi, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması temel hedefler olarak belirlenmiştir (6.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990, s. 1).

7.BYKP'ında (1996-2000) küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanarak çağı yakalamayı ve Türkiye'nin gelişmiş dünya ülkeleri arasında seçkin yerini almasını hedeflemektedir (7.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996, s. 19).

8.BYKP (2001-2005) dönemi toplumun yaşam kalitesinin yükseldiği kesintisiz ve istikrarlı büyüme sürecine girildiği, AB üyeliği sürecindeki temel dönüşümlerin gerçekleştirildiği, dünya bütünleşmesinin sağlandığı ve Türkiye'nin dünyada ve bölgesinde daha güçlü, etkinliği ve saygın yer edindiği bir dönem olarak görülmüştür (8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001, s. 25-26).

9. Kalkınma Planı, (2007-2013) yedi yıllık hazırlanan ilk kalkınma planıdır. 9. Kalkınma Planı döneminde ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir şekilde sağlanması için aşağıda yer alan stratejik amaçlar, gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir (9.Kalkınma Planı, 2006, s. 2)

- İşsizliğin azaltılması.
- Rekabet edebilirliğin artırılması.
- Sosyal dayanışmayı ve beşeri gelişmeyi sağlamak.
- Bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek.
- Kamu hizmetlerinde etkinliğin ve kalitenin aratılmasını sağlanmak.

10.BYKP'ını (2014-2018) öncekilerden ayıran unsurların başında, mikro ve makrohedeflerin sayısal veriler çeklinde detaylı olarak yer almasıdır.

10.BYKP'nın amaçları aşağıdaki şekilde sırlanmıştır (10.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2013, s. 27).

- Türkiye'nin uluslararası arenada gelişmiş ülkeler arasındaki yerini alması öngörülmektedir.

- Üretim faktörlerini en verimli şekilde kullanarak sanayileşmenin hızlanması buna bağlı olarak ihracatın arıtılması hedeflenmektedir.
- İnsan haklarının hukukun üstünlüğü ilkesi ile garanti altına alınması ve fırsat eşitliği sunan kamusal bir yapının oluşturulması.
- Nitelikli ve etkili bir nüfus yapısının sağlanması.

11.BYKP'nında (2019-2023) her alanda verimliliği artırarak, milli teknoloji hamlesiyle uluslararası düzeyde rekabet gücü kazanmasına yönelik daha fazla değer üreten bir ekonomik ve sosyal kalkınma süreci öngörülmektedir. Planda, hukukun üstünlüğü, güçlü demokrasi ile korunan ve geliştirilen temel hak ve hürriyetler, kalkınma çabasının taşıyıcı sütunları olarak benimsenmekte; ekonomide istikrar ve sürdürülebilirlik, beşeri, sosyal ve mekânsal gelişme alanlarında refahın artışı ve adil paylaşımı ile süreklilik arz eden bir gelişmişlik yönelimi öncelikli bir amaç olarak ortaya konulmaktadır (11.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2019, s. 1).

Türkiye'de uygulanan kalkınma planlarında hedeflenen temel amaçların hepsine ulaşılamamıştır. Bu amaçlara ulaşamamasında siyasi istikrarsızlıklar, askeri darbeler, ulusal ve uluslararası ekonomik krizler, gereksiz kamu harcamaları ve yanlış yatırımların yapılması gibi etkenler neden olmuştur. Türkiye'de etkinlik ve adalet ilkelerini kapsayan etkin bir vergilendirme sistemi oluşturulmalı, ekonominin dışa bağımlılığı azaltılmalı, ithal edilen ürünler yurtiçinde üretilmesi teşvik edilmeli, kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmalı, kaynaklar etkin ve yerinde kullanılmalı, yapılacak yatırımlar yerel kaynaklarla uzun vadeli olarak yapılmalı vb. gibi önlemler alınarak hem uzun vadede kalkınma sağlanacak hem de kalkınma planları amaçlarına ulaşma sağlanabilecektir.

2.1.3. Bir Diğer Kalkınma Hamlesi: Bölgesel Kalkınma Programları

Bölgesel kalkınma programları; Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP), Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) olarak beşe ayrılmaktadır.

2.1.3.1. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK)

7.BYKP (1995-2000) döneminde bölgesel gelişme çalışmaları adı altında; Zonguldak ve Bartın illeri için gerekli mekânsal ve sektörel gelişme yönlerini belirleyecek, altyapı yatırımlarını ortaya koyacak ve yeni iş alanları önerecek bir bölgesel gelişme projesi oluşturulması çalışmaları hızla tamamlanarak plan döneminde uygulamaya geçilmesi önerilmiştir. Türkiye ortalamasının oldukça altında büyüme hızına sahip olan Karadeniz Bölgesinin sosyoekonomik gelişmişlik seviyesini ülke ortalamasına yaklaştırabilmek amacıyla başlatılan proje Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi olarak adlandırılmıştır (Görmüş ve Artar, 2010, s. 75).

Projeden beklentiler; Karabük Demir Çelik İşletmelerinin teknolojisi yenilenecektir, Filyos'ta hammadde taşınması için liman yapılacak, ulaşım altyapısı geliştirilecek, tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi geliştirilecektir. Proje kapsamında mesleki kurslar, yatırım teşvikleri, tarım ve hayvancılıkta geliştirilecektir (Takım, 2010, s. 271).

2.1.3.2. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)

Doğu Karadeniz bölgesinin kalkınması için Japonya'dan bu konuda teknik destek istendi. Japonya'nın bu teknik desteği vermeyi kabul etmesi sonucunda anlaşma sağlandı. Bu teknik işbirliği için çalışmanın kapsamı üzerinde Kalkınma Bakanlığı ve Japonya mutabık kaldı ve iki tarafın temsilcileri tarafından 17 Aralık 1998'de anlaşma imzalandı (Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Planı Nihai Rapor, 2000, s. 2).

Doğu Karadeniz Bölgesinde (Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Samsun ve Trabzon) kalkınmanın sağlanması için Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Samsun ili daha sonradan plana eklenmiştir. DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığının görevleri aşağıda verilmiştir ("Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi", 2015).

- Bölgelerin kalkınmasının sağlamak için diğer yerel kuruluşlarla koordinasyon halinde olmak, uygulanacak proje ve faaliyetleri izlemek ve değerlendirmek.

- Eylem planlarının ilişkin gerekli projeleri değerlendirmek gerekli kurumlarla ile Kalkınma Bakanlığı'na göndermek.
- Bölgedeki yerel kuruluşların yönettiği yatırım plan ve programları izlemek ve değerlendirmek.
- Bölgedeki kurum ve kuruluşlara yatırım projeleri dâhilinde mali ve teknik destek sağlamak.
- Bölge için hazırlanan planlarda kalkınma ajanslarına bilgi, görüş ve önerilerde bulunmak.
- Bölgelerinin gelişmesine katkı sağlayacak etüt, veri ve anket çalışmaları yapmak veya yaptırmak.
- Kalkınma Bakanlığı tarafından verilecek görevleri yapmak.

2.1.3.3. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Kalkınma Bakanlığı'nın eşgüdüm ve denetiminde; Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzüncü Yıl ve Kafkas Üniversitelerinin oluşturduğu ortak girişimce hazırlanmıştır. Nitekim 1999 yılı içinde sırasıyla Kars, Van ve Malatya'da olmak üzere bir seri bölge toplantısı yapılmış ve bu toplantılarda bölgenin sorunları, bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ve bölgenin potansiyelleri tartışılmıştır. DAP Ana Planının 2000 yılı sonunda bitirilmesi programlanmıştır (Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2000, s. 34). DAP Bölgesi, ekonomik ve coğrafi özellikler dikkate alınarak üç alt bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; Malatya-Elâzığ Alt Bölgesi (Bingöl, Elâzığ, Malatya ve Tunceli illeri), Van Alt Bölgesi (Bitlis, Hakkâri ve Van illeri) ve Erzurum Alt Bölgesi (Ağrı, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Ardahan, Bayburt ile Iğdır illeri). Bu alt bölgeler ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi bakımından birbirinden farklılıklar göstermektedir ("Doğu Anadolu Projesi", 2015).

DAP Ana Planının amacı bölgenin kendi potansiyelini ortaya çıkararak bölgenin kalkınmasını sağlamak ("Doğu Anadolu Projesi", 2015). Bu kapsamda; ilk olarak yerel kaynakların öncelikli bölgelere ve sektörlere aktarılmasıdır. İkinci ana strateji, bölgedeki yerel kaynakların ve üretim faktörlerinin daha etkin ve verimli kullanılmasına öncülük etmek (Doğu Anadolu Projesi Ana Planı, 2000, s. 2).

DAP Ana Planı ile hedefleri; ekonomik olarak kişi başına düşen geliri artırmak, sosyal hedef olarak kişiler arasındaki sosyoekonomik farklılıkları en aza indirgemek, çevresel olarak hedef ise daha yaşanabilir bir bölge yaratılmasıdır (Bingöl ve Varol, 2012, s. 318).

2.1.3.4. Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP)

1960 yılından sonra Dicle ve Fırat akarsularından nasıl verim alınabileceğine dair araştırma yapılıp raporlar hazırlanmıştır. Böylece bu iki su kaynağındaki projeler birleştirilerek Güneydoğu Anadolu Projesi şeklinde adlandırılması benimsenmiştir. 1986 yılında bölgedeki çalışmaların yürütülmesi görevi Kalkınma Bakanlığı'na verilmiştir. 1989 yılında GAP Master Planı hazırlanmış ve bölgesel kalkınmanın nasıl gerçekleşeceğinin çerçevesi oluşturulmuştur. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için 1989 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur (Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2000, s. 36).

Proje kapsamında öncelikle bölgenin çok zengin su kaynaklarından olan Fırat ve Dicle nehirleri sularının, sulama ve enerji üretimi amaçlarıyla değerlendirilmesi, düzensiz akışı olan bu iki nehrin sularının dizginlenmesi öngörülmüştür (Paksoy ve Akdoğdu: 2010, s. 119). GAP, Fırat-Dicle Havzasında sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ile 1,8 milyon hektar alanda sulama yatırımlarının yapımı planlanmıştır ("Güney Doğu Anadolu Projesi", 2015).

2.1.3.5. Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi (YHGP)

Yeşilırmak akarsuyunun su taşkınları nedeniyle bölgeye zarar vermesinden dolayı proje hazırlanarak hem akarsudan faydalanıp hem de bölgeye su taşkınları ile verdiği zararları en aza indirilmeye çalışılmıştır. Proje; Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini kapsayan Yeşilırmak ve kollarının oluşturduğu havzadır. Projenin coğrafi alanında yer alan il valiliklerince 1997 yılında 97/9991 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yeşilırmak Havzası İl Özel İdareleri Hizmet Birliği kurulmuştur. Orta ve uzun dönemli sürdürülebilir gelişmeyi amaçlayan Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi için ortak bir veri tabanı oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla coğrafi bilgi sistemi alt yapısı projesi olarak adlandırılan bir çalışmanın yapılması Kalkınma Bakanlığı tarafından kararlaştırılmış ve bu proje TÜBİTAK-Marmara Araştırma

Merkezince başlatılmıştır (Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2000, s. 37). YHGP kapsayan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illeri TR83 adını almış ve TR83 Türkiye'deki 26 Düzey 2 İBBS'den biridir (Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi Bölgesel Gelişme Ana Planı Yönetici Özeti, 2006, s. 1)

2.1.4. Türkiye'deki Kalkınma Ajansları Hakkında Genel Bilgiler

2.1.4.1. Önemi ve Amaçları

Kalkınma ajansları; bir ülkenin belli bir bölgesinde, bölgesel kamu ve özel sektör kuruluşları arasındaki koordinasyonu sağlayarak bölgenin başta ekonomik olmak üzere sosyal ve kültürel kalkınmasını amaç edinen yasal dayanağı olan bölgesel kuruluşlardır. Kalkınma ajanslarını temel amaçlarından biride KOBİ'lere mali ve teknik destek vererek üretim ve rekabet gücünü artırmaktır. Bu kapsamda ajansların en çok desteklenen yönü, yerel aktörlerin yönlendirdiği katılımcı bir kalkınma modelini hayata geçirmeleridir (Özer, 2012, s. 41).

Kalkınma ajanslarının temel amaçları şunlardır (Aykan, 2010, s. 561).

- Bölgede ekonomik canlanmayı sağlamak için hizmet etmek.
- Yerel ve bölgesel girişimcileri destekleyerek bölgesel kalkınmayı sağlamak.
- Hazırlanacak bölgesel kalkınma planlarına yerel ve bölgesel kuruluşların desteklerinin yanında halkın desteğini de sağlamak.
- İşsizlikle mücadele etmek.
- Kalkınmayı sürekli hale getirmek.
- Bölgedeki özel girişimciler içi yeni üretim ve pazar arayışlarında bulunmak ve finansal kaynaklar yaratmak.
- Yapılacak yatırımları daha cazip hale getirmek.
- Araştırma yaparak veri bankaları oluşturmak.

Kalkınma ajansları, bölgesel kalkınmada stratejiler üretmek, yatırım politikaları oluşturmak ve finansal destek sağlayarak özel sektör yatırımını bölgeye çekmek başlıca hedeflerindendir (Aykan, 2010, s. 561).

2.1.4.2. Özellikleri

Kalkınma ajansları ile birlikte bölgesel kalkınma anlayışının merkezi anlayıştan sıyrılarak esnek yönetim anlayışıyla yeniden ele alınmasına neden

olmuştur. Bölgesel kalkınmada yukarıdan aşağıya anlayışı yerine aşağıdan yukarıya bir anlayış gelişmiştir. Aşağıdan yukarıya kalkınma anlayışı ulusal bölgesel fikrini reddetmekte ve bu anlayışın bölgesel girişimciliği engellediği fikrini benimsemektedir (Demirci, 2005, s. 182).

EURADA'ya göre kalkınma ajansları aşağıdaki özellikleri taşımalıdır (Eroğlu ve Kum, 2010, s. 177).

- Kalkınma ajansları merkezi yönetim tarafından kabul edilmelidir.
- Gerçekleştireceği tüm çalışmaları planlaya bilmek.
- Yerel kurum ve kuruluşlarla koordinasyon halinde olmak.
- Varlığını sürdürebilmek ve projeleri desteklemek amacıyla gerekli finansal kaynakları temin etmek.
- Özerk bir karar alma mekanizmasına sahip olmak.
- Güçlü ve donanımlı personel yapısına sahip olmak.

2.1.4.3. İdari Yapısı

Kalkınma ajanslarının idari yapısı aşağıdaki birimlerden oluşur (5449 sayılı Kanun, Madde 7).

- Kalkınma kurulu.
- Yönetim kurulu.
- Genel sekterlik.
- Yatırım destek ofisleri.

Kalkınma kurulu, bölgedeki yerel kurum ve kuruluşların temsilcilerinden ve en fazla yüz üyeden oluşur. Kurulun oluşturulma amacı kurumlar arası işbirliğini sağlamak ve ajansı yönlendirmektir (5449 sayılı Kanun, Madde 8).

Yönetim kurulu, ajansın karar organıdır**.** Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur (5449 sayılı Kanun, Madde 10).

Yönetim kurulunun görev ve yetkileri şunlardır (5449 sayılı Kanun, Madde 11).

- Çalışma programlarını kabul etmek ve onay için Kalkınma Bakanlığı'na göndermek.
- Gerekli durumlarda yıl içerisinde bütçeyi revize etmek.
- Kesinleşen bütçe sonuçlarını ve mali raporları onaylamak.
- Hizmet, taşınmaz ve taşınır mal kiralanmasına, satılıp ve alınmasına karar vermek.
- Ara faaliyet ve yıllık faaliyet raporlarını yayınlamak ve Kalkınma Bakanlığı'na göndermek.
- Bütçeyi hazırlamak ve onaylayarak Kalkınma Bakanlığı'na göndermek.
- Desteklenecek plan, program ve faaliyetlere verilecek teknik ve mali destekleri onaylamak.
- Ajansa yapılacak mali yardımları kabul etmek.
- Personelin iş ve işlemlerini yapmak.
- Genel sekreter tarafından departmanlar arasında iş bölümü yapmak.
- Genel sekreteri belirlemek ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayına sunmak.

Genel sekreter ajansın icra organıdır, görev ve yetkileri şunlardır (5449 sayılı Kanun, Madde 14).

- Yönetim kurulu tarafından verilen görevleri yerine getirmek.
- Bütçeyi ve çalışma programını hazırlayarak yönetim kuruluna sunmak.
- Ajansa ait gelirleri toplamak, yönetmek ve harcama yapmak.
- Belli sınırlar çerçevesinde taşınır, taşınmaz mal alım ve satımına yapmak.
- Kurum ve kuruluşlara proje geliştirilmesine destek vermek.
- Projeleri denetlemek ve raporlar hazırlamak.
- Bölgesel kalkınmayla ilgili kurum ve kuruluşlarla proje üretmek.
- Yerel kurum ve kuruluşlara danışmanlık yapmak.
- Personel izlemek ve değerlendirmek.
- Ajansı temsil etmek.

Yatırım Destek Ofislerinin (YDO) görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur.

Yatırım Destek Ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır (5449 sayılı Kanun, Madde 16).

- Bölge illerdeki yatırımlara danışmanlık yapmak ve desteklenen projelerin takibini yapmak.
- Yatırımcılara yol göstermek, yardımcı olmak ve danışmanlık yapmak.
- İlana çıkman destekler için başvuru kabul etmek ve ön inceleme yapmak.
- Genel sekreterliği ve valiliğe belli aralıklarla bilgi vermek.

2.1.4.4. Görev ve Fonksiyonları

Kalkınma ajanslarının görev ve fonksiyonları; kurum ve kuruluşlara teknik destek sağlamak, plan ve projeleri destekleyerek izleme ve değerlendirme yapmak, bölgede sivil toplum kuruluşları, üniversite ve diğer yerel kuruluşlar arasında iletişim sağlamak, ajansın kaynaklarını kullanmak ve kullandırmak, bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalar yapmak, KOBİ'leri desteklemek, ajansın faaliyetleri ile ilgili kamuoyunu bilgilendirmek şeklinde sıralanabilir (5449 ayılı Kanun, Madde 5).

Kalkınma ajanslarının görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile ortak çalışmalar yaparak veri bankaları oluşturulması bölgelerin istatistikleri ortaya koyarak sağlıklı analizler yapılması sağlanabilir (Devlet Denetleme Kurumu, 2014, s. 778).

2.1.4.5. Personel Rejimi

Kalkınma ajanslarında iş mevzuatına uygun uzman personel istihdam etmektedir. İstihdam edilen uzaman personel performans ve takım çalışmasına uyumu ile değerlendirilerek devamlılığın sağlanıp sağlanmaması gözlenmektedir (Övgün, 2007, s. 249).

Ajans personelinin ücretlerinin alt ve üst limitleri Yüksek Planlama Kurulu tarafından belirlenir. Belirlenen alt ve üst limitleri geçmemek şartı ile yönetim kurulunca görüşülüp karar verilir. Ajans personeline ait davalar iş mahkemesinde görülür (5449 sayılı Kanun, Madde 18).

Kalkınma ajanslarının insan kaynakları amacı, alanında uzmanlaşmış ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan nitelikli ve özverili personellerin istihdam edilmesidir. İnsan kaynakları politikası genel sekreterin görüşü ile yönetim kurulu tarafından belirlenir (Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği, Madde 5).

Kalkınma ajansında uygulanan performans ölçümü kamu çalışanlarına ve kamu kurumlarına uygulanması kurumların ve çalışanların daha istekli, verimli ve özveri ile çalışmalarında etkin rol oynayacaktır. Tabi performans ölçümündeki kriterlerin iyi belirlenmesi gereklidir.

2.1.4.6. Bütçesi

Yüksek Planlama Kurulu tarafından belirlenen alt ve üst sınırları geçmemek şartı ile ajansın bütçesi yıllık oluşturulur ve bütçe dışında harcama yapılamaz (5449 sayılı Kanun, Madde 22).

Kalkınma ajanslarının gelirleri ve yöneteceği fonlar şunlardır; Genel bütçeden fonlar, mahalli idareler ve vergi iadeleri düştükten sonra kalan tutarın yüzde beşi, faaliyet gelirleri, kurum ve kuruluşlardan yapılan bağış ve yardımlar, önceki yıldan devreden gelirler, ticaret odaları il özel idaresi ve belediyelerin bütçelerinden yüzde bir oranında gelir elde etmektedir (5449 sayılı Kanun, Madde 19).

2.1.4.7. Denetimi

Kalkınma ajanslarının denetimleri; iç ve dış denetim olmak üzere iki çeşit denetime tabii tutulmanın yanında Sayıştay tarafından da denetime tabi tutulmaktadır. Klasik denetim anlayışından farklı olarak, performans denetimi de yapılmaktadır (Çalı, 2011, s. 428). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 63.maddesinden hareketle kalkınma ajanslarında iç denetim ajansın kaynaklarının etkin ve verimli kullanılıp kullanılmadığı bütün faaliyetleri dâhil edilerek denetlenmektedir (Ceran, 2010, s. 26).

İç denetim; ajansın içeresindeki faaliyetlerin, performansın ve mali denetimin yapılarak verimliliğin ne seviyede olduğunu gözlenmek amacı ile ajans tarafından gerçekleştirilen denetim türüdür (Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği, Madde 6). Dış denetim Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına inceletilir. Bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları

raporu eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı'na sunar. Denetim sonucu suç teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Kalkınma Bakanlığı yetkilidir (Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği, Madde 10).

Kalkınma ajansları Denetim Yönetmeliği ile Mali Yönetim Yeterliliği kuralı getirilmiştir. 19 Aralık 2010 tarih ve 27790 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Sayıştay Kanunu ile ajanslar Sayıştay denetimine alınmıştır (Kalkınma Ajansları 2012 Yılı Genel Denetim Raporu, 2014, s. 2).

2.1.5. Kalkınma Ajanslarının Destek Türleri

Kalkınma ajanslarını destek türleri mali ve teknik destek olmak üzere ikiye ayrılır. Kalkınma ajansları aşağıdaki destek türlerinin hepsini uygulamamaktadır. Daha çok teknik ve doğrudan mali destek programları uygulanmaktadır. İşletmeler kurum ve kuruluşlar karşılıksız olduğundan dolayı doğrudan mali destek programından daha çok yararlanmaktadırlar.

2.1.5.1. Teknik Destekler

Ajanslar tarafından verilecek teknik destekler, ajans tarafından desteklenen projelerle ilişkilendirilmesi söz konusu değildir. Ajans yerel yönetimlere, kurum ve kuruluşlara ve de sivil toplum kuruluşlarına bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde teknik destek sağlayabilir. Teknik destekler ajans personeli tarafından verilmesi mümkün olup gerekli görüldüğünde de hizmet yoluyla satın alınabilir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Madde 32).

2.1.5.2. Mali Destekler

Kalkınma ajanslarının sağlayabileceği mali destekler; doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği olmak üzere üçe ayrılır.

2.1.5.2.1. Faiz Desteği

Faiz desteği, gerekli şartları sağlayan KOBİ'lere verilmiş olan kredilerin faiz ve faiz giderleri ajans tarafından karşılanabilir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Madde 29).

2.1.5.2.2. Faizsiz Kredi Desteği

Ajansların gerekli şart ve başvuru koşullarını taşıyan KOBİ'lere faiz olmaksızın taksitler halinde ödenmesi koşuluyla kredi yardımı yapılabilir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Madde 30).

2.1.5.2.3. Doğrudan Finansman Desteği

Doğrudan finansman desteği, belli proje ve faaliyetlere yaptığı karşılıksız yardımlardır. Doğrudan finansman desteği, doğrudan faaliyet desteği, güdümlü proje desteği, proje teklif yöntemiyle sağlanan doğrudan finansman desteği olmak üzere üçe ayrılır.

2.1.5.2.3.1. Doğrudan Faaliyet Desteği

Kalkınma ajansları, bölgenin kalkınmasını sağlayacak, girişimlere, yapılacak yatırımlara ve faaliyetlere doğrudan mali destek verebilir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Madde 27).

2.1.5.2.3.2. Güdümlü Proje Desteği

Kalkınma ajansları, iş geliştirme merkezleri, teknoparklar, teknoloji geliştirme merkezleri ve işletmelerin ortak kullanımına açık fuar, ticaret merkezi, sergi salonu, laboratuvar ve atölye gibi büyük bütçeli altyapı ve işletme desteklerini içeren projelere, proje teklif çağrısı yöntemi uygulamadan doğrudan mali ve teknik destek sağlayabilir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Madde 28).

2.1.5.2.3.3. Proje Teklif Yöntemiyle Sağlanan Doğrudan Finansman Desteği

Kalkınma ajanslarının esas olarak proje teklif çağrısı ile destek vermektedir. Proje teklifine çıkan ajanslar, proje hazırlama eğitimleri düzenleyerek başvuru yapılan projeleri değerlendirip uygun olanlara gerekli destekleri verebilir (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Madde 12).

2.1.6. Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Gelişim Süreci: 5449 Sayılı Kanun Sonrası

Türkiye'nin, AB'ye uyum sürecinden dolayı bölgesel anlamda bir takım çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır. Avrupa Birliğine katılım sürecinde yapılacak mali yardımlar ve aktarılacak fonlar çerçevesinde yeni bir kurumsal yapı kurulması çalışmalarına başlanmıştır (Akın ve Yıldız, 2005, s. 41). İBBS 2001 yılı içerisinde TÜİK, Kalkınma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmış olup Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı Kararı ile 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Daha sonra da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için kalkınma ajanslarının kurulması öngörülmüştür (Kırankabeş, 2013, s. 260). Ülkemizde 08.02.2006 tarihinde 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla AB uyum sürecinde kalkınma ajanslarının kurulması için yasal zemin oluşturulmuştur (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s. 177).

2.2. İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (İBBS)

1981 yılında Avrupa Birliği İstatistik Bürosu (EUROSTAT) tarafından, Avrupa Birliği ülkelerini istatistik bölgelere ayırmak amacıyla The Nomenclature of Territorial Unitsfor Statistics (NUTS) bölgeleri oluşturulması kararı alınmıştır. 1988 yılında AB mevzuatına dâhil edilen bu karar ile birliğe üye ülkeler ile aday ülkelerde NUTS bölge sistematiğinin kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. AB'nin bütünleşme süreci, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasını zorunluluk haline getirmiştir. 1996 yılında imzalanan Maastrich Anlaşması, yerindelik ilkesine vurgu yapmış, bölgesel ölçekte yapılan planların yerinden yönetilmesini öngörmüştür. AB, aday ülkelerle müzakerelere başlamadan önce, NUTS bölgelerinin oluşturulmasını ve tüm istatistiksel bilgilerin bu bölgelere göre oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır (Taş, 2006, s. 188).

Temel olarak 3 farklı sınıflandırma sistematiğine dayanan NUTS bölgeleri, idari sınırlar göz önünde bulundurularak oluşturulmaktadır. Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 olarak sınıflandırılan bölgelerden Düzey 3 Türkiye'deki il idari alanlarına karşılık gelmektedir. En geniş bölge olan NUTS 1'lerin nüfusu 3 ile 7 milyon arasında, orta kademe olan NUTS 2'lerin nüfusu 800 bin ile 3 milyon arasında, en

dar bölgeler olan NUTS 3'lerin nüfusu 150 ile 800 bin arasında olmalıdır (Övgün, 2007, s. 246-247). AB'ye üye ve aday ülkeler, Düzey 2 bölgelerini baz alarak bu bölgelerde kalkınma ajansları oluşturmuşlardır. Bu kalkınma ajansları bölgenin mevcut potansiyelinin en iyi şekilde nasıl kullanılabileceğini belirleyen en önemli kurumlardır. Bu amaçla EURADA kurulmuş ve Avrupa ülkelerindeki kalkınma ajanslarının kurulmasında ve geliştirilmesinde büyük katkılar sağlamıştır (Taş, 2006, s. 189).

Türkiye'de NUTS sistemi TÜİK, Kalkınma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı tarafında oluşturulan ortak komisyon tarafından yürütülmüştür. Bu kapsamda AB tarafından Türkiye'ye 15,3 milyon Euro yardım yapılmıştır (Çamur ve Gümüş, 2005, s. 154).

2.3. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI VE GELİŞİM SÜRECİ

2.3.1. Türkiye'de İlk Kalkınma Ajansı Deneyimleri: 5449 Sayılı Kanun Öncesi

Türkiye'de kalkınma ajansı 1990 yıllarda gündeme gelmiştir. Kalkınma Ajansları Avrupa Birliğine giriş sürecinin de bir parçası olması ve süreci hızlandırılması öngörülmektedir. Ancak kalkınma ajansları uygulamada çıkan sorunlar nedeniyle proje olarak kalmıştır. Türkiye kalkınma ajansları gibi bazı bölgesel kalkınma planları hazırlanıp uygulanmaya çalışılmıştır ("Kalkınma Ajansları", 2015).

2.3.1.1. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GAP-GİDEM)

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GAP-GİDEM) Bölgesinde entegre bölgesel kalkınmanın güçlendirilmesi ve sosyoekonomik eşitsizliklerin azaltılması programı çerçevesinde 15 Eylül 1997 tarihinde Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde hizmete girmişlerdir. Bu proje 31 Mart 2002 tarihinde tamamlanmıştır. Proje GAP İdaresi, Türkiye Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği, Türkiye Kalkınma Bankası ve Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı işbirliği içinde yürütülmüştür ("Kalkınma Ajansları", 2015).

2.3.1.2. Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA)

Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) 1992'de Ege Bölgesini ve İzmir'i özellikle dış yatırımcılara tanıtmak, onlara gerekli bilgi ve yardımı sağlamak ve böylece Ege'yi ve İzmir'i dış yatırıma açmak amacıyla kurulmuştur. Hedef çeşitli kurum ve kuruluşlarca ayrı ayrı yürütülen bu tür çalışmaları koordine etmek, kaynak israfına yol açmadan en etkin ve verimli bir şekilde tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerini yürütmektir. Vakfın kurucu üyeleri başta İzmir Valiliği ve Büyükşehir Belediyesi olmak üzere İzmir'deki tüm odalar, İzmir Ticaret Borsası, İhracatçı Birlikleri, İzfaş, Egiad ve Gazeteciler Cemiyeti'ydi (Temizocak, 2006, s. 389).

EBKA'nın diğer amaçları şunlardır (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2006, s. 26).

- Ulusal çıkarlar göz önüne alınarak Ege Bölgesi için kalkınma stratejisi oluşturmak.
- Yerel yönetimlerin yetkilerini artırmak ve mali özerkliklerini kazanmalarına ön ayak olmak.
- Yerel potansiyelleri ortaya çıkarmak.
- Bölgeye yabancı yatırımcı çekmek, danışmanlık yapmak ve bu çerçevede tanıtımlarda bulunmak.

2.3.1.3. Mersin Kalkınma Ajansı (MKA)

Mersin'de kalkınma ajansı girişimi ilk defa 1999 yılında Mersin Ticaret ve Sanayi Odası (MTSO) tarafından başlatılmış ve Kalkınma Ajansı Proje Koordinatörlüğü kurularak girişime işlerlik kazandırmak için yoğun çalışmalar yapılmıştır. Ancak, ilde kurumlar arası rekabet ve bütçede anlaşmazlık nedeniyle gündemden düşmüş ve beklemeye alınmıştır. Kalkınma ajansı çalışmaları 2001 yılında yeniden başlatılmış, yerli ve yabancı uzmanlarla yoğun çalışmalar yapılmıştır. İlin öncelikli görülen sektörleri için AB'de başarılı olmuş Info - Murcıa, Shannon, Alsace, Le Havre gibi kalkınma ajanslarından ve EURADA'dan danışmanlık ve bilgi desteği alınmıştır. Bu çalışmalar sonucunda 2002 yılında, MTSO bünyesinde, Mersin Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Kurulan kalkınma ajansı, kentin ana aktörlerinin uyuşmazlığı, şahsi çekişmeler ve MTSO liderliğine direnç, özerk bir yapıya kavuşmama ve bütçeye diğer kurumların katkı sağlamaması gibi yeni zorluklarla karşılaşılmıştır. Bu gelişmeler de girişimi engelleyememiş ve ajansın

kapatılması yerine MTSO bünyesinde alınmasına karar alınmıştır (Okutucu, 2006, s. 399).

2.3.1.4. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP)

Kalkınma Bakanlığı 1998'de bölgenin kalkınması için bir ana plan oluşturdu. Bu planın en yenilikçi özelliği bölgedeki beş üniversitenin katılımı ile hazırlanması, diğer paydaşlara projenin uygulanmasında açık işlevler tanınmasıdır ("Doğu Anadolu Kalkınma Programı", 2014). Kalkınma Bakanlığı'nın Doğu Anadolu Projesinin içerisinde yer alan Ekonomik Kalkınma Ajansı (EKA) önerisi olan projede EKA'nın kurulmasında beş tane temel ilke belirlenmiştir. Bu ilkeler; kamusallık, bölgesellik, katılımcılık, özerklik ve tamamlayıcılık şeklindedir. Ajansın temel görevi yatırımcılara gerekli danışmanlık ve finansal desteği sağlamaktır. Bu görevleri yerine getirmek için EKA'ya, iştiraklerle ilgili, bilgi edinme, mali iç işleyişe ilişkin yetkiler verilmesi gerekmektedir. Ajansın finansmanında kamu gelirleri temel olarak alınmıştır ("Ekonomik Kalkınma Ajansı", 2015).

DAKAP'ın amaçları şunlardır (Tutar ve Demiral, 2007: 74).

- Sanayileşmeyi özel girişimcilerle desteklemek.
- Bölgenin tanıtımını yapmak.
- Gerekli teknik destekleri sağlamak.
- KOBİ'leri yönlendirmek.
- Yapılacak yatırımları izlemek ve değerlendirmek.
- Yatırımcılara finansman kolaylığı sağlamak.
- Bölgenin yatırım cazibesini artırmak ulusal ve uluslararası rekabet ortamına uyum sağlamak.

2.3.2. Bölgesel Örnekler

Türkiye NUTS sistemine göre Düzey 1'de 12, Düzey 2'de 26 ve Düzey 3'de 81 bölgeye ayrılmıştır. Düzey 1 bölge ifade ederken Düzey 2 kalkınma ajanslarını ve Düzey 3 ise illeri ifade etmektedir. 5449 sayılı Kanun, 25.01.2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiş, 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2006 yılında; Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 Çukurova Kalkınma Ajansı ve

İzmir ili merkez olmak üzere TR31 İzmir Kalkınma Ajansı Düzey 2 bölgelerinde; 2008 yılında ise İstanbul, Konya, Samsun, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin Düzey 2 bölgelerinde kalkınma ajansları kurulmuştur. 2009 yılında kalkınma ajansları sayısı 10'dan, 26'ya çıkmış, karar çerçevesinde ajans merkezleri, Tekirdağ, Balıkesir, Denizli, Kütahya, Bursa, Kocaeli, Ankara, Isparta, Hatay, Nevşehir, Kayseri, Zonguldak, Trabzon, Kastamonu, Kars, Malatya olarak belirlenmiştir.

2.3.2.1. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)

25 Ocak 2006'da 5449 sayılı Kanun ile Mardin ili merkez olmak üzere TRC3 Düzey 2 bölgesinde Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsayan DİKA kurulmuştur. DİKA; Ekim 2009'da aktif faaliyetlerine başlamıştır. Mardin'de bulunan genel sekreterliği ve TRC3 Bölgesi illeri olan Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerindeki yatırım destek ofisleri ile birlikte hizmet vermektedir ("Dicle Kalkınma Ajansı", 2014).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kurulacak kalkınma ajanslarının ana hedefinin GAP Master Planında öngörülen bölgenin imajını, toplumsal refahını ve halkın motivasyonunu geliştirmek amacıyla eğitim ve teknolojik gelişmeyi sağlamak, bölgelerarası gelir eşitsizliğini gidermek amacıyla yüksek gelirli istihdam olanaklarını artırmak, ihracatın teşviki, döviz gelir ve tasarruflarının artırılmasında sanayi kalkınma hedeflerinin gerçekleştirmektir ("Dicle Kalkınma Ajansı", 2014).

TRC3 Bölgesi petrol gibi yer altı kaynaklarına sahip olduğu için uluslararası alanda da önem arz etmektedir. Bölge; turizm, imalat sanayi, sınır ticareti, tarım, enerji ve başta belirtildiği gibi petrol ve kömür gibi yer altı kaynaklara sahiptir. Ayrıca kültür ve inanç turizmini içeren kültürel bir mirasa sahiptir. Bölgede yer alan Nusaybin ve Habur sınır kapıları bölge ekonomisi açısından önem arz etmektedir ("Dicle Kalkınma Ajansı", 2014).

DİKA'nın, yapacağı tespitler ışığında bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirmek suretiyle kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini sağlayarak bölgenin sosyoekonomik şartlarını geliştirip bölgeyi canlandırması, istihdamı artırması, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlayarak bölge gelişimine katkıda bulunması planlanmaktadır ("Dicle Kalkınma Ajansı", 2014).

2.3.2.2. İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)

İKA, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen 5449 sayılı Kanunun Bakanlar Kurulu'na verdiği yetkiye dayanarak 22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kararname ile kurulmuştur. İKA Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinden oluşan TRC1 Bölgesini kapsamaktadır. İKA'nın vizyonu ve misyonu; bölgeyi geleceğe taşıyacak düşünce ve politikalar üreten, uygulayan, sürdürülebilir kalkınmada öncü, yeniliklere açık, etkin ve çağdaş bir kurum olmak ve etkin insan kaynakları politikası ile nitelikli beşeri sermayesini verimli şekilde kullanmak ("İpekyolu Kalkınma Ajansı", 2014).

İKA'nın amaçları şunlardır ("İpekyolu Kalkınma Ajansı", 2014).

- Bölgenin gelişmesine ilişkin strateji ve politikaları oluşturmak.
- Ajansın kurumsal, dinamik ve yenilikçi bir yapıya sahip olması.
- Yerel aktörler arasındaki koordinasyonu sağlamak
- Bölge yatırım olanaklarının tanıtımını yapmak.
- Ajansın kurum kültürünü güçlendirmek.

2.3.2.3. Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)

Konya ve Karaman illerini kapsayan TR52 Bölgesi kurulmuştur ("Mevlana Kalkınma Ajansı", 2014).

Ajansın amaçları şunlardır (Dede, 2009, s. 14).

- Bölgenin yerel kuruluşları arasındaki işbirliğini sağlamak.
- Projelerin hazırlanması ve uygulanmasında yardımcı olmak.
- Yatırımcılara danışmanlık ve öncülük etmek.
- Girişimciliği desteklemek ve geliştirmek.
- Yerel ve uluslararası kuruluşlardan kaynak sağlamak.

2.3.2.4. Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)

SERKA, TRA2 Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars Bölgesinde faaliyet göstermek üzere kurulmuştur ("Serhat Kalkınma Ajansı", 2014).

Ajansın 2013-2023 Taslak Bölge Planının amaçları şunlardır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2014, s. 26).

- Bölgedeki istihdam seviyesinin artırılması.
- Kurumsal kapasitenin arttırılması.
- Kadının toplumda ve çalışma hayatındaki yerinin güçlü kılınması.
- Bölgesel alt yapı sorunlarının giderilmesi.
- Kırsal kalkınmanın sağlanması.
- Enerji kaynaklarının verimli kullanılmasını teşvik etmek.
- Bilgi teknolojisinin verimli kullanılması.
- Turizmde geliştirilmesi.
- Tabii kaynakların katma değerinin artırılması.

2.3.2.5. Diğer Örnekler

Aşağıda Türkiye'de faaliyet gösteren 21 kalkınma ajansları hakkında aşağıda bilgi verilecektir:

Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA): Kırıkkale, Aksaray, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde illerinden oluşan, TR71 Bölgesinde Nevşehir merkezli faaliyet göstermektedir ("Ahiler Kalkınma Ajansı", 2014).

Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA): TR51 Bölgesini kapsayan ve Ankara'da faaliyet göstermektedir ("Ankara Kalkınma Ajansı", 2014).

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA): Antalya, Isparta ve Burdur illerinden oluşan, TR61 Bölgesinde Isparta merkezli faaliyet göstermektedir ("Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı", 2014).

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA): Zonguldak, Karabük ve Bartın illerini kapsayan, TR81 Bölgesinde Zonguldak merkezli faaliyet göstermektedir ("Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı", 2014).

Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA): Eskişehir, Bilecik ve Bursa illerinden kapsayan, TR41 Bölgesinde Bursa merkezli faaliyet göstermektedir ("Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı", 2014).

Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA): Adana ve Mersin illerini kapsayan, TR62 Bölgesinde Adana merkezli faaliyet göstermektedir ("Çukurova Kalkınma Ajansı", 2014).

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA): Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerini kapsayan, TR63 Bölgesinde Hatay merkezli faaliyet göstermektedir ("Doğu Akdeniz Kalkınma", 2014).

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA): Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan, TRB2 Bölgesinde Van merkezli olarak faaliyet göstermektedir ("Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı*",* 2014).

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA): Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinden oluşan, TR90 Bölgesinde Trabzon merkezli olarak faaliyet göstermektedir ("Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı*",* 2014).

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA): Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerini kapsayan, TR42 Bölgesinde Kocaeli merkezli olarak faaliyet göstermektedir ("Doğu Marmara Kalkınma Ajansı", 2014).

Fırat Kalkınma Ajansı (FKA): Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerini kapsayan, TRB1 Bölgesinde Malatya merkezli olarak faaliyet göstermektedir ("Fırat Kalkınma Ajansı", 2014).

Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA): Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan, TR32 Bölgesinde Aydın merkezli olarak faaliyet göstermektedir ("Güney Ege Kalkınma Ajansı*",* 2014).

Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA): Balıkesir ve Çanakkale illerini kapsayan, TR22 Bölgesinde Balıkesir merkezli olarak faaliyet göstermektedir ("Güney Marmara Kalkınma Ajansı*",* 2014).

İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA): TR10 Bölgesini kapsayan ve İstanbul'da faaliyet göstermektedir ("İstanbul Kalkınma Ajansı*",* 2014).

*İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA):*TR31Bölgesini kapsayan ve İzmir'de faaliyet göstermektedir ("İzmir Kalkınma Ajansı*",* 2014).

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA): Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerini kapsayan, TR82 Bölgesinde Kastamonu merkezli faaliyet göstermektedir ("Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı*",* 2014).

Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA): Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerini kapsayan, TRA1 Bölgesinde Erzurum merkezli faaliyet göstermektedir (“Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı*”,* 2014).

Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER): Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerimizi kapsayan, TR33 Bölgesinde Kütahya merkezli faaliyet göstermektedir (“Zafer Kalkınma Ajansı*”,* 2014).

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN): Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini kapsayan, TR72 Bölgesinde Kayseri merkezli faaliyet göstermektedir (“Orta Anadolu Kalkınma Ajansı*”,* 2014).

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA): Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini kapsayan, TR83 Bölgesinde Samsun merkezli faaliyet göstermektedir (“Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı”, 2014).

Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA): Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerini kapsayan, TR21 Bölgesinde Tekirdağ merkezli faaliyet göstermektedir (“Trakya Kalkınma Ajansı”, 2014).

2.4. KALKINMA AJANSLARI VE KALKINMA BAKANLIĞI İLİŞKİSİ

Kalkınma Bakanlığı bölge planı hazırlama işlevinin kalkınma ajansları aracılığıyla yürütülmesinde ajansların organizasyon yapısının, teknik kapasitesinin, kurumsal ve mali imkânlarının sağladığı avantajlar göz önüne alınmıştır (Dağdaş, 2010, s. 169).

Kalkınma ajanslarının, ulusal plan ve stratejilerle uyumlu olarak faaliyetlerini yürütebilmeleri için Kalkınma Bakanlığı tarafından ulusal düzeyde koordinasyonu sağlanacaktır. Bu kapsamda Kalkınma Bakanlığı (“Kalkınma Ajansları”, 2014):

- Ajanslar ortak projelerin üretilmesinin sağlamak.
- Programlama, planlama ve projelendirme konularında ajanslara destek olmak.
- Desteklenen projeleri izler ve değerlendirmek.
- Ajansa aktarılan kaynakların kullanılmasını sağlar.
- Ajansın çalışma programlarını onaylar.
- Ajansa seçilen genel sekreteri onaylar.
- Ajansın uluslararası ilişkilerde koordinasyonunu sağlar.

2.5. KALKINMA AJANSLARINDAN BEKLENİLEN FAYDALAR

Türkiye'nin genel büyümesi, gelişmesine, refahına ve istikrarına katkısının artırılması, sosyal uyum ve adaletin temini ve değişen küresel rekabet şartlarına adaptasyonun sağlanması amacıyla, çağdaş gereklere uygun olarak, gelişmiş ülkelerde birçok örnekleri görülen kalkınma ajansları ülkemizde 5449 sayılı Kanun yürürlüğe girmesiyle 26 kalkınma ajansı kurulmuştur.

Kalkınma ajanslarından beklenen faydalar şunlardır (5449 sayılı Kanunun Gerekçesi).

- Yerel kuruluşları harekete geçirerek ve aradaki koordinasyonu sağlayarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak.
- Yerel düzeyde hazırlanan plan, program ve projelere öncülük edecektir.
- Yerel kaynakların yerinde, etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacaktır.
- Bölgedeki KOBİ'lerin yerel, ulusal ve uluslararası rekabet edebilirliğini artıracaktır.
- Küresel düzeydeki gelişmeleri yerele aktarırken, yerel düzeydeki rekabeti küresel düzeye çıkartacaktır.
- Desteklenen yatırımların izlenmesi ve değerlendirilmesi kolaylaşacaktır.

2.6. KALKINMA AJANSLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Kalkınma ajanslarının merkezi hükümetten sıyrılarak daha özerk bir yapıya sahip olması, siyasi baskılardan sıyrılması, gelirlerinin büyük kısmının yerel kaynaklar tarafından sağlanması yerel aktörlerinin kalkınma ajanslarını ve çalışmalarını sahiplenmesi ve katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Bir diğer konu kalkınma ajanslarının kurumsal yapısı daha minimize olması karar almasında daha kolay ve etkin bir şekilde çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Kalkınma ajanslarına yönelik eleştiriler şunlardır.

- Merkezi planlamaya zarar vereceği gibi üniter devlet yapısına da ters düşmektedir (Yılmaz, 2010, s. 193).
- 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamı dışında bırakılması, ileride bir takım sorunlar oluşabilir (Koçberber, 2006, s. 49).

- Yerel aktörlerin yer almasının yanında Ticaret Borsası ve Ziraat Mühendisleri Odası bu yapının dışında bırakılmıştır (Maç, 2006, s. 7).
- Ajansların verdiği hibeler aynı sektörde rekabet halindeki firmalar arasındaki farkı arttırmaktadır (Ata, 2011, s. 315).
- Kalkınma ajanslarının yerel kalkınmanın bir sonucu olarak değil AB fonlarından yararlanmak için kurulmuş olmaları (Özel ve Savrul, 2013, s. 778).
- KOBİ'lere verilecek destekler büyük ölçekli yatırımcılara zarar verecek ve kalkınmanın yerel düzeye inmesine neden olacaktır (Akgül, Uzay, Özsoy ve Dağlı, 2010, s. 660).

2.7. KALKINMA AJANSLARININ BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kalkınma ajanslarının başarısını etkileyen başlıca faktörler; (Uzay, 2010, s. 18).

- Sorumluluk ve yetki alanlarının sınırlarının yeterince açık ve anlaşılır olmaması.
- Finansman kaynağında yaşanacak problemler.
- Ajansın faaliyet göstereceği yerdeki iş gücünün yeterli olmaması.
- Merkezi ve yerel kuruluşlar tarafından yeterince desteklenmemesi.
- Yerel kuruluşlar tarafından bölgesel kalkınmada ortak hedeflerin yer almaması.
- Girişimcilikteki sermaye ve bilgi eksikliğinin olması.

2.8. KALKINMA AJANSLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Kalkınma ajansları dünyada özelliklede gelişmiş ülkelerde bölgesel kalkınmada ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak için ön plana çıktığından günümüzde popüler hale gelmiştir (Bakır ve Tuncel, 2010, s. 155). Kalkınma ajanslarından beklenen bölgesel kalkınmaları hızlandırmaları ve bölgelerarası gelişmişlik farkını en az seviyeye indirmeleridir. Bölgesel gelir ve istihdam seviyesinin yanında sosyal ve kültürel kalkınmanın da sağlanmasıdır (Efe ve Engin, 2010, s. 459).

Türkiye kalkınma ajanslarını ile bölgesel kalkınmanın sağlanmasının yanında Avrupa Birliğine giriş süreci de hızlanarak bu süreçte aktarılacak fonlardan da yararlanılacaktır. Kalkınma ajansların ülke kalkınmasına katkı sağlamanın yanında yabancı yatırımcılarda bölgeye yatırım yapması konusunda teşvikte etmekte önemli rol üslenmektedir (Arslan, 2010, s. 104). Kalkınma ajansları bölgenin olanaklarını yurtiçi ve yurtdışında tanıtarak yerli ve yabancı yatırımcıyı bölgeye yatırım yapmasını sağlayacaktır. Ajanslar bölgedeki yerel kaynakları etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmanın yanında ulusal kalkınmaya da katkı sağlayacaktır (Dinler, 2010, s. 63).

Kalkınma ajansları verecekleri teknik desteklerle uzmanlaşmış işgücü yaratılmasına katkı sağlarken, yapılan mali destekler üretim ve ihracatı artıracak buna paralel olarak vergi gelirleri de artacaktır. KOBİ'lere ve diğer işletmelere verilen destekler ile üretim kapasitesitelerinin artması ek istihdam sağlayarak işsizlik azalacaktır. Cazibe Merkezi Destek Programı (CMDP) ve turizm alt yapı destekleri ile bölgelerin tarihi ve turistik potansiyellerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olacaktır. Kalkınma ajansları AB fonlarından yararlanmaları, yerel kaynakları kullanmaları ve bölgenin tanıtımını yaparak yurtiçi ve yurtdışı yatırımları bölgeye çekmesi de ekonomik kalkınma için önemli adımlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI VE ŞANLIURFA'DAKİ FAALİYETLERİ

3.1. KARACADAĞ KALKINMA AJANSI

3.1.1. Kuruluşu

Karacadağ Kalkınma Ajansı, TRC2 Bölgesinde faaliyet göstermek üzere, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kanunun 3.maddesine dayanılarak 22.11.2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur (2012 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2012, s. 12). Başta Diyarbakır-Şanlıurfa Kalkınma Ajansı ismiyle kurulan Ajans, kullanımındaki zorluk, diğer ajans örnekleri ve Karacadağ'ın bölge için önemi dikkate alınarak, ismi Karacadağ Kalkınma Ajansı olarak değiştirilmiştir (Karakoyun, 2011, s. 165).

2009 yılında kurulan ve 2010 yılında kurumsallaşmasını tamamlayan Karacadağ Kalkınma Ajansı, sadece hibe dağıtacak bir kuruluş olmayacak, bölgesel kalkınma ve gelişmenin yönetiminde ve yönlendirilmesinde kamu ve özel sektör ile sivil toplumun işbirliği ve güç birliğini sağlayarak yerelde yeni bir yönetişim mekanizması sunacaktır. Ajans, 26 Nisan 2010 tarihinden itibaren EURADA'ya üye olmuştur. Ajansa bağlı olarak Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde faaliyet gösteren yatırım destek ofisleri bulunmaktadır ("Karacadağ Kalkınma Ajansı", 2014).

3.1.2. Misyonu ve Vizyonu

Ajansın misyonu; yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki iletişimi sağlayarak bölgesel kalkınmayı sağlamaktır. Ajansın vizyonu ise; bölgenin doğal ve kültürel mirasını koruyarak turizm potansiyelini değerlendirmek, kaynaklarını üretim ve istihdama dönüştürerek yaşam kalitesini artırmak, Ortadoğu'nun gelişen ticaret merkezi haline getirmektir (2012 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2012, s. 12). Ajansın misyonun ve vizyonun şekillendirilmesinde 10.Kalkınma Planı, GAP ve SODES'in TRC2 Bölgesinin kalkınması ve geliştirilmesi ortak amaç olarak gözlenmektedir.

3.1.3. Yetki, Görev ve Sorumlulukları

Karacadağ Kalkınma Ajansı görev, yetki ve sorumluluklarını belirlerken 5449 sayılı Kanun kapsamı yanında bölgenin ihtiyaçları da göz önüne alınmıştır.

Ajansın görev ve yetkileri şunlardır (2012 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2012, s. 13).

- Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek ve değerlendirmek, sonuçları Kalkınma Bakanlığı'na bildirmek.
- Bölgede yerel kuruluşlar arasındaki koordinasyonu yürütmek.
- Ajans bütçesine aktarılan kaynakları yerinde ve etkin kullandırmak ve kullanmak.
- Bölgeye yönelik bilgi ve veri bankaları oluşturmak.
- Bölgenin yerel, ulusal ve uluslararası alanda tanıtımını yapmak.
- Yönetim, tanıtım, üretim, teknoloji, pazarlama, örgütlenme, finansman ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak işletmelere destek sağlamak.
- Ajansına ait internet sitesini güncel tutmak.

3.1.4. Amaç ve Hedefleri

Ajansın kuruluş amacı yerel aktörler arasındaki iletişimi sağlamak, yerel dinamiklere harekete geçirerek bölgenin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal alanda kalkınmasını sağlamak (2013 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2013, s. 20).

Ajans amaçlarını bölgesel kalkınmaya yönelik olarak; yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonu sağlayarak, bölgenin ve yatırım olanaklarının tanıtımını yapmak, yatırımları desteklemek, ulusal ve uluslararası fon kaynaklarının kullanılmasını sağlamak, gelişimi ve kalkınmayı sürekli hale getirmek, kalite ve hesap verebilirlik anlayışına sahip bir ajans olmak şeklinde belirlemiştir (2016-2020 Stratejik Plan, 2016, s. 38).

Ajansın hedefleri şunlardır (2011-2015 Stratejik Plan, 2011, s. 34).

- Yönetişim kapsamında kalkınma kurulunun etkinliğini artırmak.

- Bölgedeki yerel kurum ve kuruluşlarla iletişim halinde olmak ve ortak projeler üretmek.
- Araştırmalar yaparak kalkınmada yerel dinamikleri ortaya koymak.
- Ortak paydaşlarla sektörel stratejiler ve bölgesel planlar hazırlamak.
- Bölgenin rekabet gücünü, istihdam ve üretim kapasitesini artırmaya yönelik programlar üretmek.
- Desteklenen faaliyet ve projeleri etkin bir şekilde izlemek ve değerlendirmek.
- Bölgenin yerel, ulusal ve uluslararası alanda tanıtımını yapmak.
- Bölge ile ilgili raporlar hazırlamak.
- Etkin işbirliği ağları geliştirmek.
- Ulusal ve uluslararası finansman kaynaklarında yararlanmak.
- Kurumsal çerçevede ve profesyonel olarak hizmet vermek.
- Daha etkin hizmet sağlamak için; gerekli teknolojik altyapı, hizmet binaları gibi araç ve gereçlerin sağlanması.

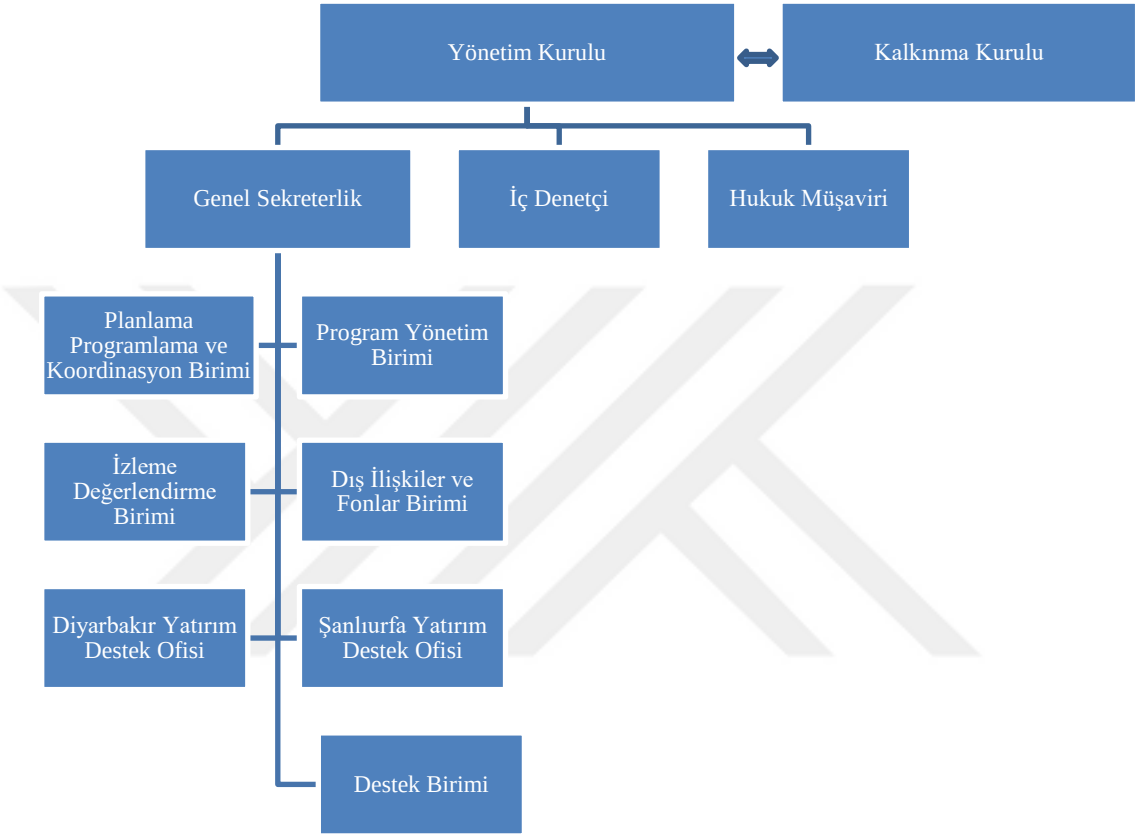
3.1.5. Temel Politikaları ve Öncelikleri

Bölgenin rekabet edebilirliğinin yüksek olduğu sektörlerde yerli ve yabancı yatırımları teşvik etmek, bölgede istihdamı ve ihracatı arttırmak, katma değeri yüksek üretim yapan girişimlere destek olmak Ajansın temel politikalarındandır. Uygulanan politikalarla bölgenin refah seviyesinin yükseltilmesi ve küresel pazarlarda rekabet edebilen bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 21).

3.2. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ ORGANİZASYON YAPISI

Ajansın organizasyon yapısı Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu, Genel Sekreterlik, Diyarbakır ve Şanlıurfa Yatırım Destek Ofislerinden oluşturmaktadır.

Şekil 1: Karacadağ Kalkınma Ajansı Organizasyon Şeması

Kaynak: *2014 Yılı Faaliyet Raporu,* 2014, s.16.

Ajansın Yönetim Kurulu 8 kişiden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu Ajansın karar organıdır. Kurulu Üyeleri Şanlıurfa ve Diyarbakır; valilerinden, il genel meclisi başkanlarından, belediye başkanlarından ve ticaret odası başkanlarından oluşmaktadır ("Karacadağ Kalkınma Ajansı", 2014).

Kalkınma Kurulu, bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve Ajansı yönlendirmek üzere oluşturulan kuruldur. Kalkınma Kurulu, Ajansın danışma organıdır. Kalkınma Kurulu, illerin

dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, yüz üyeden oluşmaktadır. Üyelerinin 49'u Diyarbakır ilinden ve 51'i Şanlıurfa ilindendir ("Karacadağ Kalkınma Ajansı", 2014.).

Hukuk Müşaviri, görevlerinden dolayı Genel Sekretere karşı sorumludur. Hukuk Müşaviri**,** davalarda, icra ve takiplerde Ajansı temsil etmek, Ajansa ve diğer birimlere hukuki konularda danışmanlık yapmak, hazırlanan sözleşmeler, protokoller, mevzuatlar vb. konuların danışmanlığını ve takibini yapmak başlıca görevleridir.

İç Denetçi, kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılması bakımından incelemeler yapmak ve önerilerde bulunmak ve yapılan denetim sonucunda Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kuruluna sunulmak üzere rapor hazırlamak diğer görevleridir. İç Denetçi, görevlerinden dolayı Genel Sekretere karşı sorumludur ("Karacadağ Kalkınma Ajansı", 2014).

Genel Sekreterin görev ve yetkileri şunlardır ("Karacadağ Kalkınma Ajansı", 2014).

- Yönetim Kurulu toplantılarına katılmak gündemi belirlemek ve değerlendirmelerde bulunmak.
- Yönetim Kurulun verdiği talimatları yerine getirmek.
- Yönetim Kurulu adına verilen yetkileri kullanmak.
- Bütçeyi ve yılık çalışma programlarını hazırlamak.
- Ajansın 6 aylık ve yıllık çalışma programlarını Kalkınma Bakanlığı'na göndermek.
- Ajansa ait kaynakları kullanmak veya kullandırmak.
- Belli sınırlar çerçevesinde taşınır ve taşınmaz malların alınması, satılması ve kiralanması ve hizmet alınmasına karar vermek.
- Yerel kurum ve kuruluşlar ile iletişim halinde olmak.
- Yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile ortak projeler ve çalışmalar yürütmek.
- Yerel kurum ve kuruluşlara teknik destek sağlamak.
- Ajansın sekretarya işlerini yapmak.
- Ajansı yerel, ulusal ve uluslararası platformda temsil etmek.

- Personelin performansını izlemek ve değerlendirmek.

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Biriminin faaliyet alanları şunlardır: Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmayı hızlandırmak için araştırmalar yapmak ve yaptırmak. Kalkınma Bakanlığı desteği ile birlikte bölgeye yönelik kalkınma planı hazırlamak ve hazırlatmak. Diğer departmanlarla iletişim halinde olmak ve bütçe dağılımını düzenlemek. Yıllık çalışma programları hazırlamak ve yetkili mercilere sunmak. TRC2 Bölgesine ait sektörel raporlar hazırlamak. Diğer kalkınma ajansları ile iletişim halinde olmak ve bilgi ve tecrübe paylaşımı içinde olmak (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 28).

Program Yönetim Biriminin görev ve yetkileri şunlardır: Desteklenecek faaliyet ve projelerin genel çerçevesini belirlemek. Desteklenecek faaliyet ve projelerin başvuru koşullarını belirlemek. Desteklerden yararlanmak isteyenler için başvuru rehberleri hazırlamak. Destekler konusunda kamuoyuna düzenli bilgi vermek için internet adresini güncel tutmak. Destekler için bölgede tanıtımlar yapmak. Proje hazırlama eğitimleri vermek. Başvuruya açılan projelerin başvurularını kabul etmek. denetçilerin seçim kriterlerini belirlemek. Değerlendirme sonrası kabul edilen projeleri kamuoyuna bilgilendirmek. Desteklenecek proje sahiplerine sözleşme ve bütçe hakkında bilgi vermek (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 39).

İzleme Değerlendirme Biriminin görev ve yetkileri şunlardır: Bölgede desteklenen faaliyet ve projeleri denetlemek, izlemek ve denetlemek ve sonuçları yetkili mercilere bildirmek. Yapılan izleme ve değerlendirmeler sonucunda raporlar hazırlamak. Desteklenecek projelerin sahipleri ile sözleşme imzalamak. Desteklenecek projeler öncesi ön inceleme için ziyaretlerde bulunmak. Desteklenen proje ve faaliyetlere izleme ziyaretleri gerçekleştirmek. Yapılacak harcamaların ve ödemelerin kurallara uygun yapılmasını sağlamak (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 52)

Dış İlişkiler ve Fonlar Biriminin görevleri ve yetkileri şunlardır: Ülkemizin katıldığı uluslararası programlar hakkında araştırma ve inceleme yapmak. Bu programların yerel düzeyde tanıtımını yapmak. Bu programları internet sitesinde düzenli olarak takipçilere aktarmak. Bu doğrultuda bölge için proje çalışmaları

yapmak. Yurtdışı gezileri düzenlemek ve raporlar hazırlamak. Ajansın görev ve faaliyetleri kapsamında, birimlerle ve yatırım destek ofisleri ile işbirliği yapmak (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 66).

Diyarbakır ve Şanlıurfa'da bulunan yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır: Şanlıurfa ve Diyarbakır illerindeki yatırımcılara danışmanlık yapmak. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde yapılacak yatırımlar için ön incelemeler yapmak. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da yapılacak yatırımların önündeki bürokratik engellerin aşılmasında yatırımcıya yardımcı olmak. Hazırlanan faaliyet raporlarının yetkili mercilere iletmek. Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri için yatırım stratejileri belirlemek. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyonu sağlamak (2010 Yılı Faaliyet Raporu, 2010, s. 30).

3.3. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ GELİR VE GİDERLERİ

Ajansa ait gelir, giderler ve desteklenen proje sayıları yıllar arasında farklılık göstermektedir. Bunun nedeni desteklenen projelerin izleme ve değerlendirilmesinin yanında verilen mali desteklerin bir yıldan uzun sürmesidir. Projelere verilen mali desteklerin bir yıldan uzun sürmesinin nedeni merkezi bütçeden aktarılan payın Ajansa geç aktarılmasıdır.

Aşağıda verilen tablo 1'de Ajansın 2010 ve 2018 yılları arasındaki gelirleri gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında en yüksek gelir kalemi merkezi bütçeden aktarılan paydır. Merkezi yönetim bütçesi gelirlerin %50'den fazlasını oluşturmaktadır. Merkezi yönetim bütçesinden en az ödenek 2011 yılında 4.234.000,00 TL yapılmışken, en fazla ödenek 2013 yılında 30.843.000,00 TL olarak gerçekleşmiştir. Ajans şimdiye kadar AB ve diğer uluslararası kuruluşlardan mali destek almamıştır. Ajansın dış ilişkiler birimi bu nedenle kurulmuş ve çalışmalarını bu yönde yoğunlaştırmaya başlamıştır. Ajans en yüksek bütçe geliri 2012 yılında 82.690.000,00 TL olarak, en düşük geliri ise 2011 yılında 8.347.000,00 TL olarak gerçekleşmiştir. Ajansa 2010, 2011 ve 2013 yıllarında bağış ve yardım yapılmamıştır. Bütçe kalemleri inceliğinde her kalemde dalgalanmalar görülmektedir. Ajans 2010 ve 2018 yılları arasında toplam 455.111.000,00 TL bütçe ile TRC Bölgesinde faaliyet gösterip kalkınmaya destek olmuştur.

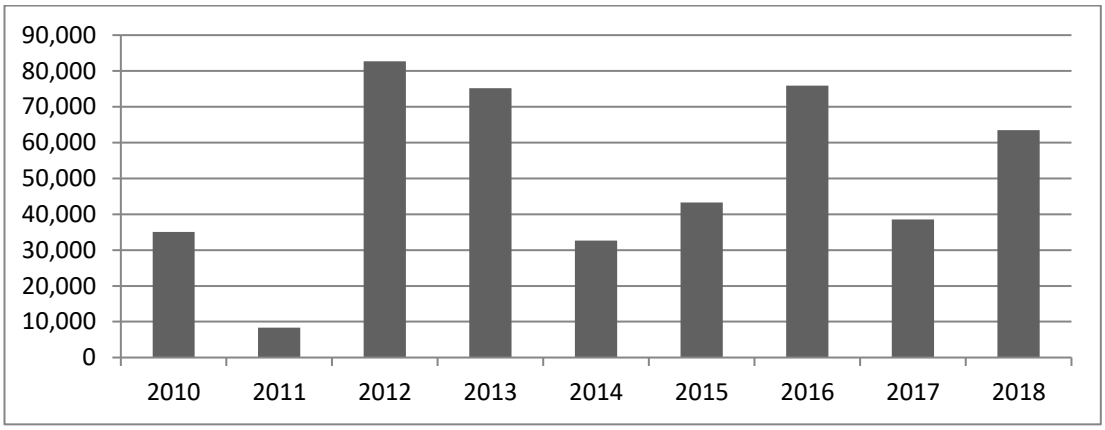
Tablo 1: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Gelirleri (1000 TL)

Gelir Kalemleri	**Gelirler**								
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Merkezi Yönetim Bütçesinden Aktarılacak Paylar	23.747	4.237	19.543	30.843	22.630	17.569	19.464	23.935	21.110
Belediyelerden ve İl Özel İdaresinden Aktarılacak Paylar	1.658	2.846	4.056	4.529	3.905	4.116	4.437	9.374	13.442
Sanayi ve Ticaret Odalarından Aktarılacak Paylar	55	66	65	68	96	146	113	132	149
Avrupa Birliği ve Diğer Uluslararası Fonlardan Sağlanan Kaynaklar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Faaliyet Gelirleri	674	1.198	3.820	2.579	4.771	2.443	1.103	3.581	6.136
Bağış ve Yardımlar	0,00	0,00	39.448	0,00	1.229	18.565	35.590	1.531	22.613
Bir Önceki Yıldan Devreden Gelirler	8.950	0,00	15.758	37.195	0,00	403	15.190	0,00	0,00
Toplam	**35.084**	**8.347**	**82.690**	**75.214**	**32.634**	**43.242**	**75.897**	**38.553**	**63.450**

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018 Faaliyet Raporlarından yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 2'de Ajansın 2010 ve 2018 yılları arasındaki gelirleri gösterilmektedir. Ajansın en az geliri 2011 yılında gerçekleşmiştir, bunun nedeni Ajansın hem fiziksel hem de kurumsallaşma yapısının 2010 yılı ve 2011 yılında devam etmesi, desteklenecek projelerin 2011 yılında desteklenmeye başlanması ve projelerin izleme ve değerlendirilmesinin bir yıldan daha uzun sürmesidir. 2011 yılında en yüksek gelir kalemi olan merkezi yönetim bütçesinden Ajansa 4.237.000,00 TL aktarılmasıdır. Ajansın en yüksek geliri 2012 yılında 82.690.000,00 TL olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Gelirleri (1000 TL)

Kaynak: Tablo 1'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Aşağıdaki tablo 2'de Ajansın 2010 ve 2018 yıllarına ait gider kalemleri verilmiştir. Ajans 2009 yılının sonunda kurulduğundan 2010 yılında da kurumsallaşması devam etmiştir bu yüzden en az gider 2010 yılında 6.108.000,00 TL olarak gerçekleşmiştir. En fazla gider yapılan yıllardan biri olan 2012 yılında 38.509.000,00 TL olarak gerçekleşmesinin temel nedeni 2012 yılında cazibe merkezleri destekleme programlarının uygulanmaya başlanmasıdır. En fazla gider ise 2017 yılında 47.847.000,00 TL olarak gerçekleşmiştir. Tabloda genel olarak görüldüğü üzere en fazla harcama yapılan gider kalemi proje ve faaliyet destekleme hizmetleridir ve toplam 214.661.000,00 TL harcama yapılmıştır. En fazla harcama yapılan 2017 yılında desteklenen proje ve faaliyetlere 39.030.000,00 TL harcama yapılmıştır. 2010 yılında ise kurumsallaşmanın devam etmesi nedeniyle proje ve faaliyetlere 779.000,00 TL harcama yapılmıştır. Ajans 2010 ve 2018 yılları arasında toplamda 295.848.000,00 TL harcama yapmıştır. Harcamalar tahakkuk esasına göre yapıldığından 2017 yılında bütçe geliri 38.553.000,00 TL iken 47.847.000,00 TL olarak gözlenmektedir.

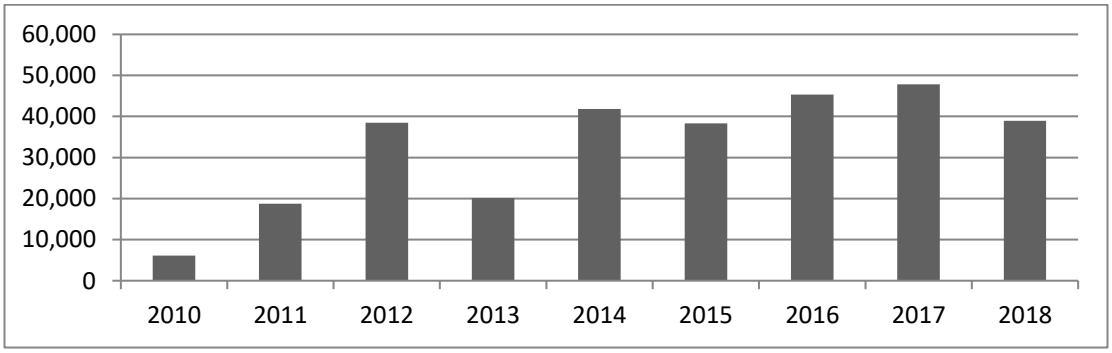
Tablo 2: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Giderleri (1000 TL)

Gider Kalemleri	**Giderler**								
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Genel Yönetim Hizmetleri	4.936	5.223	6.021	5.777	6.796	9.189	6.687	6.431	17.453
İzleme Değerlendirme ve Koordinasyon Hizmetleri	0,00	14	3	13	65	69	12	0,00	87
Plan, Program Ve Proje Hizmetleri	115	332	1	158	48	319	361	684	1.489
Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri	86	114	98	200	368	39	173	653	380
Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri	192	490	267	536	1.019	943	799	1.049	1.498
Proje ve Faaliyet Destekleme Hizmetleri	779	12.576	32.119	13.499	33.534	27.764	37.341	39.030	18.019
Toplam	**6.108**	**18.749**	**38.509**	**20.183**	**41.830**	**38.323**	**45.373**	**47.847**	**38.926**

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018 Faaliyet Raporlarından yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 3'de Ajansın 2010 ve 2018 yılları arasındaki giderleri gösterilmektedir. En az gider 2010 yılında Ajansın yeni kurulduğu ve proje desteklemeye başlamadığından dolayı gerçekleşmiştir. Ajansın 2012 yılındaki giderlerinin yüksek olması CMDP uygulamasıdır. Ajansın 2015, 2016 ve 2017 yıllarındaki giderlerinin sürekli olarak arttığı gözlenmektedir.

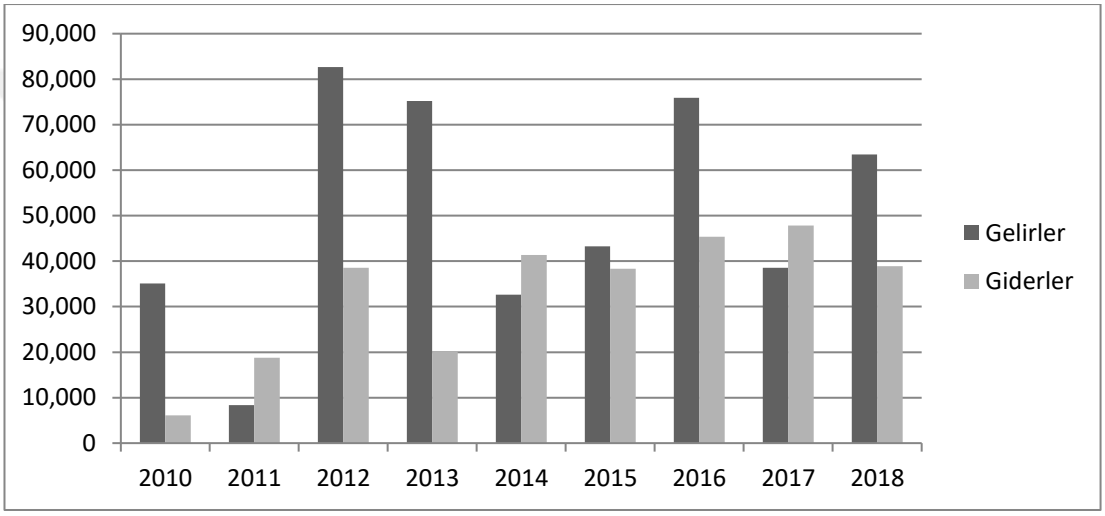
Şekil 3: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Giderleri (1000 TL)

Kaynak: Tablo 2'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 4'te Ajansın 2010 ve 2018 yılları arasındaki gelir ve giderleri karşılaştırılmıştır. Ajansın giderlerinin gelirlerden fazla olduğu yıllarda ödemeler bir sonraki yıllarda gerçekleştirilir. Grafik incelendiğinde 2010, 2012, 2013, 2015, 2016 ve 2018 yıllarında gelirler giderlerden fazla olduğu gözlenmektedir. 2011, 2014 ve 2017 yıllarında ise giderler gelirlerden fazladır. En fazla gelir ve gider farkı 2013 yılında gözlenmektedir. Grafiğe bakıldığında gelir ve gider arasındaki en az farkın 2015 yılında olduğu görülmektedir.

Şekil 4: Karacadağ Kalkınma Ajansının 2010-2018 Yıllarındaki Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması (1000 TL)

Kaynak: Tablo 1 ve 2'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

3.4. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ DENETİMİ

Ajansımızın 2017 yılına ait iç denetim raporlamasını yapmak üzere Ajans Genel Sekreterliği'nin 03.07.2017 tarih ve 228 sayılı onayıyla Hukuk Müşaviri başkanlığında, Planlama Programlama ve Koordinasyon Birim Başkanı müteşekkil bir İç Denetim Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon tarafından yapılan denetim yazılı hale getirilmiş veya getirilmeden uygulanan kontrol yöntem ve stratejilerini kapsamıştır. Bu kontrol yöntem ve stratejilerinin Kamu İç Kontrol Standartlarına uyumu değerlendirilmiş ve yeterlilikleri test edilmiştir. Çalışma sonucunda hazırlanan 23.02.2018 tarih ve 2018-1'nolu 2017 Yılı İç Denetim Raporu Ajans Genel Sekreterliği'ne iletilmiştir. Bu rapor, Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği'nin 9/4'üncü maddesi gereği, Genel Sekreterin görüşüyle birlikte

Yönetim Kuruluna sunulmuştur. Rapor Ajans Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 15).

3.5. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ DESTEK PROGRAMLARI

Desteklenecek proje ve faaliyetler şunlardır (Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, Madde 9).

- Bölge gelişmesine katkı sağlayacak faaliyet ve projeler.
- Kamu ve özel kurum ve kuruluşların ortak faaliyet ve projeleri.
- Bölgenin kalkınmasını hızlandıracak faaliyet ve projeler.
- Bölgenin ulusal ve uluslararası tanıtımını yapmaya sağlayacak proje ve faaliyetler.
- Ülkemizin yaptığı uluslararası antlaşmalar doğrultusunda yapılacak faaliyet ve projeler.

3.5.1. Teknik Destek Programı

Teknik destek, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, eğitim verme, danışmanlık sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici teknik faaliyetlere verilen destektir (2014 Yılı Teknik Destek Programı Başvuru Rehberi, 2014, s. 5).

Ajans tarafından sağlanacak teknik desteğin amacı, bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamaktır (2014 Yılı Teknik Destek Programı Başvuru Rehberi, 2014, s. 6).

Ajansın yıllık gider bütçesinin yüzde ikisini geçemez. Teknik destek kapsamında yararlanıcı kuruluşa herhangi bir doğrudan mali destek verilmez. Ajans bu destekleri mevcut bütçe ve personel imkânları çerçevesinde temelde kendi personeli eliyle sağlar. Teknik desteğin hizmet alımı yoluyla sağlanması durumunda; her bir teknik desteğin Ajansa toplam maliyeti 15.000 TL'yi aşamaz. Aynı yararlanıcıya bir yılda toplam iki haftadan fazla süreyle geçici uzman personel görevlendirilemez (Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, 2009, s. 124).

3.5.2. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı

Turizm altyapısı mali destek programının öncelikleri şunlardır (2013 Yılı Turizm Altyapı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, 2013, s. 6).

- Doğal, tarihi ve kültürel nitelikli alan ve yapıların iyileştirilerek (bakım ve onarım), turizme uygun işlevler kazandırılması.
- Arkeolojik alanların açık hava müzesine dönüştürülmesi.
- Tarihi yapıların görünürlüğünün artırılmasına ve kentsel estetiğin iyileştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması.
- Tarihi yapılarda butik otel, otel, ev pansiyonculuğu gibi yapılara dönüştürülmesi.
- Turizm girişimciliğinin teşvik edilmesi.
- Bölgede çok işlevli, eğitim ve bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerinin yapıldığı tematik müzelerin kurulması.
- Turizmin çeşitlendirilmesine yönelik altyapı faaliyetlerinin teşvik edilmesi.

3.5.3. Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı

Bu mali destek programının öncelikleri şunlardır (2013 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, 2013, s. 6).

- İşletmelerin ihracat kapasitelerinin artırılması.
- İşletmelerin kurumsallaşma ve verimliliklerinin artırılması.
- Emek-yoğun iş kollarının desteklenmesi.
- Bölgede üretilen hammaddelerin işlenmesine yönelik imalat sanayinin desteklenmesi, ürün çeşitliliğinin ve hizmet kalitesinin artırılması.
- AR-GE çalışmalarının desteklenmesi.
- Turistik ve hediyelik ürünlerin geliştirilmesi ve üretilmesinin teşvik edilmesi.

3.5.4. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı

Bu programın amacı; TRC2 Bölgesinin kalkınması, gelişmesi ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına katkı sağlayacak yenilikçi, acil ve stratejik nitelikli araştırma, planlama, fizibilite çalışmalarına ve diğer faaliyetlere destek sağlamaktır (2014 Yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, 2014, s. 7).

3.5.5. Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı

Bu mali destek programının öncelikleri şunlardır (2014 Yılı Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, 2014, s. 6).

- Organize sanayi sitelerinin alt yapılarını güçlendirmek.
- Organize sanayi bölgelerinde uygulamalı mesleki eğitim verilmesi.
- Bölgenin girişimcilik, hizmet ve üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması.
- Organize sanayi bölgelerinde çevre kirliliklerinin önlenmesi.

3.5.6. KOBİ Mali Destek Programı

KOBİ mali destek programı ile TRC2 Bölgesinde imalat sanayi ve turizm sektöründe faaliyet gösteren mikro ve küçük işletmelerin bölgesel ve uluslararası alanda rekabet edebilirliğinin artırılması amaçlanmaktadır (2014 Yılı KOBİ Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, 2014, s. 7).

3.5.7. Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı

Programın amacı; TRC2 Bölgesindeki yenilenebilir enerji potansiyelinin değerlendirilmesi ve bölgede çevre dostu teknolojilerin kullanılmasına yönelik farkındalığı artırmak, bölgedeki işletmelerin ve kurumların enerji maliyetlerini azaltmaktır (2014 Yılı Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, 2014, s. 7).

3.5.8. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

Cazibe merkezlerini destekleme programının temel amacı; az gelişmiş bölgelerde, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek kent merkezlerine sağlanan stratejik desteklerle, söz konusu kent merkezlerinin ekonomik kalkınmasına ivme kazandırılması ve nihayetinde kalkınmanın çevre merkezlere de yayılarak iç göçün kendi bölgesi içinde tutulmasıdır (“Karacadağ Kalkınma Ajansı”, 2014).

3.5.9. GAP Organik Tarım Mali Destek Programı

GAP Organik Tarım Mali Destek Programı, Kalkınma Bakanlığı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) koordinasyonunda,

İpekyolu Kalkınma Ajansı (TRC1) ve Karacadağ Kalkınma Ajansı (TRC2) ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde uygulanmaktadır. Program ile üst ölçekte GAP Bölgesindeki organik tarım değer zincirinin güçlendirilmesine ve ulusal ve uluslararası rekabet edebilirliğinin arttırılmasına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır (2015 Yılı Faaliyet Raporu, 2015, s. 43).

3.5.10. Sosyal Etkileşim Mali Destek Programı

Sosyal Etkileşim Programı'nın genel amacı; Düzey 2 bölgeleri arasında sosyal etkileşimin artırılması ve sosyal sermayenin geliştirilmesidir. Bu doğrultuda, programın özel amacı; TR51 ve TRC2 bölgeleri (Ankara, Diyarbakır-Şanlıurfa) arasında güven ilişkilerinin geliştirilmesi, bilgi ve tecrübe paylaşımının artırılması ve sosyal bağların güçlendirilmesidir. Karacadağ ve Ankara Kalkınma Ajansları tarafından ortaklaşa olarak yürütülen program Türkiye'de pilot uygulama niteliği taşımaktadır. 2015 yılında uygulamaya başlanmıştır (2015 Yılı Faaliyet Raporu, 2015, s. 43).

3.5.11. GAP Sanayide Enerji Verimliliği Artışı Mali Destek Programı

Programın amacı; endüstriyel enerji verimliliğini artıran tedbirlerin belirlenmesi ve uygulanması yoluyla, GAP Bölgesindeki sanayi işletmelerinin enerji tüketim maliyetlerinin düşürülmesine, ulusal ve uluslararası rekabet güçlerinin arttırılmasına ve enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasına katkıda bulunmak (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 49).

3.5.12. KOBİ, Yazılım ve Tasarım Mali Destek Programı

KOBİ, Yazılım ve Tasarım Mali Destek Programının amacı TRC2 Bölgesindeki KOBİ'lerin kalite ve ihracat odaklı olarak, özellikle yenilikçi teknolojiler temelinde gelişmelerine katkı sunulması ve aşağıda açıklanan öncelikler çerçevesinde firmaların desteklenmesidir (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 45).

3.5.13. Okul Öncesi Eğitim Mali Destek Programı

TRC2 Bölgesinde Okul Öncesi Eğitim alanında okullaşma oranını arttırmak ve olumsuz çevresel koşullarda yaşayan dezavantajlı bölgelerdeki çocukların diğer çocuklara göre eksik yöndeki eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, okul öncesi

eğitim kurumlarında yeni yöntem ve modern yaklaşımlara uygun gerekli fiziki, beşerî ve teknik altyapının güçlendirilerek eğitim kalite ve cazibesinin artırılmasıdır (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 54).

3.6. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ ŞANLIURFA'DAKİ FAALİYETLERİ

25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kanunun 15.maddesi uyarınca, Ajans Yönetim Kurulunun 31.08.2009 tarih ve 2009/8-18'nolu kararıyla Şanlıurfa ilinde Yatırım Destek Ofisi kurulmasına karar verilmiştir (Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi 2011 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2011, s. 2).

Şanlıurfa'daki Yatırım Destek Ofisinin vizyonu; "Tarım, Turizm ve Sanayide Türkiye'nin ve Avrupa'nın Ortadoğu'ya Açılan Yatırım Kapısı Şanlıurfa" olarak belirlenmiş ve 2018 yılı hedefleri aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 130-131).

- Geçmiş Yıllarda hazırlanan Halepli Bahçe Mozaikleri konseptli tanıtım materyallerini, Göbeklitepe Tanıtım setine benzer olarak Halfeti için tanıtım setleri oluşturmak. Bu değerlerimizi tanıtıcı faaliyetlerde bulunmak.
- Ajansın sahipliğinde bir AB Projesi olarak yürütülmekte olan Tarih Yeniden Canlanıyor Projesini takip ve koordine etmek.
- Şanlıurfa OSB 2. Kısım'da İHKİB ile birlikte Hazır giyim ve Konfeksiyona yönelik oluşturulacak HOSAB Kümelenme Projesini hayata geçirmek.
- HOSAB içerisinde kurulmuş olan Küme Koordinasyon Merkezinin işlevsel hale getirilmesi ile ilgili çalışmaları tamamlamak.
- Cazibe Merkezi Projesi kapsamında yürütülmekte olan Ayakkabı Sanayi Bölgesi Projesinin hayata geçmesi ile ilgili iş ve işlemleri takip etmek.
- Teknopark Merkezli Girişimcilik Merkezi ve Üniversite Sanayi İşbirliği kapsamında projeleri takip etmek ve geliştirmek.
- Tarım, tarıma dayalı sanayi, gıda, lojistik, yapı malzemeleri, turizm, tekstil ve hazır giyim, ayakkabı yenilenebilir enerji sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların bölgemize çekilmesine ilişkin çalışmalar yürütmek.

Aşağıdaki tablo 3'de Ajansın Şanlıurfa'da 2010 ve 2017 yılları arasında desteklediği proje sayıları ve harcamaları gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında

toplam 371 proje desteklenmişken toplam 181.330.000,00 TL harcama yapılmıştır. Şanlıurfa'nın turizm potansiyelini ortaya çıkarmak için toplam harcamaların %60'a yakını cazibe merkezleri destekleme programı kapsamında 8 projeye toplam 123.474.000,00 TL harcama yapılmıştır. Bu projeler kapsamında yapılan en fazla harcamadır. En fazla desteklenen proje ise 108 proje ile teknik destek programıdır. Bu programa 1.109.000,00 TL harcama yapılmıştır.

Tablo 3: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Projeler ve Bütçeleri (1000 TL)

Destek Programlar	Proje Sayıları	Bütçe
Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı	81	15.823
Turizm Altyapısı Mali Destek Programı	33	13.557
Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	14	8.182
Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı	52	2.277
Teknik Destek Programı	108	1.109
Cazibe Merkezleri Destekleme Programı	8	123.474
KOBİ Mali Destek Programı	49	11.080
Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı	5	2.669
GAP Organik Tarım Mali Destek Programı	6	1.714
Sosyal Etkileşim Mali Destek Programı	12	574
GAP Sanayide Enerji Verimliliği Artışı Mali Destek Programı	3	858
Toplam	**371**	**181.330**

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018 Faaliyet Raporlarından yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Aşağıda tablo 4'te Ajansın Şanlıurfa'da 2010 ve 2017 yılları arasında desteklediği proje sayıları ve yapılan harcamalar gösterilmektedir. En fazla 2010 yılında 65 proje desteklenmişken toplam 10.286.000,00 TL harcama yapılmıştır. En az proje 2012 yılında 14 proje desteklenmişken bu projelere toplam 47.148.000,00 TL harcama yapılmıştır. 2012, 2015 ve 2017 yıllarında proje sayısının harcamaların fazla olması cazibe merkezleri destekleme programlarının uygulanmasından kaynaklanmaktadır. En fazla harcama 2015 yılında 60.2016.000,00 TL olarak gerçekleşmiştir.

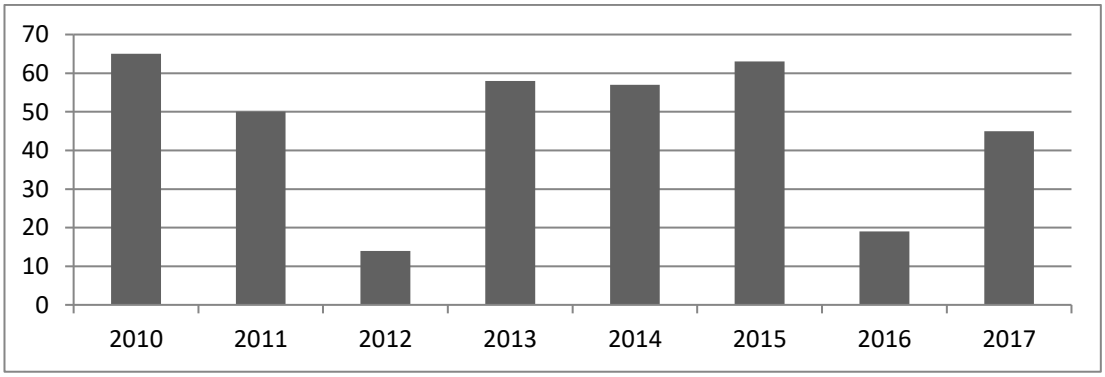
Tablo 4: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Proje Sayıları ve Bütçeleri (1000 TL)

Yıllar	Proje Sayısı	Bütçe
2010	65	10.286
2011	50	8.773
2012	14	47.148
2013	58	14.757
2014	57	11.016
2015	63	60.206
2016	19	3.284
2017	45	25.860
Toplam	**371**	**181.830**

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018 Faaliyet Raporlarından yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 5'de Şanlıurfa'da 2010 ve 2017 yılları arasındaki desteklenen projeler gösterilmektedir. En az projeler 2012 ve 2016 yıllarında gerçekleşmiştir. 2012 yılında az sayıda proje desteklenmesinin nedeni ödeneklerin büyük kısmı cazibe merkezi destek programına aktarılması ve 2011 yılında tamamlanmayan destek programlarının 2012 yılına sarkmasıdır. 2016 yılında da az sayıda proje desteklenmesinde 2013, 2014 ve 2015 yıllarında desteklenen projelerin izleme ve değerlendirilmesi bir ile üç yıl sürmesi ve bu yıla sarkması neden olarak gösterilebilir.

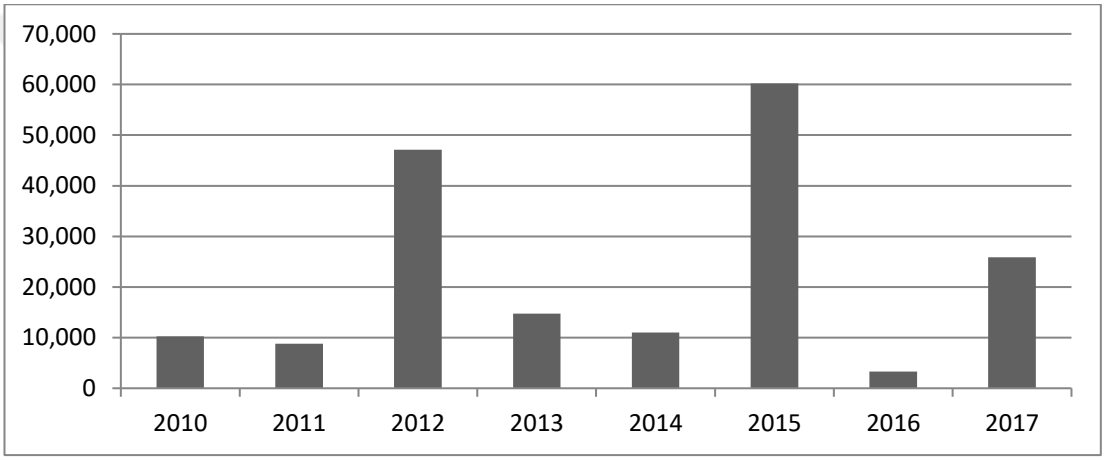
Şekil 5: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Proje Sayıları

Kaynak: Tablo 4'ten yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 6'da Ajansın Şanlıurfa'da 2010 ve 2017 yılları arasında desteklediği projelere yaptığı harcamalar gösterilmektedir. En az harcama 2016 yılında yapılmıştır. Bunun nedeni önceki yıllardan 2016 sarkan projelerin tamamlanmasıdır. En fazla harcamalar 2015 yılında gerçekleşmiştir. Bunun nedeni cazibe merkezi destek programının 6'ya yükselmesidir. 2012 yılında harcamanın yüksek olması cazibe merkezi destek programının bu yılda uygulanmaya başlanması ve başlangıç olarak 4 projenin uygulanmasıdır. 2010 yılında harcamanın az olması Ajansın yeni kurulmuş ve kurumsallaşmasının devam etmesidir.

Şekil 6: Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından 2010-2017 Yıllarında Şanlıurfa'da Desteklenen Projelerin Bütçeleri (1000 TL)

Kaynak: Tablo 4'ten yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

3.6.1. 2010 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2010 yılında dört ayrı destek programı gerçekleştirmiştir.

1. Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı
2. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı
3. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
4. Teknik Destek Programı

1) Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 23 proje desteklenmiş ve 4.565.954,15 TL harcama yapılmıştır (2011 Yılı Faaliyet Raporu, 2011, s. 54).

2) Turizm Altyapısı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 11 proje desteklenmiş ve 4.969.598,92 TL harcama yapılmıştır (2011 Yılı Faaliyet Raporu, 2011, s. 56).

3) Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 15 proje desteklenmiş ve 634.667,85 TL harcama yapılmıştır (2011 Yılı Faaliyet Raporu, 2011, s. 57).

4) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 16 proje desteklenmiş ve 118.158,27 TL harcama yapılmıştır (2011 Yılı Faaliyet Raporu, 2011, s. 58).

3.6.2. 2011 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2011 yılında dört ayrı destek programı gerçekleştirmiştir.

1. Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı
2. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı
3. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
4. Teknik Destek Programı

1) Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 28 proje desteklenmiş ve 4.986.466,60 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı İzleme Değerlendirme Faaliyet Raporu, 2013, s. 8).

2) Turizm Altyapısı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 8 proje desteklenmiş ve 3.495.239,85 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı İzleme Değerlendirme Faaliyet Raporu, 2013, s. 11).

3) Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 7 proje desteklenmiş ve 269.414,70 TL harcama yapılmıştır (2012 Yılı Faaliyet Raporu, 2012, s. 79).

4) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 7 proje desteklenmiş ve 23.760,00TLharcama yapılmıştır (2012 Yılı Faaliyet Raporu, 2012, s. 82).

3.6.3. 2012 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2012 yılında üç ayrı destek programı gerçekleştirmiştir.

1. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
2. Teknik Destek Programı
3. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

1) Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 4 proje desteklenmiş ve 170.478,00 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2013, s. 58).

2) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 8 proje desteklenmiş ve 35.081,00 TL harcama yapılmıştır (2012 Yılı Faaliyet Raporu, 2012, s. 83).

3) Cazibe Merkezleri Destekleme Programı: Cazibe merkezleri destekleme programı kapsamında Şanlıurfa'da 2 proje desteklenmesine karar verilmiş ve 46.943.765,66 TL harcama yapılmıştır (2012 Yılı Faaliyet Raporu, 2012, s. 83).

3.6.4. 2013 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2013 yılında altı ayrı destek programı gerçekleştirmiştir.

1. Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı
2. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı
3. Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı
4. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
5. Teknik Destek Programı
6. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

1) Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 30 proje desteklenmiş ve 6.272.260,70 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2013, s. 60).

2) Turizm Altyapısı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 9 proje desteklenmiş ve 2.712.976,82 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2013, s. 61).

3) Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 5 proje desteklenmiş ve 2.195.465,29 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2013, s. 63).

4) Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 7 proje desteklenmiş ve 308.878,00 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2013, s. 64).

5) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 5 proje desteklenmiş ve 40.814,00 TL harcama yapılmıştır (Özbek, 2014)

6) Cazibe Merkezleri Destekleme Programı: 2 projenin desteklenmesine karar verilmiş ve 3.230.400,00 TL harcama yapılmıştır (2013 Yılı Faaliyet Raporu, 2013, s. 66).

3.6.5. 2014 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2014 yılında beş ayrı destek programı gerçekleştirmiştir.

1. KOBİ Mali Destek Programı
2. Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı
3. Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı
4. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
5. Teknik Destek Programı

1) KOBİ Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 27 proje desteklenmiş ve 5.866.269,68 TL harcama yapılmıştır (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 54).

2) Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 5 proje desteklenmiş ve 3.524.007,78 TL harcama yapılmıştır (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 58).

3) Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı: Şanlıurfa'daki 3 proje desteklenmiş 1.005.055,00 TL harcama yapılmıştır (2014 Yılı Faaliyet Raporu, 2014, s. 57).

4) Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 11 proje desteklenmiş ve 482.830,38 TL harcama yapılmıştır (Özbek, 2014).

5) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 11 proje desteklenmiş ve 138.900,00 TL harcama yapılmıştır (Özbek, 2014).

3.6.6. 2015 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2015 yılında dokuz ayrı destek programı gerçekleştirmiştir (2015 Yılı Faaliyet Raporu, 2015, s. 40).

1. KOBİ Mali Destek Programı
2. Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı
3. Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı
4. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı
5. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
6. Teknik Destek Programı

7. GAP Organik Tarım Mali Destek Programı
8. Sosyal Etkileşim Mali Destek Programı
9. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

1) KOBİ Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 22 proje desteklenmiş ve 5.214.336,12 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 73)

2) Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 4 proje desteklenmiş ve 2.463.689,94 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 74).

3) Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 1 proje desteklenmiş 400.875,00 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 74).

4) Turizm Altyapısı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 5 proje desteklenmiş ve 2.381.275,85 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 74).

5) Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 4 proje desteklenmiş ve 184.055,00 TL harcama yapılmıştır (2015 Yılı Faaliyet Raporu, 2015, s. 60).

6) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 9 proje desteklenmiş ve 54.000,00 TL harcama yapılmıştır (2015 Yılı Faaliyet Raporu, 2015, s. 61).

7) GAP Organik Tarım Mali Destek Program: Şanlıurfa'da 4 proje desteklenmiş ve 837.478,00 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 75).

8) Sosyal Etkileşim Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 12 proje desteklenmiş ve 574.034,34 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 75).

9) Cazibe Merkezleri Destekleme Programı: Şanlıurfa'da 2012 yılında desteklenmeye başlayan 2 proje devam ederken 4 proje daha desteklenmeye başlanmış ve toplamda 6 projeye destek verilmiştir. 6 projeye 2015 yılında 48.099.264,86 TL harcama yapılmıştır (2015 Yılı Faaliyet Raporu, 2015, s. 62).

3.6.7. 2016 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2016 yılında altı ayrı destek programı gerçekleştirmiştir.

1. Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
2. Teknik Destek Programı

3. Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı
4. GAP Organik Tarım Mali Destek Programı
5. GAP Sanayide Enerji Verimliliği Artışı Mali Destek Programı
6. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

1) Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 4 proje desteklenmiş ve 230.069,61 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 76).

2) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 9 proje desteklenmiş ve 55.000,00 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 76).

3) Yenilenebilir Enerji Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 3 proje desteklenmiş 1.712.667,14 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 77).

4) GAP Organik Tarım Mali Destek Program: Şanlıurfa'da 4 proje desteklenmiş ve 877.279,49 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 76).

5) GAP Sanayide Enerji Verimliliği Artışı Mali Destek Programı: Şanlıurfa'da 4 proje desteklenmiş ve 1.013.684,71 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 77).

6) Cazibe Merkezleri Destekleme Programı: 2016 yılında da 6 projeye devam edilmiş ve 54.676.375,55 TL harcama yapılmıştır (2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016, s. 78).

3.6.8. 2017 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2017 yılında iki ayrı destek programı gerçekleştirmiştir.

1. Teknik Destek Programı
2. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

1) Teknik Destek Programı: Şanlıurfa'da 43 proje desteklenmiş ve 645.000,00 TL harcama yapılmıştır (2017 Yılı Faaliyet Raporu, 2017, s. 44-48).

2) Cazibe Merkezleri Destekleme Programı: 2017 yılında da 6 projeye devam edilmiş ve 2 proje daha desteklenmeye karar verilmiş toplam 8 proje desteklenmiştir. 8 projeye 2017 yılında toplam 88.712.306,55 TL harcama yapılmıştır (2017 Yılı Faaliyet Raporu, 2017, s. 51-52).

3.6.9. 2018 Yılı Faaliyetleri

Karacadağ Kalkınma Ajansı 2018 yılında altı ayrı destek programı gerçekleştirmiştir (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 42).

1. KOBİ, Yazılım ve Tasarım Mali Destek Programı
2. Okul Öncesi Eğitim Mali Destek Programı
3. Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı
4. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı
5. Teknik Destek Programı
6. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı

1) KOBİ, Yazılım ve Tasarım Mali Destek Programı: 2018 yılında ilk defa uygulanacak bu projeye Şanlıurfa'da 26 proje başvurusu yapılmış, değerlendirmeler devam etmektedir. Bu projeye Ajans tarafından toplam 11.500.000,00 TL bütçe ayrılmıştır (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 43).

2) Okul Öncesi Eğitim Mali Destek Programı: 2018 yılında ilk defa uygulanacak olan projeye 93 başvuru yapılmış olup değerlendirilmesi devam etmektedir. Bu projeye toplam 4.500.000,00 TL bütçe ayrılmıştır (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 43).

3) Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı: 2018 yılında Şanlıurfa 9 proje başvurusu yapılmış ve değerlendirmeler devam etmektedir. Programa 2018 yılında ayrılan toplam bütçe 5.000.000,00 TL'dir (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 43).

4) Cazibe Merkezleri Destekleme Programı: 2017 devam eden 8 projenin yapımı devam etmektedir. Şanlıurfa'dan 1 proje başvurusu yapılmış olup proje değerlendirilmek üzere Kalkınma Bakanlığı'na sunulmuştur (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 56).

5) Teknik Destek Programı: Teknik destek başvuruları yıl içeresinde belli aylarda alınmaktadır. 2018 yılında programa toplam 1.000.000,00 TL bütçe ayrılmıştır (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 58).

6) Turizm Altyapısı Mali Destek Programı: 2018 yılında Şanlıurfa 14 proje başvurusu yapılmış ve değerlendirmeler devam etmektedir. Programa 2018 yılında

ayrılan toplam bütçe 9.000.000,00 TL'dir (2018 Yılı Ara Faaliyet Raporu, 2018, s. 43).

3.7. KARACADAĞ KALKINMA AJANSININ ŞANLIURFA EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Ekonomik büyümenin daha çok üretim faktörlerinin en yüksek verimi sağlayacak şekilde bir araya getirilmesini içeren bir denge sorunuyla ilgilendiğini göstermektedir. Ekonomik kalkınma ise iki aşamalı bir süreci ifade etmektedir. Birinci aşama, üretim faktörlerinin yaratılmasıdır. Bu aşamada, üretim faktörlerinin oluşturulabilmesi için ekonomiyi de içine alan yapısal bir değişimin olması gerektiği vurgulanmaktadır. İkinci aşama ise üretim faktörlerinin en uygun bileşimini içerisine almaktadır. Dolayısıyla ekonomik kalkınma kavramı, iktisadi nitelikte olan yapılar yanında sosyal, siyasal nitelikteki yapılarda da gelişme yönünde bir değişme, hatta yeni yapıların oluşturulmasını içeren süreçlere de işaret etmektedir. Yani iktisadi kalkınma sadece ekonomik boyutlarla sınırlanmayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik tüm boyutlarıyla kuşatan karmaşık bir süreçtir. Kalkınma her ne kadar iktisadi büyümeyi içerirse de varolanın sayısal olarak büyümesi anlamına gelmemekte, olumlu anlamda yeni bir yapının kurulmasını öngörmektedir (Yavilioğlu, 2002, s. 66).

Karacadağ Kalkınma Ajansının Şanlıurfa'daki desteklediği projeler incelendiğinde; KOBİ'lerin veya diğer işletmelerin üretim kapasitesini artırdıkları, ek istihdam sağladıkları ve artan üretim sonucu ihracata başladıkları gözlenmektedir. Tabi üretimi artan işletmeler veya KOBİ'lerin gelirlerinin yükselmesi ödedikleri kurumlar vergisinde de artış olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenlerle ekonomik analiz yapmak amacıyla ve Ajansın Şanlıurfa'ya ne gibi katkıları olduğunu görmek için aşağıda Şanlıurfa'ya ait kurumlar vergisi, ihracat, işsizlik ve teşvik belgesi rakamları incelenecektir.

3.7.1. Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi

Aşağıda tablo 5'de Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye ait 2000 ve 2017 yılları arasındaki tahakkuk eden kurumlar vergisi göstergeleri verilmiştir. Ajans 2010 yılında proje desteklemeye başlamıştır. Tablo incelendiğinde Şanlıurfa'ya ait kurumlar vergisi 2010 yılından 2017 yılına kadar sürekli artış göstermektedir.

Şanlıurfa'ya ait kurumlar vergisi 2011 yılında 33.460.000,00 TL iken 2012 yılında 42.191.000,00 TL olarak tahakkuk etmiştir. Ajansın faaliyet gösterdiği yıllar dikkate alınırsa en yüksek kurumlar vergisi tahakkuk rakam artışı 2011 yılından 2012 yılına geçişte 8.731.000,00 TL olarak artmıştır. 2015 yılında 62.574.000.00 TL olan kurumlar vergisi 1.054.000,00 TL artış göstererek 2016 yılında 63.628.000,00 TL olmuştur, bu atış kurumlar vergisindeki en az artış olduğu yıldır. Şanlıurfa'da 2010 yılından 2017 yılına kadar toplam tahakkuk eden kurumlar vergisi 407.105.000,00 TL olarak gerçekleşmiştir. Şanlıurfa tahakkuk eden kurumlar vergisi Türkiye'de toplam elde edilen kurumlar vergisinin en az %0,11'ni en fazla ise %0,16'sını oluşturmaktadır.

TRC2 Bölgesi açısından 2010 ve 2017 yıllarında tahakkuk eden kurumlar vergisi incelendiğinde; Ajansın faaliyet gösterdiği yıllar itibariyle sürekli artış göstermektedir. 2010 yılında 76.793.000,00 TL iken 2017 yılında 201.115.000,00 TL'ye kadar yükselmiştir. Son sekiz yılda TRC2 Bölgesinde toplam 1.025.612.000,00 TL kurumlar vergisi tahakkuk etmiştir. TRC2 Bölgesi Türkiye'de toplam elde edilen kurumlar vergisinin en az %0,31'ni en fazla ise %0,44'ünü oluşturmaktadır.

2010 yılından itibaren Türkiye'de tahakkuk eden kurumlar vergisi rakamları incelendiğinde 2013 yılındaki azalış dışında sürekli artış göstermektedir. 2010 yılında 24.937.778,00 TL iken 2017 yılında 61.511.546.000,00 TL'ye kadar yükselmiştir. 2010 yılından 2017 yılına kadar Türkiye'de toplam tahakkuk eden kurumlar vergisi tutarı 408.560.740.000,00 TL'dir.

Türkiye'de kurulan ajansların faaliyet gösterdikleri bölgelerde KOBİ'lere verdikleri mali destekler, verilen desteklerin incelenmesi, takibinin yapılması, verilen teknik destekler ile de sermayenin ve alınan desteklerin daha verimli ve tutarlı kullanılmasında önemli rol oynamıştır. Bunu olumlu sonuçlarından biriside gelirleri artan KOBİ'lerin tahakkuk eden kurumlar vergisindeki göstermiş olduğu artışlardır.

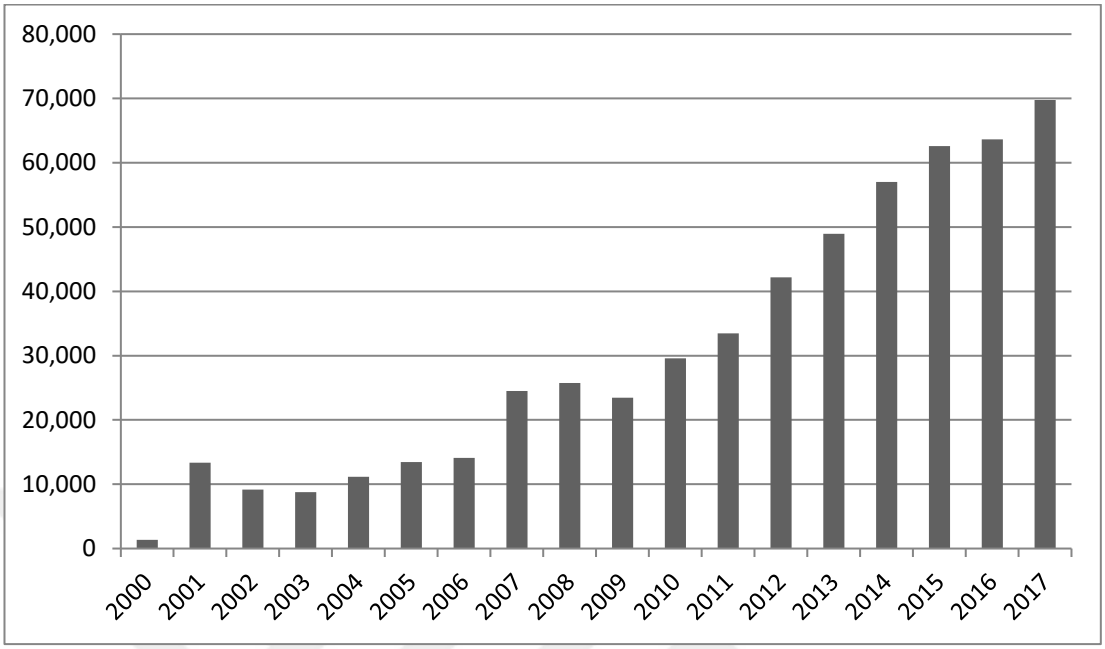
Tablo 5: Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2000-2017 Yıllarına Ait Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Göstergeleri (1000 TL)

Yıllar	Şanlıurfa		TRC2 Bölgesi		Türkiye
	TL	%	TL	%	TL
2000	1.335	0,04	2.666	0,09	2.973.218
2001	13.371	0,21	16.692	0,30	6.432.875
2002	9.161	0,15	13.470	0,22	6.227.160
2003	8.783	0,10	16.382	0,19	8.822.197
2004	11.180	0,10	22.916	0,21	10.882.524
2005	13.442	0,11	30.097	0,24	12.688.123
2006	14.105	0,12	34.564	0,29	12.015.310
2007	24.497	0,15	58.164	0,36	16.371.107
2008	25.761	0,15	63.908	0,38	16.978.547
2009	23.464	0,11	67.699	0,30	22.274.156
2010	29.561	0,12	76.793	0,31	24.937.778
2011	33.460	0,13	89.907	0,34	26.316.610
2012	42.191	0,13	105.155	0,33	31.990.836
2013	48.928	0,16	119.032	0,44	29.453.675
2014	56.998	0,15	140.599	0,36	38.305.950
2015	62.574	0,16	144.994	0,37	38.983.279
2016	63.628	0,13	148.017	0,31	47.774.760
2017	69.765	0,11	201.115	0,33	61.511.546

Kaynak: https://www.gib.gov.tr, yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 7'de Şanlıurfa'ya ait 2000 ve 2017 yılları arasındaki tahakkuk eden kurumlar vergisi tutarları gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde 2000 ve 2009 yılları arasındaki tahakkuk eden kurumlar vergisi tutarları sürekli inişli ve çıkışlı bir seyir izlektedir. Ajansın Şanlıurfa'da faaliyete başladığı 2010 yılında tahakkuk eden kurumlar vergisi tutarların gözle görülen artış olmuştur. Grafikte 2010 ve 2017 yılları arasında tahakkuk eden kurumlar vergisi rakamları sürekli bir artış göstermiştir.

Şekil 7: Şanlıurfa'ya Ait 2000-2017 Yılları Arasındaki Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Rakamları (1000 TL)

Kaynak: Tablo 5'ten yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

3.7.2. İhracat

Tablo 6'da Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2002 ve 2018 yıllarına ait ihracat rakamları verilmiştir. Ajansın desteğe başladığı 2010 yılında itibaren incelendiğinde Şanlıurfa'ya ait ihracat rakamlarına bakıldığında 2010 yılında 173.079,00 $ olan ihracat 2011 yılında 148.312,00 $ düşmüştür. 2012 yılına gelindiğinde düşüş devam ederek 109.818,00 $ olmuştur. Bu düşüşe rağmen 2010 yılı baz alındığında Şanlıurfa'ya ait 2013 ihracat rakamı 215.028,00 $ dolara yükselmiş, 2014 yılında ise yükseliş devam etmiş 245.294,00 $ olmuştur. Şanlıurfa'ya ait en yüksek ihracat rakamına 2015 yılında ulaşarak 256.514,00 $ dolar ihracat yapılmıştır. 2016 yılında ve 2017 yılları arasında ihracatta düşüş olmuştur. 2016 yılında 183.049,00 $ dolara düşerken 2017 yılında 145.655,00 $ dolara kadar gerilemiştir. 2018 yılının ise toplam 146.840,00 $ ihracat gerçekleştirilmiştir. Şanlıurfa'da 2010 ve 2018 yıllarında toplam 1.623.589,00 $ ihracat gerçekleştirilmiştir. Şanlıurfa'da 2010 ve 2018 yılları arasındaki yapılan ihracatlar Türkiye'de yapılan toplam ihracatın en az %0,9'unu oluştururken en fazla %0,19'unu oluşturmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere Ajansın verdiği destekler doğrultusunda üretimi artan işletmeler ihraca da olumlu etki yapmıştır.

Ajansın ihracata yaptığı olumlu desteği ortaya koymak amacıyla Şanlıurfa'da desteklediği projelerden örnek vermek gerekirse; kapasite artırımı ve modernizasyon projesi kapsamında Aydın Medikal Ltd. Şti. verilen destek sonrası işletme 6 ülkeye ihracat yapmaya başlamıştır (2011 Proje Kataloğu, 2011: 72). Tarımsal Sulama Borusu Üretim tesisi ihracat gücünü %50 arttırma ve inovasyon projesi kapsamında Plastik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. verilen destek sonucu ihracatı %25 artış olmuştur (2011 Proje Kataloğu, 2011: 86). Fırat motor kapasite artırımı ve dışa açılma projesi kapsamında Fırat Motor ve Pompa Elk. San. ve Tic. Ltd. Şti. verilen destek sonucunda ihracat yapılan ülke sayısı beşten yediye yükselmiştir (2010 Proje Kataloğu: 2010: 96).

Tablo 6'da TRC2 Bölgesi incelendiğinde 2010 ve 2018 yılları arasında ihracat rakamları en az 2012 yılında 308.777,00 $ olurken en fazla 2013 yılında 495.836,00 $ kadar yükselmiştir. 2010 ve 2018 yıllarında toplam TRC2 Bölgesinin gerçekleştirdiği toplam ihracat rakamı 3.424.675,00 $ dolardır. TRC2 Bölgesinin Türkiye'de 2010 ve 2018 yılları arasında gerçekleşen toplam ihracat rakamları içeresindeki payı en az %0,20 iken en fazla %0,34 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki 2002 ve 2018 yılları arasındaki ihracat rakamları incelendiğinde 2002 yılından 2008 yılları arasında sürekli artış olmuştur. 2009 yılında ihracat rakamları 102.142.613,00 $ iken 2012 yılına kadar sürekli artmış ve 152.461.737,00 $ yükselmiştir. Türkiye'de 2014 yılında 157.627.674,00 $ ile en yüksek ihracat rakamına ulaşmıştır. Türkiye ihracat rakamında dalgalanmalar göstermesinin sebebi uluslararası ekonomik koşulardan, ihracat yapılan bazı ülkelerde meydana gelen siyasi belirsizlikler kaynaklanmaktadır. Türkiye dışında meydana gelen bazı olumsuz koşulara rağmen ihracat rakamları yukarı doğru seyretmektedir. Bunu nedeni yeni pazarlara açınılması, ülkelerle yapılan ticari anlaşmaların vb. sebeplerin olumlu etkileridir.

Tablo 6: Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2002-2018 Yıllarına Ait İhracat Göstergeleri ($)

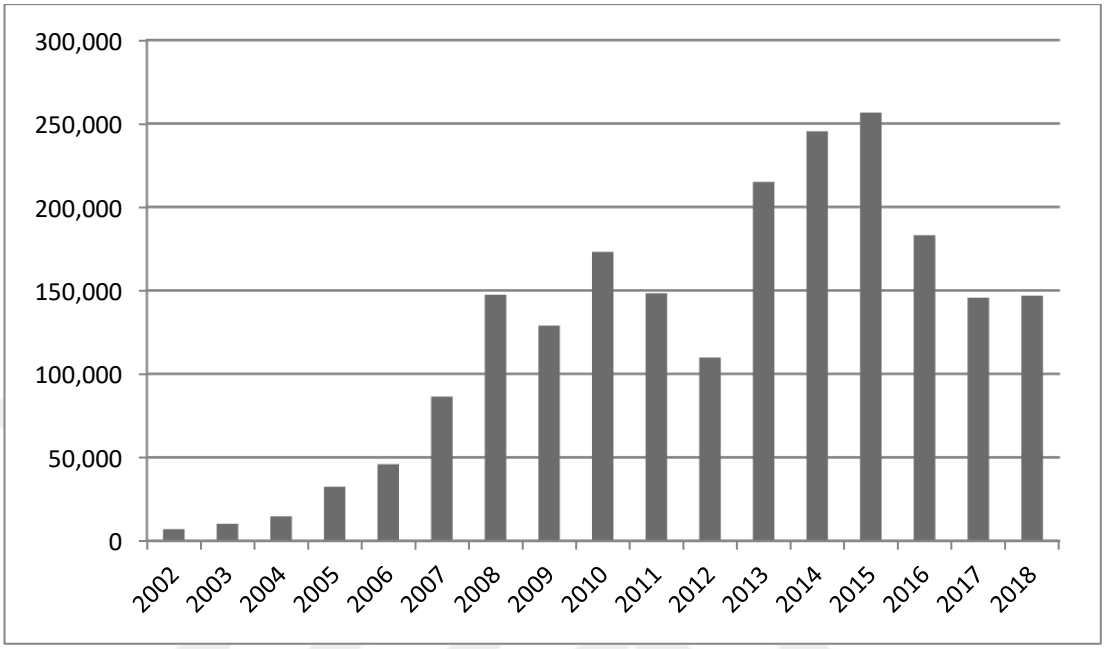
Yıllar	Şanlıurfa		TRC2 Bölgesi		Türkiye
	$	%	$	%	$
2002	6.967	0,02	13.778	0,04	36.059.089
2003	10.200	0,02	22.160	0,05	47.252.836
2004	14.691	0,02	49.416	0,08	63.167.153
2005	32.392	0,04	89.741	0,12	73.476.408
2006	45.922	0,05	112.799	0,13	85.534.676
2007	86.388	0,08	170.087	0,16	107.271.750
2008	147.445	0,11	239.539	0,18	132.027.196
2009	128.893	0,13	244.281	0,24	102.142.613
2010	173.079	0,15	338.134	0,30	113.883.219
2011	148.312	0,11	317.984	0,24	134.906.869
2012	109.818	0,07	308.777	0,20	152.461.737
2013	215.028	0,14	495.836	0,33	151.802.637
2014	245.294	0,15	486.729	0,31	157.627.674
2015	256.514	0,19	454.237	0,34	133.664.526
2016	183.049	0,14	351.740	0,27	131.676.179
2017	145.655	0,10	337.533	0,23	147.315.872
2018	146.840	0,9	362.865	0,22	163.532.568

Kaynak: http://www.tim.org.tr, yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 8'de Şanlıurfa ait 2002 ve 2018 yılları arasındaki ihracat rakamları gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde 2002 yılından 2008 yılına kadar sürekli bir artış göstermektir. 2009 yılında ihracat rakamları düşüş göstermişse de 2010 yılında 2008 yılına oranla artış devam etmiştir. Şanlıurfa jeopolitik konumu nedeniyle Ortadoğu ülkelerine ihracat gerçekleştirdiğinden 2011 yılında meydana gelen Ortadoğu ülkelerindeki siyasi belirsizlikler nedeniyle 2010 yılına oranla 2011 ve 2012 yılında ihracat rakamları düşmüştür. Şanlıurfa'da ihracat yapan firmalar yeni pazar arayışına girmiş ve Türkmen Cumhuriyetleri ve Balkan Ülkeleri pazarlarında kendilerine yer bularak ihracatlarını bu ülkeler yapmaya başlamışlardır. Bu olumlu gelişmeler ışığında Şanlıurfa'ya ait ihracat rakamları 2013 yılında yükselmiş ve takip eden yıllarda 2014 ve 2015 yıllarında da yükseliş devam etmiştir. Şanlıurfa'da

ihracat rakamlarının son üç yıl incelendiğinde 2016 ve 2017 düşen ihracat rakamları 2018 yılında azda olsa artış olmuştur.

Şekil 8: Şanlıurfa'ya Ait 2002-2018 Yılları Arasındaki İhracat Rakamları ($)

Kaynak: Tablo 6'dan yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

3.7.3. İşsizlik

Tablo 7'de Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2005 ve 2018 yıllarına ait işsizlik oranları verilmiştir. Ajansın en önemli amaçlarından biri işsizlikle mücadele etmektir. Ajansın 2010 yılında proje desteklemeye başladığından Şanlıurfa'ya ait 2009 yılındaki işsizlik oranı %17 iken 2010 yılında bu oran %12,4 2011 yılında %8 ve 2012 yılında ise %6'ya kadar düşmüştür. Ajansın verdiği destekler olumlu sonuçlar yaratırken Suriye'deki iç savaş ve yaşanan diğer olumsuzluklar nedeni ile Şanlıurfa'ya yapılan göçler kayıt dışı istihdamı artmasına sebep olmuş ve 2013 yılında işsizlik %16,3 kadar yükselmiştir. Veri noktasında sıkıntı yaşadığımız için Ajansın işsizliğe nasıl olumlu etki ettiğini göstermek amacı ile 2010 yılında Ajans tarafından yayınlanan 2010 proje kataloğuna bakıldığında desteklenen projeler kapsamında Şanlıurfa'da 200 kişiye ek istihdam sağlanmışken 2011 yılında yayınlanan 2011 yılı ekonomik gelişme mali destek kapsamında desteklenen projeler kapsamında 2011 yılında 198 kişiye ek istihdam sağlanmıştır.

TRC2 Bölgesi açısından 2004 ve 2018 yılları arasındaki işsizlik oranları incelendiğinde; 2012 yılında %6'ya kadar düştüğü gözlenmektedir. 2012 yılında işsizliğin bu kadar düşmesi Ajansın faaliyetlerinin büyük etkisi olmuştur. 2013 yılında bölgeye yapılan göçler kayıt dışı istihdama sebep olduğundan işsizlik 2013 yılında %17,5'e 2014 yılında %17,6'ya ve 2015 yılında %17,7'ye kadar yükselmiştir. 2016 yılında ise %17,3'e düşmüştür. 2017 yılına gelindiğinde ise Ajansın proje desteklemeye devam etmesi ve devlet teşviklerindeki artışlar ile işsizlik 2017 %14 düşmüştür. 2018 yılında ise işsizlik %18,6'ya kadar yükselmiştir.

Tablo 7: Şanlıurfa, TRC2 Bölgesi ve Türkiye'deki 2004-2018 Yıllarına Ait İşsizlik Oranları (15+ Yaş)

Yıllar	Şanlıurfa (%)	TRC2 Bölgesi (%)	Türkiye (%)
2004	-	11,8	10,8
2005	-	10,9	10,6
2006	-	12,1	10,2
2007	-	13,8	10,3
2008	12,8	14,1	11
2009	17	18,8	14
2010	12,4	13,1	11,9
2011	8	8,4	9,8
2012	6,2	6,9	9,2
2013	16,3	17,5	9,7
2014	-	17,6	10,1
2015	-	17,7	10,5
2016	-	17,3	11,1
2017	-	14	11,1
2018	-	18,6	11

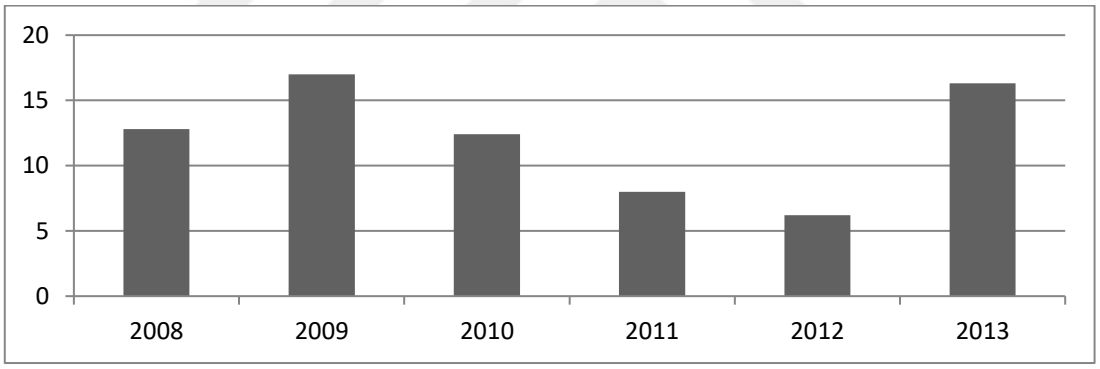
Kaynak: http://www.tüik.gov.tr, yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Türkiye'de işsizlik ekonomik sorunlardan biri olarak gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında Türkiye'de 2004 ve 2017 yılları arasındaki işsizlik rakamlarının tek haneye düştüğü yıllar 2011 %9,8 iken, 2012 yılında %9,2'ye kadar gerilemiştir. 2013 yılında ise %9,7 olduğu gözlenmektedir. Özellik bu üç yılda kalkınma ajanslarının yoğun faaliyet içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. İşsizlik ajansların kurulup faaliyete başladığı yıl olan 2010 yılında %11,9'dan 2012 yılında

%9,2'ye kadar gerilemesi olumlu etkilerinin ülke genelinde kendini hissettiğini göstermektedir. 2016 ve 2018 yıllarına bakacak olurdan işsizlik oranı %11 yükseldiğini görebiliriz. İşsizlikle mücadelede ajanslara büyük görevler düşmektedir, yerel paydaşlarla birlikte doğru çalışmalar yaparak işsizlikle mücadelede önemli rol oynamaktadırlar.

Şekil 9'da Şanlıurfa'ya ait 2008 ve 2013 yılları arasında işsizlik oranlarının gösterilmektedir. İşsizlik 2009 yılında 2008 yılına oranla yükseldiği görülmektedir. 2010 yılında ise işsizlik oranı 2009 yılına oranla düşmüştür. 2010 yılında Ajans Şanlıurfa'da faaliyete başlamış ve projeleri destekleyerek istihdamın artmasına sebep olmuştur. İşsizlik oranları 2011 ve 2012 yıllarında da azaldığı görülmektedir. Grafikte 2013 yılı incelendiğinde ise işsizlik oranı yükselmiştir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu yıl 2009 iken işsizlik oranının en düşük olduğu yılın 2012 yılı olduğu görülmektedir.

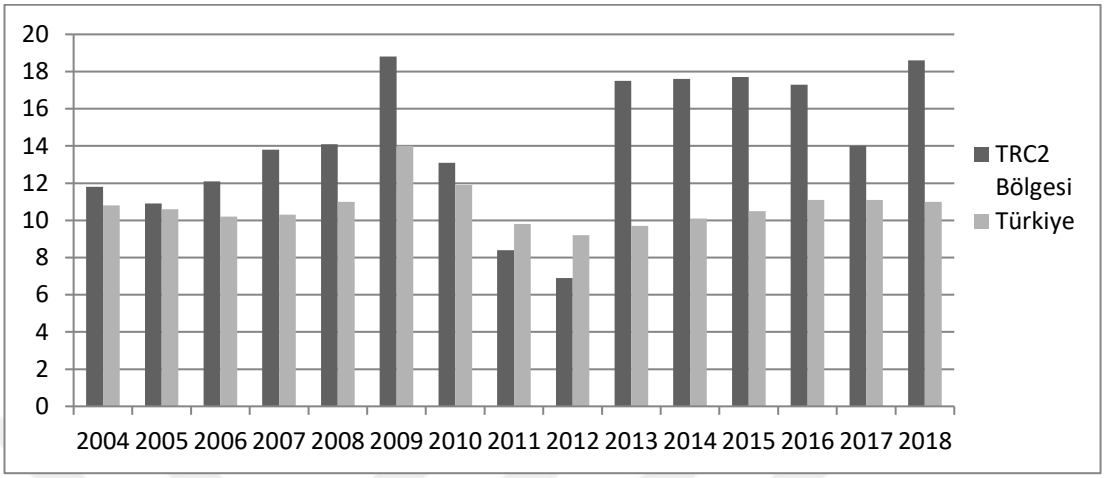
Şekil 9: Şanlıurfa'ya Ait 2008-2013 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: Tablo 7'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 10'da TRC2 Bölgesine ve Türkiye'ye ait 2004 ve 2018 yılları arasındaki işsizlik oranlarını göstermektedir. 2004 ve 2018 yılları arasındaki TRC2 Bölgesi ve Türkiye'ye ait işsizlik oranları inişli ve çıkışlı bir seyir izlemektedir. 2011 ve 2012 yılları dışında diğer yıllarda TRC2 Bölgesine ait işsizlik oranları Türkiye'deki işsizlik oranlarından fazladır. Türkiye'deki ve TRC2 Bölgesindeki İşlik oranlarının en fazla olduğu yıl 2009 olduğu görülmektedir. TRC2 Bölgesinde ve Türkiye'de işsizlik oranın en düşük olduğu yıl 2012 olduğu görülmektedir. Grafik incelendiğinde Türkiye'de ve TRC2 Bölgesinde işsizlik oranları aynı anda artış ve azalış olduğu görülmektedir.

Şekil 10: TRC2 Bölgesine ve Türkiye'ye Ait 2004-2018 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: Tablo 7'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

3.7.4. Yatırım Teşvik Belgesi

Tablo 8'de Şanlıurfa'ya ait 2009 ve 2018 yılları arasındaki teşvik belge sayısı, yatırım miktarları ve istihdam edilecek kişi sayıları göstermektedir. Teşvik belgesi alan işletmelerin sayıları, yatırım miktarları ve istihdam edilecek kişi sayıları her yıl farklılık göstermektedir. 2009 yılında 14 teşvik belgesi alınmışken 2013 yılında 133 teşvik belgesi alınmıştır. 2009 ve 2018 yılları arasında toplam 1071 adet teşvik belgesi alınırken, 6.700.264.116,90 TL yatırım yapılması ve 47.335 kişiye ek istihdam sağlanması planlanmaktadır. Ajans teşvik belgesi alınmasında işletmelere yardımcı olmakla beraber Şanlıurfa'ya yapılacak olan yatırımlarda danışmanlık yapıp yardımcı olmaktadır. Ajans yatırım yapılan işletmelere yatırımı tamamladıktan sonra işletmelerin sunacağı projelerde teknik ve mali desteklerde de bulunmayı planlamaktadır. Şanlıurfa'da 2.OSB kurulması ve alt yapısının tamamlanması bölgeye yapılacak yatırları cazip hale getirmekte ve alınan teşvik belgeleri sayış artmış, alınan teşvik belgeleri ile arazi, vergi vb. birçok istisnadan yararlanmak isteyen işletme sayısı her yıl daha da artmaktadır.

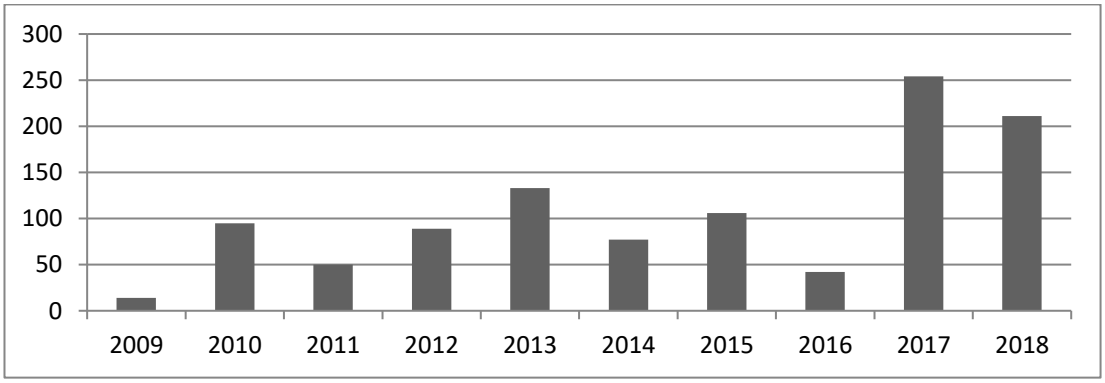
Tablo 8: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yıllarına Arasındaki Teşvik Belge Sayısı, Yatırım Miktarları ve İstihdam Edilecek Kişi Sayıları

Yıllar	Teşvik Belge Sayısı	Yatırım Miktarı (TL)	İstihdam Edilecek Kişi Sayısı
2009	14	73.104.424,00	328
2010	95	293.336.086,00	2147
2011	50	655.756.588,00	1412
2012	89	506.749.273,00	5472
2013	133	1.076.384.016,00	8229
2014	77	364.445.847,90	4581
2015	106	495.662.782,00	4937
2016	42	205.825.100,00	2348
2017	254	1.900.000.000,00	8416
2018	211	1.129.000.000,00	9465

Kaynak: http://www.ekonomi.gov.tr, yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 11'de Şanlıurfa'ya ait 2009 ve 2018 yılları arındaki teşvik belge sayılarını göstermektedir. Teşvik belge sayısının 2009 krizden dolayı en az olduğu yıl olduğu görülmektedir. En fazla teşvik belgesinin alındığı yıl ise 2017 yılı olduğu görülmektedir.

Şekil 11: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yılları Arasındaki Teşvik Belge Sayıları

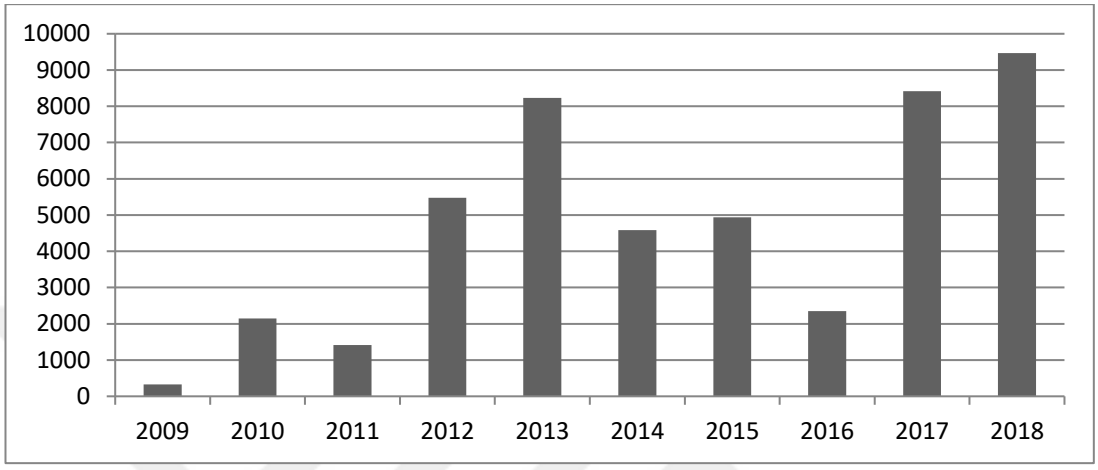

Kaynak: Tablo 8'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 12'de Şanlıurfa'ya teşvik belgeleri kapsamında yapılacak yatırımlar ile istihdam edilecek kişi sayıları gösterilmektedir. 2011 yılından 2013 yılına kadar istihdam edilecek kişi sayısında sürekli artış göstermiştir. 2014 yılında bu sayı

azalmış olsa da sonraki 2015 yılında tekrar artış göstermiştir. 2016 yılına bakıldığında ise istihdam edilmesi planlanan kişi sayısında düşüş olmuştur. 2017 ve 2018 yıllarında ise istihdam edilecek kişi sayısında artış olmuştur.

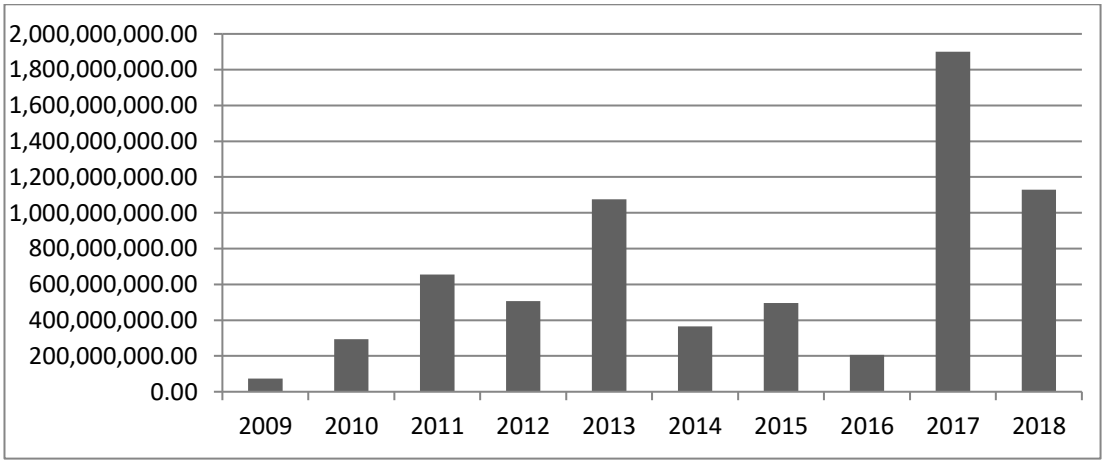
Şekil 12: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yılları Arasındaki Teşvik Belge Sayıları Kapsamında İstihdam Edilecek Kişi Sayıları

Kaynak: Tablo 8'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Şekil 13'te Şanlıurfa'ya yapılacak yatırımların 2009 ve 2018 yılları arasındaki miktarları gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde 2009 yılından 2010 yılına geçildiğinde artış olmuştur. 2012 miktar azalma olmasına rağmen 2013 yılında 2012 yılına oranla yatırım miktarı yaklaşık iki katına kadar yükselmiştir. 2014 yılında yatırım miktarı düşerken 2015 tekrar yükselmiş ve 2016 yılında 2014 oranla daha da azalmıştır. 2017 ve 2018 yıllarında ise artış göstermiştir.

Şekil 13: Şanlıurfa'ya Ait 2009-2018 Yılları Arasındaki Teşvik Belge Sayıları Kapsamında Yatırım Miktarları

Kaynak: Tablo 8'den yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

3.7.5. Şanlıurfa Ait Ekonomik Verilerin Karşılaştırılması ve Devam Eden Projeler

Tablo 9'da Şanlıurfa'ya ait 2010 ve 2017 yılları arasındaki Ajansın desteklediği proje sayıları ve bütçeleri, tahakkuk eden kurumlar vergisi tutarları, işsizlik oranları ve ihracat rakamları gösterilmektedir. 2010 yılında Ajans Şanlıurfa'da proje desteklemeye ve teknik destek vermeye başlamıştır. 2010 yılında 65 proje desteklenirken 10.286.000,00 TL harcama yapılmıştır. 2010 yılında tahakkuk eden kurumlar vergisi 29.561.000,00 TL iken, işsizlik oranı %12,4 olduğu görülmektedir. Aynı yılda ihracat rakamları 173.079,00 $ olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılına gelindiğinde desteklenen proje ve harcama azalmıştır, 50 proje desteklenmiş ve 8.773.000,00 TL harcama gerçekleştirilmiştir. 2011 tahakkuk eden kurumlar vergisi 33.460.000,00 TL'ye yükselmiş, işsizlik oranı %8'e kadar gerilemiş ve ihracat rakamları 148.312,00 $ düşmüştür. 2012 yılında desteklenen proje sayısı 14 düşerken toplam harcama 47.148.000,00 TL'ye yükselmiştir. Aynı yıl tahakkuk eden kurumlar vergisi 42.191.000,00 TL'ye yükselmiş, işsizlik oranı %6,2'ye yükselmiş, ihracat rakamları 109.818,00 $'a düşmüştür. 2013 yılında desteklenen proje sayısı 58 yükselmiş ve harcamalar 14.757.000,00 TL'ye kadar düşmüştür. 2013 yılında tahakkuk eden kurumlar vergisi 48.928.000,00 TL'ye yükselmiş, işsizlik oranları %16,2'ye çıkmış, ihracat rakamları ise 215.028,00 $'a yükselmiştir. 2014 yılına bakıldığında desteklenen proje sayısı 57 iken, toplam harcama 11.016.000,00 TL'ye kadar düşmüştür. 2014 yılındaki tahakkuk eden kurumlar vergisi 56.998.000,00 TL iken, ihracat rakamları 245.294,00 $'a yükselmiştir. 2015 yılında 63 proje desteklenirken, 60.206.000,00 TL'ye kadar harcama yapılmıştır. Aynı yıl tahakkuk eden kurumlar vergisi 62.574.000,00 TL'ye yükselirken, ihracat rakamları 256.516,00 $'a yükselmiştir. 2016 yılında 19 proje desteklenirken 3.214.000,00 TL harcama yapılmıştır. 2016 yılında tahakkuk eden kurumlar vergisi 63.628.000,00 TL'ye yükselirken, ihracat rakamları 183.049,00 $'a düşmüştür. 2017 yılı incelendiğinde ise 45 projeye 25.860.000,00 TL harcama yapılmıştır. Tahakkuk eden kurumlar vergisi 69.765.000,00 TL'ye yükselirken, ihracat rakamları 145.655,00 $'a kadar düşmüştür.

Ajans her yıl kendine ayrılan toplam bütçeden projelere yaptığı harcamalar ve proje sayılarında dalgalanmalar görülmektedir. Bunun nedeni projelerin bir yıldan

uzun sürmesi ve bütçeden ödeneklerin yılın son altı ayında Ajansa aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Ajans işletmelerin projelerini desteklemesi ve teknik destek vererek işletmelerin kaynaklarını ve yatırımlarını daha verimli nasıl değerlendirebilecekleri konusunda bilgilendirilmektedirler. Bunun olumlu sonucu olarak 2010 yılından itibaren işletmelerin tahakkuk eden kurumlar vergisinde sürekli artış gözlenmektedir. Ajansın işsizlik oranları etkisi 2010 ve 2012 yıllarında olumlu etki yapsa da 2013 yılında Şanlıurfa'da işsizlik oranları yükselmiştir. Bunun nedeni şehrin fazla göç alması ve kayıt dışı istihdamın artmasıdır. Bunun için gereken yasal mevzuat çalışmaları hızlandırılmalı ve gerekli denetimlerin artırılması gerekmektedir. Ajansın ihracat rakamlarına da olumlu etki yaptığı gözlenmektedir. Her ne kadar Şanlıurfa'dan ihracat yapılan ülkelerde siyasi belirsizlikler olumsuz etkilese de başka pazar arayışlarına girilmiş ve bu durum ihracat rakamlarına olumlu etki yapmıştır.

Tablo 9: Şanlıurfa'ya Ait 2010-2017 Yıllarına Arasındaki Proje Sayıları, Proje Bütçeleri, Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Rakamları, İşsizlik Oranları ve İhracat Rakamları

	Yıllar							
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Proje Sayıları	65	50	14	58	57	63	19	45
Proje Bütçeleri (1000 TL)	10.286	8.773	47.148	14.757	11.016	60.206	3.284	25.860
Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Tutarları (1000 TL)	29.561	33.460	42.191	48.928	56.998	62.574	63.628	69.765
İşsizlik Oranları (%)	12,4	8	6,2	16,3	-	-	-	-
İhracat Rakamları ($)	173.079	148.312	109.818	215.028	245.294	256.514	183.049	145.655

Kaynak: Tablo 4, 5, 6 ve 7'den, yararlanılarak yazar tarafınca düzenlenmiştir.

Ajansın Şanlıurfa'ya 2018 yılı ve sonrasına yönelik projeleri incelendiğinde;

1) Hazır Giyim Organize Sanayi Bölgesi Projesi: İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği'nin (İHKİB) özellikle konfeksiyon firmalarının ve yan sanayisinin bir arada olacağı 20-25 firmalık bir hazır giyim konfeksiyon sanayi alanı projesini hayata geçirmesi ortaya çıkmıştır. Ajans, İHKİB ile iletişime geçilerek bu projenin Şanlıurfa'da uygulanması yönünde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede, Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi 2.kısmı 350 dekar alan projede yer alacak olan firmalara tahsis edilmek üzere ayrılmış ve gerekli parselasyon işlemleri yapılmıştır. Hali hazırda 1 Firma Üretimde ve yaklaşık 7 firma inşaat aşamasında yatırım süreçlerini devam ettirmektedir (2018 Yılı Faaliyet Raporu, 2018, s. 111).

2) Ayakkabıcılar Sanayi Bölgesi Projesi: Şanlıurfa OSB 2. Kısımda toplam 13 adet fabrika binası yapılması planlanmaktadır. Bu proje kapsamında; ayakkabı sektörünün kümelenme modeli ile geliştirilmesi, birbirini tamamlayıcı ve birbirinin yan ürününü teşvik eden ayakkabı sektör temsilcilerinin bir arada ve bir program dahilinde üretim yapmalarıyla, üretimde verimliliğin ve kar artışının sağlanması, sektör için sağlıklı, ucuz, güvenilir bir altyapı ve ortak sosyal tesisler ile birlikte yatırım ve üretim maliyetlerinin azaltılması amaçlanmaktadır (2018 Yılı Faaliyet Raporu, 2018, s. 112).

3) Şanlıurfa Tekno Girişimcilik ve İnovasyon Merkezi Projesi Güdümlü Proje Hazırlıkları: Şanlıurfa Tekno Park Müdürlüğü sahipliğinde, Ticaret ve Sanayi Odası ve Harran Üniversitesi ortaklığında, yazılım ve bilgi teknolojileri konusunda iş fikri olan gençlerin bu fikirleri hayata geçirmesini sağlayacak eğitim ve mentörlük hizmetlerini sunan ve bu fikirlerin ulusal ve uluslararası düzeyde ticarileştirilmesine katkı sağlayan bir merkezin oluşturulmasına yönelik proje fikri geliştirilmiştir. 2019 yılı için 2.7milyon TL bütçe ayrılmıştır (2018 Yılı Faaliyet Raporu, 2018, s. 114-115).

4) Şanlıurfa Teknoloji Geliştirme ve Eğitim Merkezi Projesi: Şanlıurfa Teknoloji Geliştirme ve Eğitim Merkezinin Ajansın Güdümlü Desteği kapsamında hayata geçirilmesinin ilin sanayi gelişimi açısından zaruri bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası ile Organize Sanayi Bölge

Müdürlüğü ile birlikte yürütülecek olan yaklaşık 5,2 Milyon TL bütçeye sahip proje desteklenmeye karar verilmiştir (2018 Yılı Faaliyet Raporu, 2018, s. 114-115).

SONUÇ

TRC2 (Diyarbakır ve Şanlıurfa) bölgesinde, son otuz yıllık süreçte gerek terör gerekse kırsaldaki zor şartlar yüzünden bazı ilçelerinden kent merkezlerine doğru sürekli yoğun göç yaşamaktadır. Bunun bir sonucu olarak da kentsel altyapı ve konut yapımı sorunlarıyla sürekli karşı karşıya kalınmış hatta çarpık ve sağlıksız kentleşme görülmüştür. Bölgede genç nüfus oranın çok yüksek olması ve kırsaldan kent merkezlerine doğru akan bu nüfusa karşılık gerekli istihdam imkânlarının oluşturulamaması bölgede işsizliğin en önemli sorun haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca bölgede eğitim seviyesinin çok düşük olmasından dolayı bölgeye gelen yatırımcıya nitelikli eleman sıkıntısı yaşatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bir yandan işsizlik sorunu yaşanırken bir yandan da nitelikli elaman sorunu yaşanmaktadır. Ancak bütün bu sorunlara rağmen bölgenin sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel, sanatsal ve yer altı zenginlikleri, inanç ve turizm merkezleri olması, genç nüfusu, GAP'ın yarattığı sinerji bölgeye çok büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatları doğru bir şekilde kullanma sürecinde, bölgenin iç dinamiklerini ortaya çıkarmak ve bölge içi ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını minimuma indirgemek üzere Karacadağ Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Ajans 2009 yılında kurulmuş ve desteklere 2010 yılında başlamıştır. GAP bölgesel idarenin yanında Ajansında kurulması Şanlıurfa açısından önemli bir kalkınma hamlesi olmuştur. GAP projesini faaliyete geçmesi ile endüstriyel tarım yapılan Şanlıurfa'da Ajansın verdiği destek ile özellikle tekstil sanayinin gelişmesi, verilen teknik destek ile yatırımcıların bilgi düzeyinin yükselmesi kalkınma açısından önemli hamlelerdir. Ajans verdiği destekler sayesinde kurumlar vergisinde, ihracatta artış yaşanırken işsizlik oranlarında düşme meydana gelmiştir. Medeniyetler beşiği olan Şanlıurfa'nın cazibe merkezleri destekleme programları kapsamında turizm sektörüne de yatırım yapan Ajans bu konuda önemli adımlar kaydetmiştir.

Şanlıurfa'da Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından, 2010-2019 döneminde toplam 514 projeye 212.830 milyon TL hibe desteği verilmesi kararlaştırılmıştır. Şanlıurfa'ya ait 2010 ve 2017 yılları arasında tahakkuk eden kurumlar vergisi toplamı 407.105.000,00 TL'dir. Şanlıurfa'da 2010 ve 2018 yılları arasında 1.623.589,00 $ ihracat gerçekleştirilmiştir. 2009 ve 2018 yılları arasında Şanlıurfa'ya

yatırım yapmak isteyen yatırımcıların aldıkları toplam yatırım teşvik belgesi 1071 iken toplam 6.700.264.116,90 TL yatırım yapılması planlanmaktadır. Yapılacak yatırımlar sonucunda toplamda 47.335 kişiye istihdam sağlanacaktır. Şanlıurfa'da Ajansın kurulduğu 2009 yılında işsizlik %17 ikan 2012 yılında %6,2 kadar düşmüştür.

Kalkınmaya sadece ekonomik büyüme, sayısal veriler olarak bakmak yanlış olur. Kalkınma iki aşamalı olarak gerçekleşir. Birincisi, ekonomik büyümeyi, üretim faktörlerini ve iktisadi verileri ifade etmektedir. İkinci aşama ise ekonominin yanında sağlık, eğitim, kültürel, politik, adalet, hukuk vb. her alanda ilerlemeyi ve çağdaşlaşmayı sağlamaktır. Bu nedenle kalkınma bir süreci ifade etmektedir.

Ajans Şanlıurfa'da desteklediği projeler kapsamında ihracat, ödenen kurumlar vergisi ve işsizliğin azalmasında olumlu etkiler yaratmıştır. Ajans Şanlıurfa ekonomisinin büyümesine olumlu etkileri olmuştur. Ajansa sadece hibe veren bir kuruluş olarak bakmak yanlış olur. Çünkü Ajans, bölgesel kalkınma amacına yönelik vereceği hibe ve kredi desteklerden ziyade, bölgesel kalkınma ve gelişmenin yönetiminde ve yönlendirilmesinde kamu ve özel sektör ile STK'ların işbirliği ve güç birliğini sağlayacak yerelde yeni bir "yönetişim" mekanizması ortaya koymaktadır

Ajans Şanlıurfa'da valilik, ticaret odası, üniversite, STK'lar, GAP, SODES ve diğer yerel aktörlerle projeler geliştirerek ekonomik büyümenin sağlanmasının yanında kalkınmaya da katkı sağlamaktadır. Örneğin; 2018 yılında desteklenen okul öncesi eğitim mali destek programı, eğitim alt yapısına yapılan olumlu bir yatırımdır.

Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa iline ekonomik büyüme anlamında olumlu katkılar sağlamış ve sağlamaya da devam edecek gibi görünüyor. SODES ile ortak projeler geliştirilip kadınlar iş hayatına kazandırılabilir. Belediye, valilik ve STK'lar ile sosyal projeler üretilip insanlarda farkındalık duygusu geliştirilebilir. İŞKUR ile işbirliği yapılarak işçi ve işvereni buluşturulabilir. Üniversite ile akademik çalışmaların yapılması ve veri banklar oluşturulması, okuyan ve mezun olan öğrencilerle ilgili projeler geliştirilebilir. KOSGEB, TKDK vb. yerel düzeydeki yerel kalkınmayı destekleyen kuruluşların fonları Ajansın bünyesinde toparlanarak tek kaynaktan harcama yapılması kafa karışıklığı önlenirken verilecek desteklerin daha etkin ve verimli kullanılması sağlanabilir. Ajansların KOBİ'lere mali desteğin

yanında tarım bölgesi olan Şanlıurfa'da tarım ile ilgili projelere daha çok yer vermesi ve desteklemesi gerekmektedir. Ajans Şanlıurfa ilinin kalkınmasında tek başına katkı sağlaması yeterli değildir. Devlet ve ilgili kurumlar bu konuda çalışmalara destek olmalı gerekli ortam ve bütçe sağlanması gerekmektedir. Yapılan ve yapılacak olan bütün çalışmalar sadece Şanlıurfa iline katkı sağlamayacak ülkenin kalkınmasın da, ulaşmak istediği makrohedeflere de katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (2016, 1 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 26074). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208.htm

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun Genel Gerekçesi.

Açma, B. (1991). *Gelişmiş ülkelerin azgelişmiş bölgelerini geliştirmeyi amaçlayan politikaların incelenmesi ve GAP örneği*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Ahiler kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.ahika.gov.tr/

Ak, B. B. ve Ak, R. (2013). Kalkınma ajanslarının girişimcilik üzerine etkileri ve kadın girişimciliği, 2. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler, *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 420-426.

Akgül, B. Uzay, N. Özsoy, O. ve Dağlı, A. (2010). Yerel aktörlerin gölgesinde kalkınma ajansları: yeni bir model önerisi "kalkınma aş. modeli. Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 651-678.

Akgül, B. ve Efe, M. (2010). Kalkınma ajanslarının bölge planlamadaki yeri. Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 413-437.

Akın, N. (2006). Bölgesel kalkınma araçları ile kalkınma ajanslarının uyum, işbirliği ve koordinasyonu bölgesel kalkınma ve yönetişim sempozyumu, *Tepav*, 295-304.

Akın, S. ve Yıldız, F. F. (2005). Bölgesel kalkınma ajansları ve Türk tarımına etkileri. *Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Türk Tarım Dergisi*, (163), 38-44.

Ankara kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.ankaraka.org.tr/tr

Apalı, A. ve Yıldız, R. (2014). Bölgesel kalkınma ajansları: Fransa ve İngiltere örnekleri. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1(23), 66-88.

Arslan, E. (2010). Kalkınma ajansları ve kalkınma ajanslarının Türkiye ekonomisine beklenen katkıları. *Kamu-İş Dergisi*, 11(3), 85-108.

Aslan, A. (2013). Türkiye'de kalkınma politikalarının bölgesel eşitsizlikleri önlemedeki rolü. 2. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler. *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 302-3010.

Ata, A. Y. (2011). Kalkınma ajansları ve hibe yanılsaması," 1.uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler*, Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 311-317.

Ataç, B. (2012). *Maliye politikası,* 9. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Atamtürk, B. (2007). Büyüme teorileri ve IMF politikaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 22(1), 89-103.

Aydın, M.A. (1999). Ulusal kalkınmacılıktan küreselleşmeye, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1(1), 1-23.

Aykan, E. (2010). Sürdürülebilir kalkınma bakış açısı ile kalkınma ajansları ve ekolojik modernizasyon uygulamalarında kalkınma ajanslarının rolü, Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım,* 545-581.

Ayten, M. A. (2011). Bölgesel ölçekte sinop ve çevresine tematik yaklaşımlar, gelişme senaryoları ve örnekleri. 1. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler*, Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 359-368.

Bakır, H. ve Tuncel, C. O. (2010). Avrupa birliğine üyelik sürecinde Türkiye'nin bölgesel politikalarında yaşanan değişim: kalkınma ajansları, Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 147-175

Başkaya, F. (2005). *Kalkınma iktisadının yükselişi ve düşüşü,* 5.Baskı, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı Yayınları, s.189; Aktaran: Doğan, B. B. (2012). Kalkınma iktisadının 20. yüzyıldaki gelişim süreci, iktisat politikalarına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplinin geleceğine olası etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (22), 41-83.

Batı Akdeniz kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://baka.gov.tr/

Batı Karadeniz kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.bakka.gov.tr/

Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi,* 25-34.

Bestelci, E. (2009). Kalkınma politikalarında bölgesel-yerel planlama boyutu ve ölçek sorunu," *TODAİE,* 513-526.

Biçer, İ. (2009). Bir bölgesel kalkınma projesi olarak Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) ulusal kalkınmadaki yeri. *TODAİE,* 585-602.

Bingöl, F. ve Varol, A. (2012). Bölgesel kalkınmada Doğu Anadolu Projesi (DAP) yaklaşımı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 313-324

Bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi. (2015, 16 Ocak). Erişim adresi:

Bursa, Bilecik, Eskişehir kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.bebka.org.tr/

Cazibe merkezi modelleri. (2015, 16 Ocak). Erişim adresi: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312063r1374.Bolgesel_Gelismede____Yeni____Bir_Politika_Araci_Cazibe_Merkezleri.pdf

Ceran, Y. (2010). Kalkınma ajanslarında iç denetimi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 19-34.

Çakmak, E. (2006). *Yerel ekonomi ve bölgesel kalkınma ajansları*, Ankara: Aktaran: Tamer, A. (2008). *Kalkınma ajanslarının Türk hukuk sistemindeki yeri*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü: Ankara.

Çalı, H. H. (2011). Türkiye'de kalkınma ajanslarında denetim sorunsalı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 419-442.

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları,* (59), 89-132.

Çamur,K .C. ve Gümüş, Ö. (2005). İstatistiki bölge birimleri nuts sistemi," Derleyen: Turan, M. (2005). Ankara: *Paragraf Yayınevi,* 147-157.

Çeken, H. (2012). Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 10(2), 293-306.

Çelik, Y. (2006). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ve sağlık, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 9(1), 19-37.

Çöteli, M. G. ve Yenen, Z. (2012). Kentsel sistem araştırmalarında merkezi yerler kuramından şehirsel ağ sistemine geçiş. *Sigma Dergisi,* 4, 45-63.

Çukurova kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.cka.org.tr/

Dağdaş, S. (2010). Kalkınma ajansları: 'Türkiye'de açılan yeni çığır. *3.Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, 1,165-182.

Dede, A. (2009). *AB uyum sürecinde kalkınma ajansları ve Mevlana kalkınma ajansı.* Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.

Demir, M. ve Sever, E. (2008). Kamu altyapı harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine bir inceleme (1980-2007). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 25(2), 99-118.

Demirci, A. G. (2005). Farklı ülkelerde kalkınma ajansları. Derleyen: Turan, M. (2005). Ankara: *Paragraf Yayınevi,* 181-196.

Dicle kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.dika.org.tr

Dinler, Z. (2010). Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze izlenen bölgesel kalkınma politikaları ve kalkınma ajansları. Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 51-64.

Doğu Akdeniz kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.dogaka.gov.tr/

Doğu Anadolu kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.daka.org.tr/

Doğu Anadolu kalkınma programı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://research.sabanciuniv.edu/1373/1/KorelGoymenOrtaklik.pdf

Doğu Anadolu Projesi. (2015, 22 Şubat). Erişim adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/459257ddab7b85b_ek.pdf

Doğu Karadeniz bölgesel gelişme planı. (2015, 22 Şubat). Erişim adresi: http://www.dokap.gov.tr

Doğu Karadeniz kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.doka.org.tr/

Doğu Marmara kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.marka.org.tr

Dulupçu, M. A. Sungur, O. ve Keskin, H. (2010). Bölgesel kalkınmada yeni yaklaşımlar ve Türkiye'de kalkınma planlarına yansımaları: kalkınma planlarının yeni teoriler açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırması Araştırma ve Uygulama Merkezi 6.Ulusal Coğrafya Sempozyumu,* 239-248.

Dulupçu, M. A. ve Demiral, O. (2005). Globalization and internationalization. *Research report under The project funded with,* 1-42.

Dulupçu, M.A. (1999). Kalkınma iktisadı üzerine bazı düşünceler: ideolojik-pratik-teorik bir sorgulama. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* (5), 149-171.

Ecearal, T. Ö. (2005). Bölgesel/yerel ekonomik kalkınma kuramlarının tarihsel süreç içerisindeki gelişimleri. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi,* 16(55), 89-106.

Efe, M. ve Ergin, Ş. (2010). Kalkınma ajanslarının mevcut planlama praksisinde değerlendirilmesi ve işleme biçimine bir öneri. Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım,* 439-474.

Ekonomik kalkınma ajansı, (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.mevzuatdergisi.com/2010/09a/01.htm

Endojen bölgesel kalkınma. (2015, 16 Ocak). Erişim adresi: http://www.akademiktisat.net/calisma/iktisat_teori/romer_endojen.htm

Er, S. ve Erkan, İ. (2011). Küreselleşme sürecinde kalkınma ajanslarının rolü, 1. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler, *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 369-373.

Erbay, E.R. ve Özden, M. (2013). İktisadi kalkınma kuramlarına eleştirel yaklaşım. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri,* 3, 1-25.

Ercan, F. (2003). Türkiye 'nin kalkınma seçeneklerinin eleştirisi ve alternatif bir çerçeve. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi,* 14(49), 263-300.

Eren, H. ve Cidecigiller, A. (2011). Bölgesel kalkınma ajansları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,* 19(1-2), 391-410.

Erkan, H. (1998). *Bilgi uygarlığı için yeniden yapılanma*, Ankara: İmge Kitabevi. Karataş, M. ve Çankaya, E. (2010). İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2(3), 9-55.

Eroğlu, M. ve Kum, M. (2010). Türkiye'de kalkınma ajanslarının idari teşkilat içindeki yeri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 175-198.

Eroğlu, Ö. ve Albeni, M. (2002) *Küreselleşme, ekonomik krizle ve türkiye*, Isparta: Bilim Kitap Evi. Aktaran: Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ortaya çıkan yönelim ve tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 7(1), 115-131.

Eryılmaz, B. ve Tuncer, A. (2013). Avrupa birliği uyum sürecinde bölgesel kalkınma politikaları: bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması," *Akademik İncelemeler Dergisi,* 8(1), 165-189.

Fırat kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://fka.gov.tr/

Filiztekin, A. (2008). Türkiye'de bölgesel farklar ve politikalar. *TÜSİAD Yayınları,* 1-137.

GAP Eylem Planı. (2008). Güney Anadolu projesi eylem planı(2008-2012). *Gap Eylem Planı Yayınları*, 1-72.

Görmüş, S. ve Artar, M. (2010). Zonguldak-Bartın-Karabük bölgesi planlarının eşgüdümünün değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,* 12(7), 71-81.

Gündüz, A. Y. (2010). Bölgesel kalkınmada kalkınma ajanslarının rolü ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Derleyen Akgül, B. ve Uzay, N. Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar, *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 65-80.

Güney doğu Anadolu projesi. (2015, 22 Şubat). Erişim adresi: http://www.gap.gov.tr

Güney Ege kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://geka.gov.tr/

Güney Marmara kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.gmka.gov.tr/

Gürel, P. A. (2011). Küreselleşme sürecinde Türkiye'de kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkileri ve geleceğe ilişkin öngörüler, 1. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler. *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 327-335.

Harding, R. (2006). İngiltere ve Romanya'da bölgesel kalkınma ajansı deneyimleri, bölgesel kalkınma ve yönetişim sempozyumu. *Tepav*, 137-160.

Hekimoğlu, B. ve Altındeğer, M. (2006). *Bölgesel gelişme politikalarında yaşanan değişim: bölgesel kalkınma ajansları,* Samsun: Samsun Valiliği Tarım İl Müdürlüğü Yayınları.

http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=86&tipi=15&sube=0#.VMYVRf6sX76

Işık, N. Baysal, D. ve Ceylan, O. (2010). Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde bir politika aracı olarak kalkınma ajansları. *Niğde Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimleri Dergisi,* 3(2), 1-18.

İpekyol kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.ika.org.tr

İstanbul kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.istka.org.tr/

İzmir kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.izka.org.tr/

Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği (2009, 3 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 27308). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090803-1..htm

Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği (2019, 29 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 30788). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/05/20190529-3.htm

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (2008, 8 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 27048). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081108-3.htm

Kalkınma ajansları. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://kisi.deu.edu.tr/sedef.akgungor/.../AMS_Sunum.ppt

Kalkınma ajansları. (2015, 16 Ocak). Erişim adresi: http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf,

Kara, Z. (2009). Ulusal, bölgesel ve kırsal kalkınmada yerel yönetimlerin rolü. *TODAİE,* 27-33.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2010). *2010 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2010). *2010 yılı proje kataloğu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2011). *2011 yılı faaliyet raporu*, Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2011). *2011 Yılı Proje Kataloğu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2011). *2011-2015 stratejik plan,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2011). *Şanlıurfa Yatırım destek ofisi 2011 yılı ara faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2012) *2012 yılı ara faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2012). *2012 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2013). *2013 yılı ara faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2013). *2013 yılı ekonomik gelişme mali destek programı başvuru rehberi,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2013). *2013 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2013). *2013 yılı izleme değerlendirme faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2013). *2013 Yılı Turizm Altyapı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi*, Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014) *2014 yılı teknik destek programı başvuru rehberi,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014). *2014 Yılı doğrudan faaliyet mali destek programı başvuru rehberi,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014). *2014 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014). *2014 yılı KOBİ mali destek programı başvuru rehberi,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014). *2014 yılı sanayi altyapısı mali destek programı başvuru rehberi,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014). *2014 yılı yenilenebilir enerji mali destek programı başvuru rehberi,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2015). *2015 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.karacadag.org.tr,

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2016). *2016 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2016). *2016-2020 stratejik plan,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2017). *2017 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2018). *2018 yılı ara faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2018). *2018 yılı faaliyet raporu,* Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları.

Karakoyun, İ. (2011). Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı ve kalkınma ajansları: Karacadağ kalkınma ajansı örneği. *26. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 152-183.

Karasu, K. (2005). İngiltere'de bölge kalkınma ajansları," Derleyen: Turan, M. (2005). Ankara: *Paragraf Yayınevi,* 197-238.

Kayasü, S. Pınarcıoğlu, M. Yaşar, S. S. ve Dere, S. (2003). *Yerel/bölgesel ekonomik kalkınma ve rekabet gücünün artırılması: bölgesel kalkınma ajansları*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Kırankabeş, M. C. Yeni bölgesel kalkınma politikasının yerel aktörleri olarak kalkınma ajanslarının etkinliğinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (35), 253-268.

Koçberber, S. (2006). Kalkınma ajansları ve Sayıştay denetimi. *Sayıştay Dergisi*, (61), 37-55.

Kök, N. F. (2010). *Bölgesel kalkınma turizm ilişkisinde kümelenmenin rolü: kavramsal bir analiz*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Strateji Geliştirme Başkanlığı: Ankara.

Köksel, B. ve Yöntem, T. (2011). Türkiye'de yerelleşme ve yönetişim çerçevesinde kalkınma kavramına yeni bir yaklaşım: kalkınma ajansları. 1. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler, *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 319-326.

Köse, S. ve Konur, F. (2011). Avrupa birliği ve türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının bölgesel farkların azaltılmasındaki rolü ve etkililiği: deneyimlerinin karşılaştırılması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7(1), 95-137.

Kuzey Anadolu kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.kuzka.gov.tr/

Kuzeydoğu Anadolu kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.kudaka.org.tr/

Locsh, A. (1954). *TheEconomics o f Location,* çev. Woglom, W. H. New Haven: Yale University Press, s.29; Aktaran: Arıcıoğlu, E. İktisat teorisinde unutulmuş bir kavram: mekân. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi,* 22(81), 17-44.

Maç, N. (2006). *Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye,* Konya: Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu.

Mevlana kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.mevka.org.tr

Mutlu, S. (1992). Bölge gelişmesinde temel etmenler ve Türkiye'de durum. *Amme İdaresi Dergisi,* 25(23), 93-129.

Okutucu, R. (2006). Türkiye'de bir ilk: Mersin kalkınma ve işbirliği konseyi, bölgesel kalkınma ve yönetişim sempozyumu. *Tepav*, 398-405.

Oral, B. G. ve Uğur, A. (2012). Türkiye'de bölgesel eşitsizlikleri gidermek için devlet yardımları (teşvikleri): 2012 teşvik sisteminin bölgesel teşvikler açısından getirdiği yenilikler. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* (21), 140-168.

Orta Anadolu kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.oran.org.tr/

Orta Karadeniz kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.oka.org.tr/

Övgün, B. (2007). Bir politika transferi örneği: kalkınma ajansları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 233-255.

Özbek, Ayşegül. *Telefon Görüşmesi,* 24 Mart 2014.

Özçalık, M. (2012). Türkiye'de iktisadi gelişmenin bölgesel düzeyde arttırılması: Ege bölgesi kalkınma ajansları örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 167-176.

Özel, H. A. ve Savrul, B. K. (2013). Türkiye'de bölgesel kalkınma politika araçlarının değerlendirilmesi," 2. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler, *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 765-780.

Özel, M. (2009). Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de bölgelerarası dengesizlik ve yeni yönetsel birim arayışları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 64(1), 165-199.

Özen, P. (2005). *Bölge kalkınma ajansları,* Tepav.

Özen, P. A. ve Özmen, Y. (2010). Öğrenen bölgeler" perspektifinde ab bölgesel kalkınma ajanslarının gelişimi, mevcut durumu ve Türkiye'nin alacağı dersler. Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar, *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 221-268.

Özer, M. A. (2012). Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının sosyal ekonomik işlevleri. *Kamu-İş Dergisi*, 12(2), 38-74.

Özer, Y. E. (2008). Küresel rekabet-bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye. *Review of Social, Economic & Business Studies*, 9(10), 389-408.

Özerdem, F. ve Demirkıran, S. (2011). Bölgesel kalkınma ajanslarının dengeli ve sürdürülebilir kalkınma içindeki rolü ," 1. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler. *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 451-461.

Özkan, A. (2006). *Küreselleşme sürecinin medya ve kültür üzerindeki etkisi,* İstanbul: Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları.

Özsağır, A. ve Çütcü, İ. (2013). Bölgesel kalkınma açısından özel sağlık sektörünün teri ve önemi. 2. uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler, *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 240-257.

Paksoy, S. ve Akdoğdu, M. H. (2010). Bölgesel kalkınmada girişimciliğin geliştirilmesi: GAP-GİDEM örnekleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 113-134.

Pınar, A. (2012). *Maliye politikası teori ve uygulama,* 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Pınar, A. ve Arıkan, S. (2003). Avrupa birliği ve Türkiye'de bölgesel kalkınma bağlamında devlet yardımları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi,* 3(1), 93-111.

Pirili, M. U. (2011). Bölgesel kalkınmada kamu yatırımlarının rolü: kuramsal bir değerlendirme. *Ege Akademik Bakış Dergisi,* 11(2), 309-324.

Quinn, B. (2007). Shannon deneyimi irlanda, bölgesel kalkınma ve yönetişim sempozyumu, *Tepav*, İzmir, 189-202.

Sağbaş, İ. (2002). Türkiye'de kamu harcamalarının yakınsam üzerindeki etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 4(2), 137-148.

Serhat Kalkınma Ajansı. (2014). *2014 yılı ara faaliyet raporu,* Ağrı: Serhat Kalkınma Ajansı Yayınları.

Serhat kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://www.serka.org.tr

Sevinç, H. (2011). Bölgesel kalkınma sorunsalı: Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 35-54.

Siverekli, E. (2003). Vergilemenin ekonomik büyümeye ve kalkınmaya etkisi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* (21), 97-116.

Sürdürülebilir kalkınma paradigması üzerine ön notlar. (2015, 16 Ocak). Erişim adresi: http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-16.pdf

Şimşek, A. (2013). *Kalkınma ajansları performans ölçümü, (*Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü: Ankara.

Şiriner, İ. ve Doğru, Y. (2005). türkiye ekonomisinin büyüme dinamikleri üzerinde bir değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 161-182.

T.C Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. (2006). *Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi bölgesel gelişme ana planı yönetici özeti,* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurumu. (2014). *Türkiye'nin kalkınma ajansları uygulamasının değerlendirilmesi,* Ankara: Devlet Denetleme Kurumu Araştırma ve İnceleme Raporu.

T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. (2013). *Bölgesel gelişme ulusal stratejisi (2014-2023)*, Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. (2009). *Kalkınma ajansları destek yönetimi kılavuzu*, Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü. (2003). *Ön ulusal kalkınma planı (2004-2006),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1963). *1.beş yıllık kalkınma planı (1963-1967),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1968) *2.beş yıllık kalkınma planı (1968-1972),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1973). *3.beş yıllık kalkınma planı (1973-1977),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1979). *4.beş yıllık kalkınma planı (1979-1983),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1985). *5.beş yıllık kalkınma planı (1985-1989),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1990). *6.beş yıllık kalkınma planı (1990-1994),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1996). *7.beş yıllık kalkınma planı (1996-2000),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2000). *8.Beş yıllık kalkınma planı (2001-2005) bölgesel gelişme özel ihtisas komisyon raporu,* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2000). *Doğu Anadolu projesi ana planı,* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2000). *Doğu Karadeniz bölgesel kalkınma planı nihai rapor.* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2001). *8.beş yıllık kalkınma planı (2001-2005),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2006) *9.kalkınma planı (2007-2013),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *10.beş yıllık kalkınma planı (2014-2018),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2019). *11.beş yıllık kalkınma planı (2019-2023),* Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.

T.C. Sayıştay Başkanlığı. (2014). *Kalkınma ajansları 2012 yılı genel denetim raporu,* Ankara: Sayıştay Yayınları.

Takım, A. (2010). Türkiye'de bölgesel kalkınma planlarının iktisat politikalarının performansına etkisi: Zonguldak- Bartın ve Karabük Örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy,* 5(3), 259-275

Taş B. (2006). AB uyum sürecinde Türkiye için yeni bir bölge kavramı: istatistiki bölge birimleri sınıflandırması (İBBS). *Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(2), 182-198.

Taşlıyan, M. ve Korkmaz, H. (2012). Kalkınma ajanslarının bölgesel sorunların çözümünde ve kalkınmadaki önemi ve katkıları: doğaka, ika ve zeka örneği. *2. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 365-373

Tekgül, Y. B. ve Cin, M. F. (2013). Post-Keynesyen talep yönelimli büyüme modelleri *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(2), 317-338.

Temizocak, Y. (2006). Kalkınma ajansları'nın önemi ve EGEV-EBKA deneyimi, bölgesel kalkınma ve yönetişim sempozyumu. *tepav*, 387-397.

Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). Kalkınma ve kırsal kalkınma: temel kavramlar ve tanımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,* A(2), 116-127.

Trakya kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: https://www.trakyaka.org.tr/

Tutar, F. ve Demiral, M. (2007). Yerel ekonomilerin yerel aktörleri: bölgesel kalkınma ajansları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65-83.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. (1987). Ortak geleceğimiz dünya çevre ve kalkınma komisyonu. *Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını*, 3, 31-67

Uzay, N. (2010). Kalkınma ajanslarına genel bir bakış, Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*,, 3-20.

Ülker, H. İ. ve Şahin, S. Z. (2010). Türkiye'de Bölgesel kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınma çerçevesinin belirlenmesine katkıları. Derleyen: Akgül, B. ve Uzay, N. (2010). Kalkınma ajansları üzerine seçme yazılar. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 331-351.

Ünay, S. (2009). Küresel kalkınma paradigmasının evriminde kurumsal etkenler ve Dünya Bankası. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* (41), 87-111.

Yardımcıoğlu, M. Kocamaz, H. ve Sezal, N. (2012). Türkiye'de günümüze kadar izlenen bölgesel kalkınma politikaları ve kalkınma. *2.Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 381-395.

Yavan, N. (2011). Teşviklerin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: ampirik bir analiz. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi,* 22(81), 65-104.

Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın anlam bilimsel ve kavramsal kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 3(1), 59-77.

Yılmaz, A. (2010). Kalkınma ajansları ve yerel yönetişim. *Türk İdare Dergisi,* (466),175-195.

Yozgat, F. (2013). Bölgesel kalkınma ajanslarının temel değişkenleri, 2. Uluslararası bölgesel kalkınma konferansında sunulan bildiriler, *Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları,* 641-657.

Zafer kalkınma ajansı. (2015, 1 Ağustos). Erişim adresi: http://zafer.gov.tr/tr-tr/